

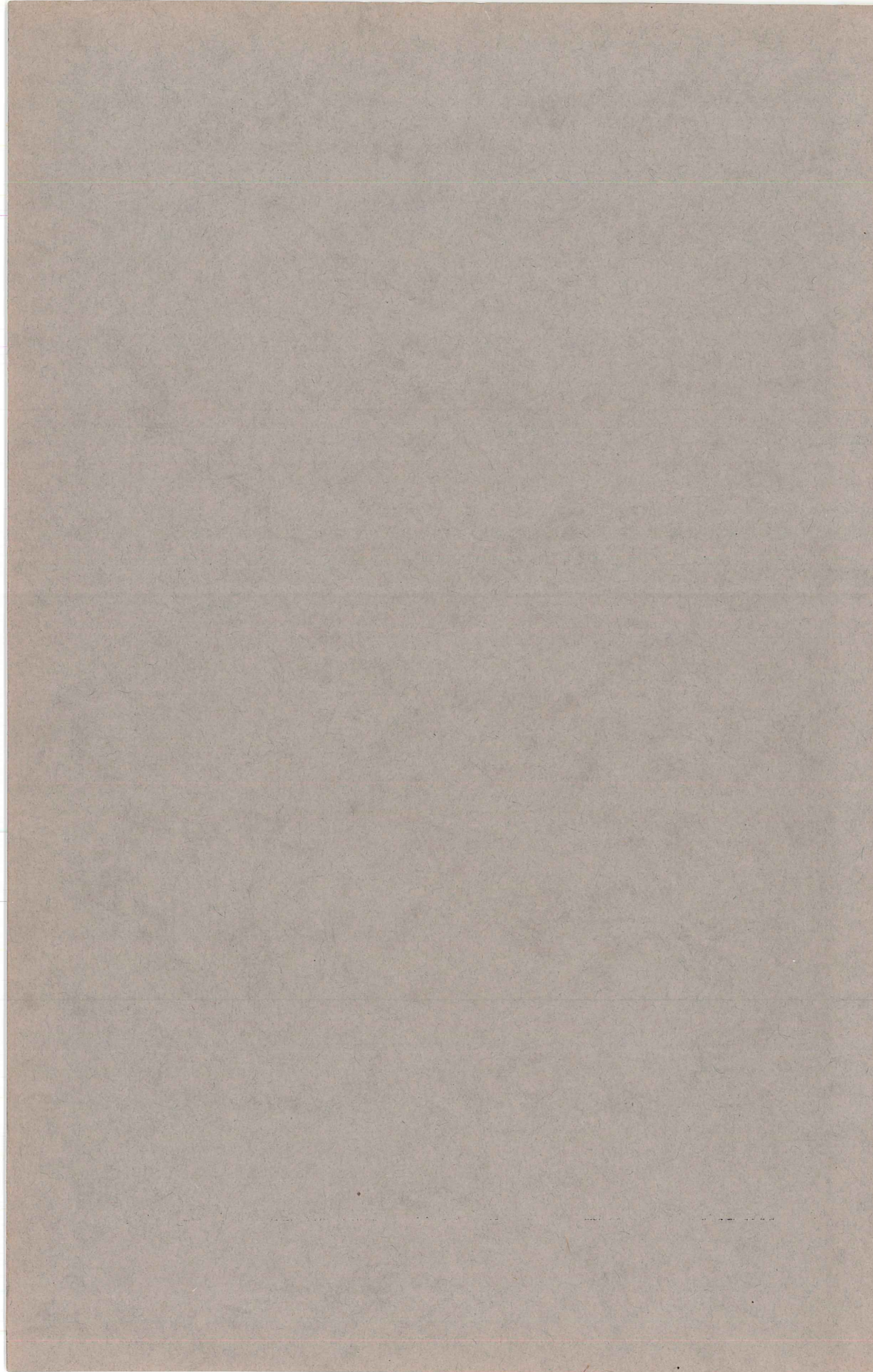
DRIVIS OG SELFANGST

Av
THOR IVERSEN

Særtrykk
av Aarsberetning vedk. Norges Fiskerier
hefte 1, 1927.

BERGEN 1927
A.S John Griegs Boktrykkeri

DRIVIS OG SELFANGST

Av
THOR IVERSEN

Særtryk
av Aarsberetning vedk. Norges Fiskerier
hefte 1, 1927.

BERGEN 1927
A.S John Griegs Boktrykkeri

Drivis og selfangst.

Av Thor Iversen.

På foranledning av Fiskeridirektøren blev det besluttet, at der fra norsk side skulde innsamles materiale for videnskapelig undersøkelse av Grønland-selen i fangsttiden våren 1925. Efter eget ønske overtok jeg materialinnsamlingen nevnte år og fulgte med et selfangerskip på fangstfeltet i Hvitehavets munning. Den videnskapelige bearbeidelse av materialet blev overdratt hr. Alf Wollebæk, konservator ved Zoologisk Museum, Oslo.

Det skib jeg medfulgte fikk stor fangst både av ungsel og voksen sel. Samtidig med innsamlingen av det videnskapelige materiale (måling, veining av sel og konservering av selkranier etc.) fikk jeg en utmerket anledning til å sette mig nøie inn i selfangstens praktiske sider, som jeg forøvrig ikke var helt ukjent med tidligere. På opfordring av »Bergens naturvidenskapelige selskap« holdt jeg i mars 1926 et foredrag om sel og selfangst og om mine erfaringer fra denne tur. Litt senere blev foredraget gjentatt i »Bergens jæger- og fiskerforening«. Det er dette foredrag som efter Fiskeridirektørens anmodning gjengis her i en utvidet form.

De norske undersøkelser av Grønland-selen ved innsamling av materiale på fangstfeltet er blitt fortsatt i 1926 og 1927 og fra russisk side er også lignende innsamling foretatt. Den videnskapelige bearbeidelse er endnu ikke tilendebragt.

Drivisområder.

Mengden av drivisen og utstrekningen av drivisområdene veksler sterkt, ikke alene efter årstiden, men også fra år til annet. De hosføiede isarter fig. 1—4 gir et klart bilde herav.

Innen de forskjellige drivisområder er isen av forskjellig beskaffenhet, således finnes der ikke isfjeld eller flere år gammel is i Hvitehavet

og dets munning fordi all isen på dette område helt forsvinner om sommeren og der tilføres ingen is nordfra. Ved Nyfunnland forsvinner også om sommeren all den is som dannes i vinterens løp, men her treffer man isfjeld fra Grønlands breer både sommer og vinter. Drivisen langs Grønlands østkyst består dels av flere år gammel is som med den sydgående strøm føres ned fra polbassenget, dels av isfjeld fra Grønlands-kysten og om våren av den is som har dannet sig paa stedet i vinterens løp. I Østhavet — hvor isgrensen varierer meget sterkt — består isen av

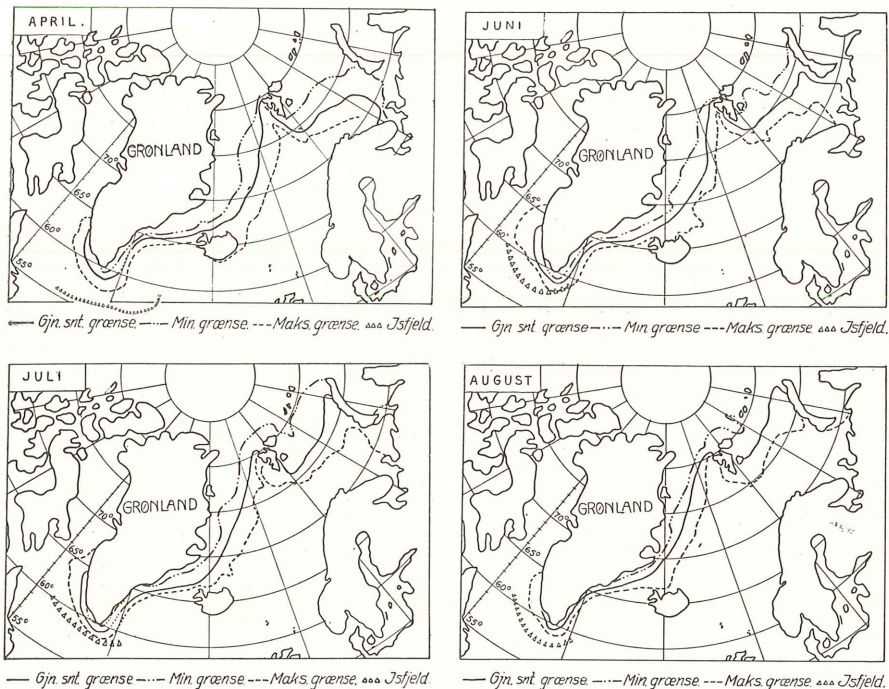

Fig. 1—4. Isforholdene. Efter Det danske meteorologiske institutts årbok 1917.

vinterfrosset og tildels av gammel is, mens isfjeld er mere sjeldne og de antar aldri så store dimensjoner som dem i drivisen ved Grønlands østkyst og ved Nyfunnland.

Den varme atlantiske havstrøm som går nordover i Norskehavet og forsvinner ved Spitsbergens nordkyst, skiller temmelig skarpt drivismassen ved Grønlands østkyst fra drivismassen i Østhavet. Det faller naturlig for norske fangstfolk som avvekslende arbeider i begge disse drivisområder å benevne disse ismasser efter beliggenheten med navnene »Vesterisen« og »Østerisen«. De forskjellige dele av drivisen innen begge disse hovedområder har også fått spesielle navne efter fangstfeltenes nærmere beliggenhet.

»Østerisen« omfatter all drivis østenfor den omtalte varme atlantiske havstrøm som løper nordover til Spitsbergens nordkyst eller kanskje retttere all drivis østenfor Norskehavets stordyp til helt inn i Karahavet. Men i dette område blir drivisen i den nordre del av Østhavet ofte betegnet med »Nordisen« som igjen er en fellesbetegnelse for flere lokale områder. Fangstfolkene sier at de har fanget ved Spitsbergen, Storfjorden, Hopen, Franz Josefs Land eller i »Nordostodden« (en isodde som årlig, en viss tid pleier å danne sig nordost av Norge) og på andre steder med lokale navne. Når de har fanget på flere steder gir de gjerne hele området betegnelsen »Nordisen« hvis fangstfeltene ligger nord eller nordøst for Norge. Drivisen ved Nowaja Zemlja og Kolguev og drivisen i Karahavet benevnes almindelig med de lokale stedsnavne. Drivisen i og utenfor Hvitehavets munning benevnes almindeligst »Kvitsjøen«.

»Vesterisen« betegner almindelig drivisen fra Island og nordover og innen dette område nevnes især »Jan Mayenfeltet«, men også andre lokale navne etter isens beliggenhet benyttes. Drivisen i Danmarkstredet og sønnenfor benevnes »Stredet«, men hovedbetegnelsen »Vesterisen« om all drivis langs hele Grønlands østkyst — som jeg i det følgende benytter — blir også brukt av fangstfolk.

Selene.

Særlig om grønland-sel.

I Nord-Amerikas atlantiske farvann og i Europas kjennes ialt 8 arter som hører under hovedgruppen selene. De 5 av disse er knyttet til arktiske strøk nemlig:

Hvalrossen (*Trichechus rosmarus*). Gammel han kan bli optil 4.5 m. lang. Er knyttet til isen nær de arktiske lande omtrent jorden rundt, men vesentligst til de nordatlantiske. I den senere tid er det især på de for skibe vanskeligst tilkommelige steder at den optrer i mengde.

Storkobben eller Blåkobben (*Erignathus barbatus*). Gammel han kan bli henimot 3 meter lang. Er især knyttet til kystfarvannene i de arktiske lande omtrent hele jorden rundt og finnes i drivisen ved Hvitehavet og ved Nordamerikas kyster. Forekomsten må betegnes som spredt, da den aldri sees i større flokke.

Klappmytsen (*Cystophora cristata*). Gammel han kan bli optil 2.5 meter lang. Optrer i store flokker og er gjenstand for betydelig fangst. Omtales senere.

Grønland-selen eller Saleselen, Harpeselen, Russekobben (*Phoca groenlandica*). Gammel han kan bli optil 2 meter lang. Optrer

i store flokker og er den viktigste av alle sele som fangstdyr. Omtales senere.

Ringselen eller **Snadden** (*Phoca foetida*). Gammel han kan bli opptil 1.6 m. lang. Er især knyttet til isen ved de arktiske lands kyster omtrent hele jorden rundt. (Se Kaspiselen nedenfor).

De øvrige 3 arter sel er vesentlig knyttet til kystfarvannene sønnenfor de arktiske lande.

Haverten eller **Gråselen** (*Halichoerus grypus*). Gammel han kan bli opptil 3 meter og mer (Collett). Forekommer i Østersjøen, Beltene,

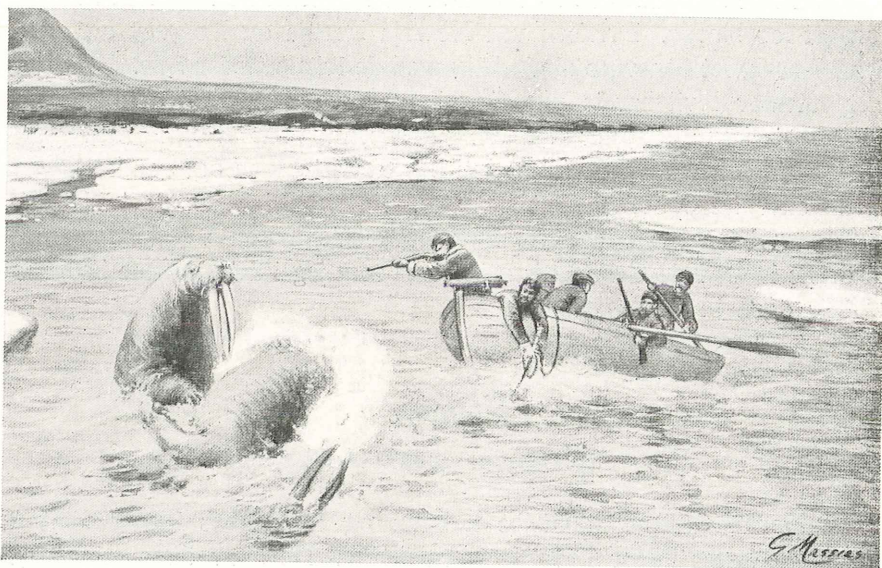

Fig. 5. Hvalrossfangst. Etter „A Travers La Banquise“.

Kattegat og langs Norges kyst. Etter W. Liljeborg også øst til Nowaja Zemlja samt ved de britiske øer, Grønland og Nord-Amerika. Ved Norge er den nu for tiden sparsomt tilstede ytterst mot havet.

Steinkobben eller **Fjordselen**, **Kobben** (*Phoca vitulina*). Gammel han kan bli opptil 1.8 meter lang. Den er utbredt ved kystene fra Sibirien og helt ned til Middelhavet, samt ved Island, Grønland og Nord-Amerikas kyst sydover til New York. Ved Norge er den almindelig og kan sees tildels i mindre flokker, men almindeligst optrer den spredt. Tidligere var den tallrik hos oss, men ansees som skadedyr under fiskeriene og søkes utryddet av den grunn. Den kan også treffes langt op i de større lakseelve.

Munkselen eller **Sjømunken** (*Stenorhynchus albigenter*). Gammel han kan bli opptil 3.8 meter lang (Leunis). Den er nærmest beslektet

med den antarktiske Sjøleopard (*Stenorhynchus leptonyx*). Er utbredt i Middelhavet og holder især til i Adriaterhavet og Greskehavet.

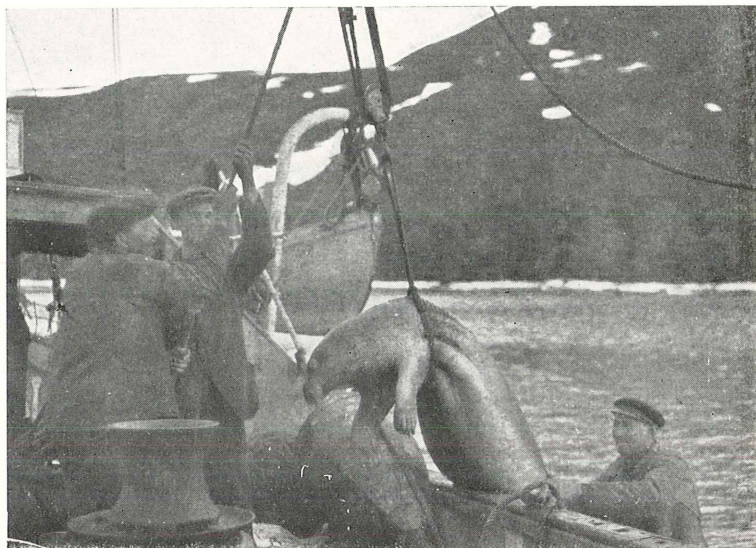

Fig. 6. Storkobbfangst ved Vestspitsbergen. Foto av forf.

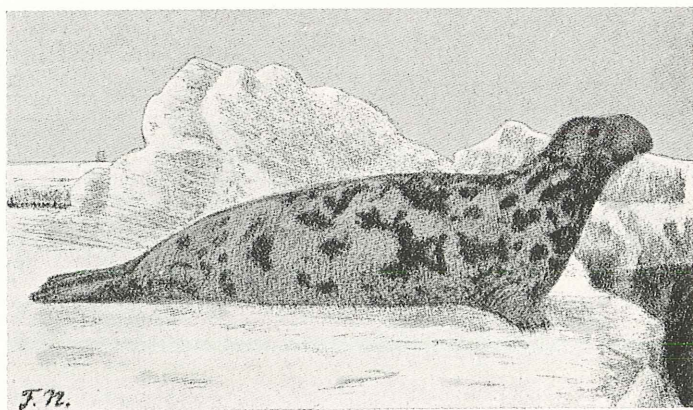

Fig. 7. Klappmyts. Han. Efter „Blandt sel og bjørn“ av Fritjof Nansen.

Kaspi-selen (*Phoca caspica*). 3 til 6 fot (Alex. Schultz). Den blir regnet med til ringselene som R. Collet opdeler i: Ishavstammene, Østersjøstammene, Ladogaselene, Kaspi-selene og Baikaselene.¹⁾ Kaspi-selen i Kaspiske hav optrer i så stor mengde at den er gjenstand for betydelig fangst. Den samler sig til visse tider på bestemte øer hvor

¹⁾ Baikalsjøen ligger midt i Sibirien 520 m. o. h.

Fig. 8. Grønland-sel. Voksen han. Foto av forf.

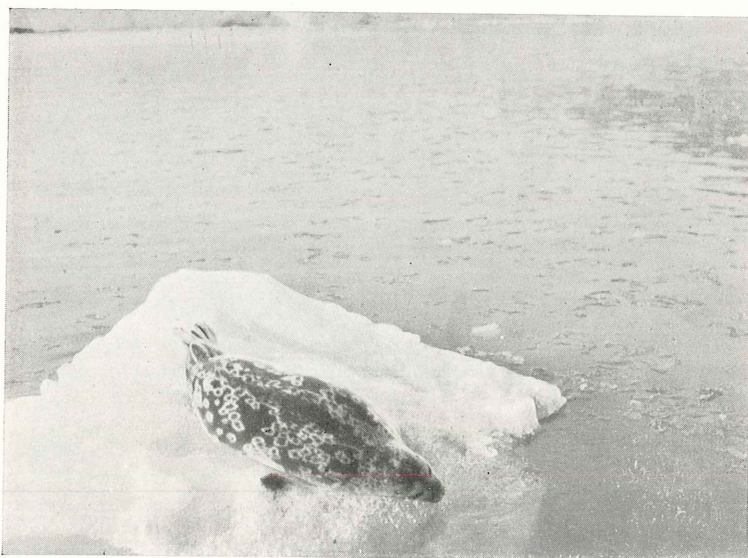

Fig. 9. Ringsel. Foto av forf.

den i hundrevis blir slått ihjel på land. På andre steder fanges den i visse årstider med store garn som settes rundt flokkene, hvorved de bli stengt inne og så jages selene fast i garnene. Kaspi-selen skytes også på isen. Årsfangsten har vært oppe i 150 000 dyr.

Det er de 5 arktiske seler som spiller nogen rolle som fangststyr hos oss, og da særlig grønland-selen og klappmytsen. Tidligere biev hvalrossen og storkobben — blandt annet på grunn av disse dyrs tykke og sterke skinn — især efterstrebt, men forekomsten av dem (især hval-

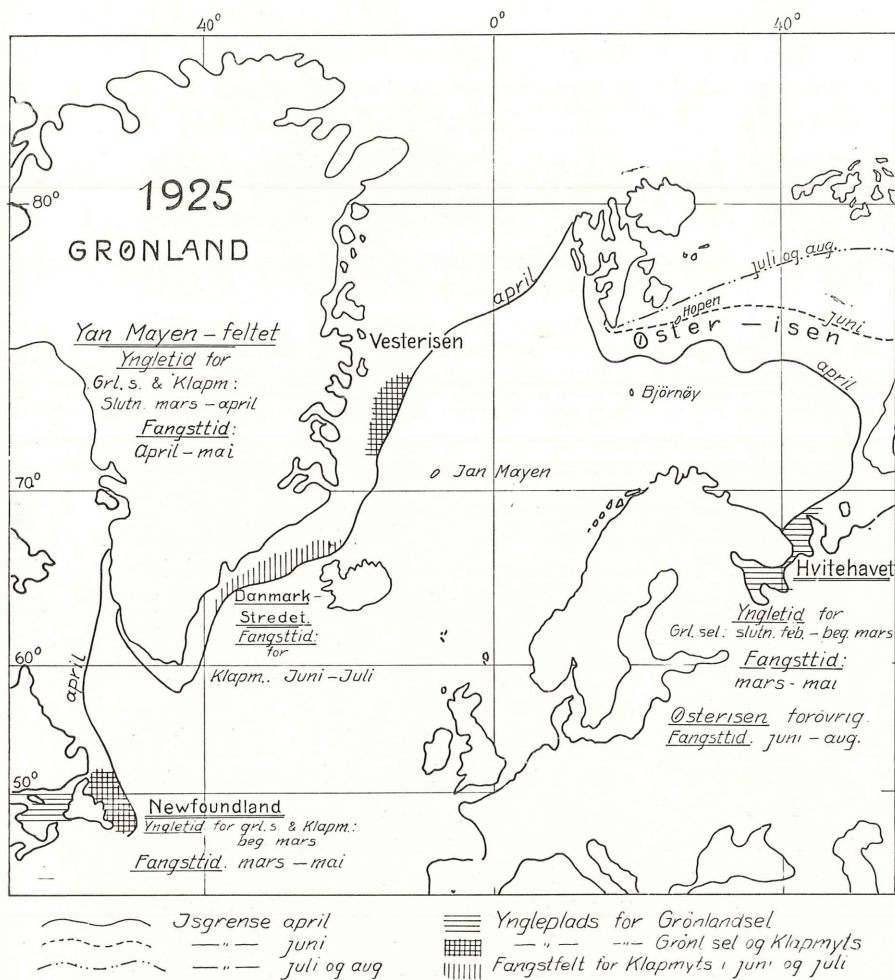

Fig. 10. Kart. Ynglefelter etc. 1925.

rossen) er nu sterkt tynnet ut, dessuten er skinnene nu ikke lenger så verdifulle. Ringselen kan treffes i flokker, men disse er som regel ikke store. Hvalross, storkobbe og ringsel er nu for tiden av liten betydning sammenlignet med grønlands-sel og klappmyts, men for de fartøier, som søker til de arktiske landes kyststrøk og for overvintringsfolk, kan ennu de først nevnte tre slags seler være av vesentlig betydning.

Grønland-selen er en typisk havsel og treffes almindelig overalt i tilkommelig drivis fra Karahavet i øst til Baffins land og ennu lenger vest og sydover ned til St. Lawrencebukten. Den foretar lange vandringer i løpet av året.

Klappmytsen har ikke så vidtstrakt utbredelse. Den treffes sjelden østover i Østerisen, men år om annet kan den opptre i såpass stor mengde i drivisen ved vestkysten av Spitsbergen og sønnenfor mot Bjørnøya at der kan gjøres betydelige fangster. Den treffes sjelden nordenfor Davisstredet, men er almindelig i Vesterisen og ved Nyfunnland. Også klappmytsen er en typisk havsel som foretar lange vandringer.

Begge selarter yngler hvert år i nogenlunde bestemte isområder tidlig om våren. De holder sig til drivisen — det er bare under vandring fra sted til sted og under særegne omstendigheter, at de kan treffes i store flokker ute i frie havet.

Drivisen i Hvitehavet og dets munning er yngleplass for grønland-sel i slutten av februar og første halvdel av mars. Drivisen ved Jan Mayen er yngleplass for både grønland-sel og klappmyts i slutten av mars og april. Klappmytsen menes å kaste sine unger omtrent samtidig med grønland-selen, men over et noget lengere tidsrum og almindlig litt sønnenfor grønland-selen. Drivisen ved Nyfunnland er også yngleplass både for grønland-sel og klappmyts og yngletiden er første halvdel av mars. I St. Lawrencebukten yngler grønland-sel i samme tid. På alle disse yngleplasser blir der tidlig om våren drevet fangst fra skibe, dog visstnok mer undtagelsesvis i St. Lawrencebukten. Norske fartoier søker også fangst på grønland-sel og klappmyts senere på året i områder som ligger utenfor yngleplassene.

Grønland-selen føder sine unger på vintergamle isflak og ungen er ved fødselen tynn og mager med et ytterst tynt spekklag. Skinnen er bedekket med bløtt, lysegult pelshår. Når ungen har diet noen dager blir den fet og rund og pelsen antar en snehvit farve, som den beholder sålenge den dier moren, antagelig 12—14 dage. Imidlertid begynner de hvite pelshår så smått å løsne allerede ca. 6—8 dage efter fødselen og ungens skinn er efter den tid ikke lenger »hårfast« og derfor heller ikke verdifullt som pelsverk. Efter di-ingens ophør blir ungen overlatt helt til sig selv på isen, hvor den opholder sig ennu en tid mens den sterkere hårskiftning pågår. De hvite hår som erstattes av strie grå, faller som regel først av oppå hodet og sveivene og derefter langs ryggen og tilslutt blir ungen helt gråfarvet. Hårskiftningen efter di-ingens ophør tar antagelig et par uker, men allerede mens ungen er flekket kan den begynne å søke vannet. I førstningen svømmer den klosset bare fra flak til flak, men snart begynner den også å dukke og té sig som en voksen sel i sjøen.

Det er i den tid ungene ikke kan svømme at ungfangsten foregår og

ungene slåes da ihjel på isen med ishakker («hakapiker»). Efter at ungene er svømmedyktige er de også gjenstand for fangst sammen med de eldre årsklasser, men da må ungene skytes på isen. Sålenge ungene er hvite blir de av søndmøringene kalt »kvittinger« og årssunger i alle stadier, før de er svømmedyktige, går gjerne samlet under navn av »piselester« et ord som nu også er optatt av de nordnorske fangstfolk. De årsklasser som ligger mellom den vårfødte unge og det voksne dyr benevnes »gråsel« ennskjønt de som regel er sterkt småflekket.

Klappmytsen har jeg lite greie på av selvsyn, og dens hele levevis har visstnok hittil ikke vært gjenstand for nøiere undersøkelser. Jeg skal her innskrenke mig til å nevne at klappmytsens unge ikke har pelshår ved fødselen og den er heller ikke hvit, men mørk (blågrå). Den opholder sig også på isen mens den dier og kan under fangst slås ihjel med

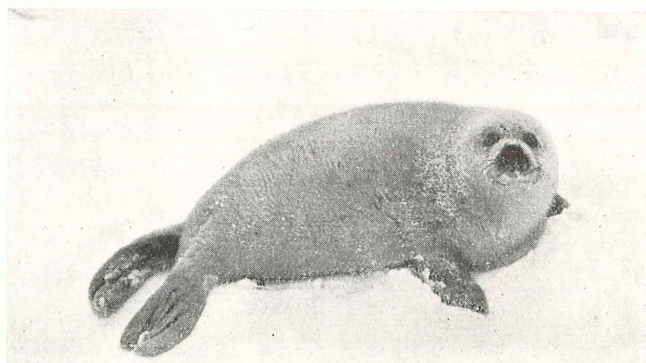

Fig. 26. En „Kvitting“ Unge av grønland-sel. Foto av forf.

ishakker, men i motsetning til grønland-selen forsvaret klappmytsmoren tappert sin unge og flykter ikke forskrekket når fangstmannen nærmer sig. Klappmytshannen som ofte holder sig sammen med ungen forsvaret den også. Hele »familien« blir derfor almindelig skudt ned når den treffes samlet på isen. Den vårfødte unge benevnes »blaagris«. Årsklassen nærmest op til det voksne kjønnsmodne dyr kalles »overgangsdyr« og de årsklasser som ligger mellom den vårfødte unge og »overgangsdyret« benevnes »gris«.

Den største han av grønland-sel som jeg har målt var 2 meter og den største hun 1.8 meter lang, mens klappmytshannen er 2.5 meter fra snute til halespiss og hunnen op til 2 meter efter Fritjof Nansens opgave. Forskjellen i lengde mellom begge arters hunner synes således ikke å være forholdsvis så stor som forskjellen mellom handyrene.

Utviklingen av selfangsten fra fartøi.

Kort tid efter Spitsbergens opdagelse i 1596 kom fangsten efter grønlandshvalen i sving der. Eftersom hvalbestanden blev uttynnet nær land ved Spitsbergen måtte skibene søke andre felter langs drivisen på Grønlands østkyst. Senere blev også farvandene ved Grønlands vestside tatt i bruk. Det var svære flåter av store skibe i hundrevis som hvert år opsøkte grønlandshvalens hjem langs iskanten og denne fangst har i det hele tatt vært meget lønnete inntil langt inn i 1800-tallet, men så blev hvalbestanden uttynnet i den grad at all fangst efter grønlandshval ophørte av sig selv.

Disse hvalfangere lærte å bygge skibe sterke nok til å trosse den farlige drivis og de lærte inngående selve isen å kjenne og de dyr som ferdes på den.

Allerede i begynnelsen av 1700-tallet hører vi om at hvalfangerne samlet sig nogen hundre selskinn under seilladsen i drivisen langs Grønlands østside og vi får vite at selfangere blir utrustet fra byene ved Wezern i 1720.

I 1760 innbragte 19 fartøier fra Hamburg 45 000 selskinn. Scoresby opgir i 1774 antallet av fremmede selfangere til 54 skibe, mest fra Hamburg.

Det var i Vesterisen at denne selfangst i 1700-tallet blev drevet og her var britiske, tyske og danske seilskuter i full virksomhet, da grønland-selfangst fra Norges østkyst også kom til i 1847.

Selfangst fra fartøi kom ikke igang før omkring året 1800 ved Nyfunnland.

I Østerisen — hvor riktignok hvalross og storkobb var gjenstand for fangst fra begynnelsen av 1800-tallet av norske skibe og av russiske ennu tidligere — blev grønland-selens masser ikke virkelig beskattet for omkring 1867.

Det er altså Vesterisens bestand av grønland-sel og klappmyts som tidligst er blitt utnyttet ved fangst fra fartøi.

I **Vesterisen** var det Svend Foyen fra Tønsberg som først satte norsk fangst av grønland-sel i sving i 1847. Her var der som nevnt allerede utenlandske fangstskibe i full virksomhet og det blev straks en skarp konkurranse med dem. Det var skibe fra kystbyene på Østlandet, særlig Vestfoldbyene, som optok konkurransen med held og som i en årrekke også beholdt Vesterisen for sig selv alene.

Allerede i 1855 deltok 13 seilskuter fra østlandsbyene og i de følgende år nogen flere. I 1866 blev dampmaskin som hjelpekraft prøvet på norske skibe og vant innpass. Året 1868 deltok 15 norske, 22 britiske, 5 danske og 5 tyske skibe i selfangsten. Det største antall fartøier som

østlandsbyene kan sees å ha sendt til Vesterisen er 35, hvorav 16 skibe med dampmaskine. Dette var i 1874. Dette antall skibe er jo ikke så imponerende stort sammenlignet med den norske fangstflåte nu for tiden, men de østlandske skibe var alle større, mest barkriggede skuter på 200—300 tonn med gjennomsnittlig 45 manns besetning og utstyrt med 5 til 10 fangstbåter. Det var den slags skibe som østlendingene hadde lært å bygge og drive under konkurransen med utlendingene. I begynnelsen av 80-årene sank antallet av norske skibe til 14 som alle hadde dampmaskine, men øket igjen etterhvert til 26 skibe inntil 1891. I 1886 fantes der i Vesterisen bare et mindre antall britiske skibe utenom de norske og ikke mange år etter trakk også de britiske selfangere sig helt tilbake. Inntil midten av 70-årene var selfangsten knyttet til drivisen nord og syd av Jan Mayen. Klappmytsfeltet i Danmarkstredet blev ikke utnyttet i sommertiden før 1874 da skipper Edvard H. Johannesen med skonnert »Nordland« av Tromsø gjorde fangst der for første gang.¹⁾

I 1876 blev de nasjoner som var interessert i ungfangsten i Vesterisen enige om å frede grønland-selen inntil en bestemt dato om våren. Norge avfattet en lov herom 18. mai 1876 og datoen var fastsatt til 3. april som senere blev forandret til (ennu gjeldende) 1. april. I 1910 blev følgende kunngjørelse utstedt: »I kraft av lov om fredning av sæl i Nordishavet av 18 mai 1876 § 1, bestemmes herved at plakat av 28 oktober 1876 for aaret 1910 skal lyde: Paa havstrækningen mellem 67° og 75° nordlig bredde og mellem 5° og 17° vestlig længde fra Greenwich skal det være besætning paa norsk skib og enhver norsk under-saat forbudt at dræpe eller fange sæl, klapmyts derimot ikke indbefattet, tidligere paa aaret end 1 april«.

Ved århundreskiftet skrumpet den østlandske fangstflåte inn til en ubetydelighet mot tidligere og den har aldri senere tatt sig op igjen. Østlandet har senere holdt 3—4 skibe i fangst, men disse skibe går nu ikke lenger ut fra hjemstedet. De blir utrustet, bemannet og drevet av folk fra Søndmør og man kan derfor nesten si at den østlandske selfangstbedrift nu er ophørt.

Fangstfolk fra Troms og Finnmark fylke har allerede meget tidlig holdt til i Vesterisen med små fartøier, men de var i lang tid særlig interessert i hvalross og storkobbefangsten om sommeren. Senere har de også deltatt i fangsten på de andre selarter.

Sunnmøringene begynte først selfangst i 1898 med små fartøier på 30—40 bruttotonn. I dette år sendte de 2 fartøier til Vesterisen og 1 fartøi til Østerisen med skyttere fra Tromsø som fagfolk, men meget snart lærte de å drive selfangst helt på egen hånd og fangsten lønnet sig.

¹⁾ Efter Fritjof Nansen „Blandt sel og bjørn“.

I 1903 sendte sunnmøringene ut 5 små fartøier og i 1904 forsøktes motor som hjelpekraft. I 1907 var sunnmørsflåten øket til 16 småfartøier som dels drev fangst i Vesterisen og dels i Østerisen. I dette år blev dampmaskine forsøkt som hjelpekraft i et av småfartøiene. Om sommeren i samme år søkte to seilkuttere Danmarkstredet på klappmytsfangst. Dette var første gang sunnmøringene deltok i fangsten der. Sunnmøringene klemte på med selfangst som lønnet sig og i 1909 hadde de 21 småkuttere, hvorav de fleste blev ombygget (forlenget) og fikk innsatt dampmaskiner som hjelpekraft og fra nu av økedes flåten år for år samtidig med at klappmytsfangsten i Danmarkstredet inngikk som et fast ledd i fangstbedriften med først en tur om våren til Jan Mayen-feltet og en ny tur til Danmarkstredet om sommeren. Sunnmørsflåten i 1914 bestod av 21 skibe med dampmaskin, 9 motorfartøier og 1 seilskøite. I 1919 var flåten vokset til 71 maskindrevne fartøier.

I den første tid sendte sunnmøringene endel av sine skibe til Østerisen, men senere blev deltagelsen i fangsten der sjeldnere. I 1919 sendtes et par fartøier til drivisen i Hvitehavets munning i ungfangsttiden tidlig om våren. Disse fartøier fikk god fangst og fra nu av blev skibene fordelt på Østerisen og Vesterisen om våren. I 1924 gikk således 33 av skibene på vårfangst i Østerisen (Hvitehavets munning) og 20 skibe til Vesterisen (Jan Mayen-feltet). Av samtlige 53 sunnmørsfartøier deltok 28 i klappmytsfangsten i Danmarkstredet om sommeren samme år.

Vesterisen: Jan Mayenfeltet og Danmarkstredet.

Den norske selfangst: Grønlands-sel — Klappmyts — Storkobb. (Hvalross ikke medtatt).

År	Fartøier		Ung-sel	G.m.l.-sel	Sel ialt	År	Fartøier		Ung-sel	G.m.l.-sel	Klappmyts	Sel og Kl.myts ialt
	Seil	Mask					Seil	Mask				
1847	3	—	—	—	—	1886	—	19	—	—	—	42 723
48	1	—	—	—	—	87	—	24	—	—	—	52 452
49	1	—	—	—	—	88	—	23	—	—	—	81 424
1850	1	—	—	—	—	89	—	23	—	—	—	71 300
51	1	—	—	—	5 500	1890	—	25	—	—	—	49 734
52	3	—	—	—	12 600	91	—	26	40 113	8 959	17 680	66 752
53	5	—	—	—	22 000	92	—	23	49 873	15 412	33 501	98 786
54	9	—	—	—	28 600	93	—	18	34 792	14 114	55 741	104 647
55	13	—	—	—	30 200	94	—	14	31 047	9 009	40 589	80 645
56	—	—	—	—	—	95	—	17	20 239	5 629	20 525	46 393
57	—	—	—	—	—	96	—	18	24 691	4 421	40 537	79 649
58	—	—	—	—	—	97	—	13	15 286	8 365	34 932	58 583
59	—	—	—	—	—	98	—	13	14 756	7 740	16 124	38 620
1860	21	—	48 620	19 193	67 813	99	2	7	18 193	4 023	10 010	32 226
61	20	—	9 334	25 825	35 159	1900	2	7	—	—	—	47 000

År	Fartøier		Ung- sel	G.m.l.- sel	Sel Ialt	År	Fartøier		Ung- sel	G.m.l.- sel	Klapp- myts	Sel og Kl.myts Ialt
	Seil	Mask					Seil	Mask				
1862	18	—	29 134	17 320	46 454	1901	2	8	—	—	—	14 500
63	19	—	32 842	13 249	46 091	02	2	6	—	—	—	47 000
64	16	—	23 364	24 723	48 087	03	4	8	—	—	—	41 500
65	16	—	41 758	18 724	60 482	04	4	6	—	—	—	32 000
66	14	2	39 576	8 106	47 682	05	8	6	— 11 095	—	8 075	19 170
67	13	2	59 931	23 293	83 223	06	11	6	— 14 250	—	2 301	16 551
68	13	2	49 533	14 224	63 757	07	13	7	— 15 050	—	12 929	17 979
69	14	1	33 300	29 240	62 540	08	13	7	— 15 525	—	17 150	30 695
1870	15	3	55 375	30 390	85 765	09	4	20	— 13 000	—	16 750	29 750
71	16	3	58 540	23 654	82 194	1910	—	27	— 12 217	—	30 470	42 687
72	16	10	28 449	31 003	59 451	11	—	—	—	—	—	28 900
73	16	16	69 271	51 500	120 771	12	—	26	—	—	—	38 300
74	19	16	45 009	45 566	90 565	13	—	27	—	—	—	20 000
75	—	—	—	—	—	14	—	31	—	—	—	64 000
76	—	—	—	—	—	15	—	33	—	—	—	56 000
77	—	—	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—
78	—	—	—	—	—	17	—	63	—	—	—	87 000
79	—	—	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—
1880	—	—	—	—	—	19	—	—	—	—	—	78 493
81	—	—	—	—	—	1920	—	56	—	—	—	71 424
82	1	14	—	—	78 973	21	—	14	—	—	—	17 750
83	—	14	—	—	106 000	22	—	23	—	—	—	50 000
84	—	16	—	—	88 190	23	—	—	—	—	—	71 362
85	—	18	—	—	58 028	24	—	—	— 26 110	—	41 135	67 245
—	—	—	—	—	—	25	—	—	— 15 721	—	50 622	66 343
—	—	—	—	—	—	26	—	—	25 135	7 021	50 773 ¹	82 929

Kursivskrift betyr antall dyr beregnet etter kjent verdi. ¹ Herav 478 storkobb.

Sunnmøringene kunde arbeide frem en lønnende selfangstbedrift med små skuter, mens østlendingene måtte trekke sine store skibe tilbake. Årsaken til at fangsten med de store skibe ikke lønnet sig må blandt annet tilskrives den omstendighet, at disse skibe ikke egnet sig til noget annet virke enn selfangst. De måtte derfor legges i oplag i tiden mellem fangstsesongene. Anderledes er det med sunnmøringenes skibe, som blir avpasset i størrelse og innredning slik at de kan brukes til fiskeri på norske og fjernere fiskebanker eller i annen virksomhet utenom selfangst-tiden. Er et skib uheldig på selfangst så har det anledning til å forbedre sitt årsutbytte ved hell i fiskeri.

Den nuværende selfangerflåte i Møre fylke består mest av skibe på 100 til 150 bruttotonn, men en del er også større, med forholdsvis kraftige dampmaskiner. Især under ungfangsten om våren er det ofte ønskelig at fartøiet er stort så det kan rumme riktig meget når man er heldig å

komme op i store selmasser og det er en stor fordel å ha en kraftig maskine som kan presse skibet frem gjennom tett vinteris hen til det sted dyrene er. Men under klappmytsfangsten i Danmarkstredet er det motsatte tilfelle kan man nesten si. De største skibe egner sig ikke der, fordi drivisen og selve fangsten om sommeren er forskjellig fra isen og fangsten på vårfeltene. Isflakene er sværere og hårdere å støte mot og de nuværende store selfangstskuter er på langt nær så sterktbygget som de store østlandsskibe var i gamle dage. De kan ikke så lett som de små skibe smyge frem i isen med knappe sving, klar av de store flak og de vil alltid ved sin store drektighet støte meget hårdere mot isen enn de små fartøier gjør. De største fartøier som er op til 250 bruttotonn, blir da heiler ikke sendt på klappmytsfangst, men settes i annen virksomhet, f. eks. storhvalfangst, bottlenosefangst og lignende om sommeren. Forøvrig må det vel sies at det i det hele tatt er vanskeligere å finne lønnsom virksomhet for de største enn for de små og mellomstore skibe i tiden utenom fangstsesongen.

Ved **Nyfunnland** blev der i 1760-årene inntil 1774 drevet fangst etter hvalross av småfartøier og i 1763 hører vi om at nogen fiskere søkte til visse steder for å drive fangst med garn etter grønlandsel om vinteren. Senere blev selfangst drevet fra åpne seilbåter som gikk ut i isen i april og drepte dyrene med rifle. Denne slags selfangst var dog av liten betydning, ti så sent som i 1795 var det årlige fangstutbytte kun 4900 sel. Omkring året 1800 begynte virkelig selfangst fra fartøi med seilskonnerter på 30—50 tonn, bemannet med 12—14 mann. Fra den tid blir selmassene en inntektskilde av betydning for Nyfunnland. I en lang årrekke var selfangsten en næringsgren som kun stod tilbake for torskefiskeriene. Allerede i 1805 var 50 småskonnerter ute og fanget 81 088 sel og der blev efterhvert satt flere og større fartøier inn i selfangsten. Årsfangsten i 1819 var 280 817 dyr og øket i 1831 til det voldsomt høie tall 686 836. Ingen av de senere årsfangster viser et så høit tall, men tallene i årene 1840, 43 og 44 var også veldige, nemlig over 600 000. Fangstflåten bestod i 1857 av nesten 400 skibe på 80 til 200 tonn, med gjennemsnittlig 35 mann, tilsammen 13 000 mann der hadde en årsfangst av 496 113 sel til en verdi av \$ 1 700 000. Det nyfunnlandske fangstfelt har like inntil de senere år jevnt gitt betydelig større årsutbytte enn nogen av de andre nordatlantiske fangstfelter. Fra 1819 til 1862 — altså i 45 år — ligger årsfangstene hovedsakelig mellom 300 000 og 500 000 dyr og det ser ut til at dette også har vært tilfelle i de følgende 20 år inntil 1882, men der mangler dessverre opgaver for en del år i dette tidsrum. Fra 1882 av blir tallene mer ujevne og går i 1895 helt ned til 126 517, men årsfangstene er dog jevnt over

200 000 og ofte over 300 000 dyr, inntil verdenskrigens begynnelse i 1914. I krigen fikk den nyfunnlandske selfangst et knekk som den ennå ikke er kommet helt over.

Dampmaskin blev for første gang satt inn i fangstskibene i 1862, det vil si 4 år tidligere enn nordmennene i Vesterisen og i 1866 hadde 5 av det hele antall skibe (182) dampmaskin som hjelpekraft. I 1871 hadde 13 av 214 skibe dampmaskin. Fangstfolkenes antall var det år ialt 9791 eller gjennemsnittlig 46 mann pr. skib. I 1883 hadde 25 skibe av fangstflåten dampmaskin og noen var optil 500 tonn. Hvert skib hadde 150 til 300 manns besetning. Mange av de britiske (skotske) skibe som blev trukket ut av fangsten i Vesterisen blev sendt på fangst ved Nyfunnland og flere av de norske (østlandske) større skibe blev — da fangsten blev ulønnsom i Vesterisen — sendt til Nyfunnland og solgt der.

Inntil 1906 var alle skibe bygget som seilskuter av tre med hjelpe-maskin. Disse hjelpemaskiner blev efterhånden temmelig store og kraftige. Men i nevnte år forsøktes en helt ny type fartøier, nemlig kraftig byggede ståldampskibe. Forsøket gav godt resultat og nyfunnlenderne bygget flere slike skibe for selfangst, men de var innrettet slik at de også kunde brukes i almindelig kofardifart utenom fangsttiden. 9 ståldampskibe fra et par hundre optil 2143 tonns drektighet deltok i selfangsten i 1913 foruten 12 store treskibe, men efter krigens utbrudd blev antallet av stålskibe meget redusert ved salg til utlandet, blandt annet til Rusland, hvor de tildels gjorde tjeneste som isbrytere. Det er disse innkjøpte skibe som russerne nu i de senere år har satt inn i selfangsten utenfor Hvitehavet om våren.

I 1925 deltok kun 2 stålskibe og 9 treskibe i selfangsten. Disse skibe var fra 275 til 600 tonn med 140—195 mann hver, et par hadde litt mindre mannskap. Treskibene var som tidligere omtalt rigget med full seilkraft, almindeligst barkrigget, men i de seneste år er disse skibe blitt sendt ut med nedriggede rær og derved er de i grunnen blitt forandret til dampskibe med hjelpeseil.

Nyfunnlendernes selfangst har i lang tid vært regulert ved lovbestemmelser som virker som fredning av selen om vinteren inntil en bestemt tid. Tidligere fastsatte loven 1. mars som den tidligste avseilingsdag for seilskibe og 10. mars for dampskibe, men nu er de bestemte avseilingsdager sløifet, loven forbyr drepning av sel før 13. mars.

Skibene gjør ofte 2 turer, nemlig først en tur på yngleplassene som tar 3 uker à 1 måned og så går de ut igjen på ny tur efter å ha losset fangsten. Den siste tur gjelder sel av alle årsklasser sammen med de nu svømmedyktige årsunger. Selve fangsten arter sig omtrent som den norske selfangst om våren i Hvitehavets munning, når man ser bort fra

Den nyfundlandske selfangst (grønland-sel og klappmyts).

År	Med seilskibe antall sel	År	Med damp- skibe antall sel	Med seil- og dampskibe antall sel	År	Med damp- skibe antall sel
1805	81 088	1846	—	265 169	1887	217 084
06	?	47	—	436 831	88	213 269
07	?	48	—	521 604	89	303 046
08	?	49	—	306 072	1890	207 085
09	?	1850	—	442 392	91	353 821
1810	118 080	51	—	511 630	92	228 239
11	?	52	—	534 378	93	234 993
12	?	53	—	521 780	94	187 517
13	?	54	—	398 873	95	126 628
14	?	55	—	293 083	96	241 708
15	126 315	56	—	361 317	97	268 881
16	?	57	—	496 113	98	353 276
17	49 048	58	—	507 624	99	345 055
18	145 072	59	—	329 125	1900	274 219
19	280 817	1860	—	444 202	01	317 560
1820	213 679	61	—	375 282	02	152 821
21	227 193	62	—	268 426	03	244 073
22	306 982	63	4 340	?	04	284 743
23	230 410	64	1 059	?	05	177 105
24	202 091	65	19 086	?	06	341 836
25	295 352	66	28 058	?	07	245 051
26	292 007	67	28 050	?	08	213 863
27	?	68	57 800	?	09	269 302
28	?	69	76 620	359 821	1910	333 349
29	357 523	1870	145 010	?	11	304 591
1830	558 942	71	153 707	537 094	12	175 130
31	686 836	72	118 696	278 372	13	272 965
32	508 407	73	298 312	?	14	233 719
33	360 155	74	200 700	398 366	15	47 004
34	?	75	282 190	?	16	241 302
35	?	76	224 521	500 000	17	196 228
36	384 321	77	295 246	451 678	18	151 431
37	351 620	78	273 859	409 658	19	81 293
38	375 361	79	353 220	457 855	1920	33 983
39	437 501	1880	133 680	223 793	21	101 452
1840	631 385	81	325 978	447 903	22	126 031
41	417 115	82	148 514	200 500	23	101 770
42	344 683	83	284 381	323 000	24	129 541
43	651 370	84	179 084	?	25	127 882
44	685 530	85	213 433	?	26	211 531
45	352 702	86	199 815	?	—	—

den forskjellighet som opstår ved fangst fra svære skibe med så tallrikt mannskap. Om fangsten i Hvitehavets munning vil senere bli fortalt.

Klappmytsen kaster som regel sine unger på noget større is lenger tilhavs enn grønland-selen. Klappmytsen er på langt nær så tallrik som grønland-selen, hverken ved Nyfunnland eller i Vesterisen ser det ut til. Somme år blir klappmytsens yngleplass slett ikke funnet av skibene og der gjøres da heller ingen vesentlig fangst av den. Fangst-opgavene for 1918, 25 og 26 tror jeg tilsammen gir et inntrykk av den nyfunnlandske klappmytsfangst betydning sammenlignet med fangsten på grønland-sel.

Antall skib				Fangstutbytte		
1918	1925	1926		1918	1925	1926
13	11	12	Grønland-sel, unger	111 621	92 659	189 098
"	"	"	Do. ungdyr	2 426	19 562	13 876
"	"	"	Do. gamle	1 106	8 154	8 530
"	"	"	Klappmyts, unger	20 614	5 467	8
"	"	"	Do. gamle	15 664	2 040	19
			Sel ialt	151 431	127 882	221 531

Sammenlignet med den norske selfangst både den nuværende og tidligere er nyfunnlendernes fangster pr. skib i det hele tatt meget store på grunn av skibenes størrelse og tallrike mannskap, men man får også inntrykk av at det må ha vært sikrere å finne selen og lettere å arbeide i isen ved Nyfunnland enn i Vesterisen. De store skuter med så mange fangstfolk krever store og tette ansamlinger av dyr og gunstige isforhold som gjør det mulig å sette alle mann i virksomhet gående på isen. I slakk is vil det være vanskelig å beskjeftige alle mann samtidig på isen og så store skuter kan ikke nøie sig med å plukke op unger hist og her som ofte småskibene må og kan. Disse storskibene med så mange mann kan heller ikke befatte sig med båtfangst.

Det er ikke sjeldent at nyfunnlandske skibe har bragt med sig hjem 30 000 dyr og fangster på over 40 000 dyr er gjentagne gange gjort. Stålskibet »Florizell« innbragte i 1910 på en tur endog 49 069 dyr.

Skibene inndeles i forskjellige klasser, vesentlig efter størrelse og byggemateriale, tre eller stål. Treskibenes klasse I er over 400 tonn, kl. II 250—400 tonn, kl. III under 250 tonn. Stålskibenes kl. I er over 800 tonn, kl. II 450—800 tonn, kl. III under 450 tonn. Følgende tabell viser fangstevnen hos skibe av de forskjellige klasser.

Stålsk.	1. kl. 2 skibe tils.	11 fangstår	1909—16	gj.snit pr. skib pr. år	24 754 sel
„ 2. og 3.	„ 2	„ 16	—	1906—25	„ — — 23 058 „
Treskib	1. „ 3	„ 123	—	1873—1925	„ — — 17 846 „
„	2. „ 3	„ 127	—	1871—1925	„ — — 12 866 „
„	3. „ 3	„ 86	—	1866—1908	„ — — 7 000 „

Den nyfunnlandske selfangst — som har foregått uavbrutt i så lang tid — har frembragt en rekke dyktige fangstskippere. Mange av dem har uavbrutt pløiet drivisen med sine skibe om våren i over et kvart århundre. Det er veldig fangster disse gamle hardhauser har hjembragt i årenes løp.

Wm. Bartlett sr. har vært fangstskipper i 42 år (1884—1925). I disse år har han i forskjellige fartoier hjembragt 444 801 sel eller gjennomsnittlig pr. år 10 590 dyr. Hans største fangstår var 1899 med 26 586 dyr.

Den største seldreper av alle er imidlertid Abraham Kean som i løpet av 37 fangstår (1889—1925) har bragt hjem 786 063 dyr, gjennomsnittlig 21 245 pr. år. Det var A. Kean som førte s.s. »Florizel« da dette skib hadde rekordtur i 1910 med 49 069 sel. Han har 2 ganger hatt over 40 000 dyr og 9 ganger over 30 000 dyr i løpet av den tid han har ført forskjellige fangstskuter.

9 medlemmer av skipperfamilien Kean har ialt hjembragt 1 640 925 sel. Der finnes også andre skipperfamiljer som kan fremvise store fangster sammenlagt, men familien Kean står høiest.

A. Jackman var skipper i 36 år (1871—1906) og hjembragte 552 510 dyr, gjennomsnittlig 15 347 pr. år. Hans største fangstår var 1881 med 40 979 dyr.

Georg Harbour hjembragte i løpet av 33 fangstår (1893—1925) 654 140 dyr, gjennomsnittlig 19 822 pr. år. Han deltok dessuten i 1926 og hadde da en fangst som sterkt nærmet sig rekorden. Han fanget da 48 421 dyr.

Samuel Blandford var fangstskipper i 31 år (1874—1906) og hjembragte i den tid 604 775 dyr, gjennomsnittlig 19 509 pr. år. Han hadde sin tørste tur i 1884 med 43 167 dyr.

Der kunde nævnes mange flere storfangere og deres fangster, men dette kan være tilstrekkelig til at vise at Nyfunnland har hatt staute fangstfolk og at fangsten har været uhyre sammenlignet med dem vore nuværende og tidligere selfangerskibe har kunnet bringe hjem fra Vesterisen og Østerisen.

I Østerisen hører vi om hvalross og hvitfiskfangst ved Spitsbergen i hvalfangstens første tid i begynnelsen av 1600-tallet, men denne fangst var visstnok drevet kun leilighetsvis av hvalfangerne og spillet

ingen større rolle for dem. Russiske fangere fra Hvitehavsdistriktet har tidlig søkt til Spitsbergen — ikke for å fange grønlandshval — men for fangst av pelsdyr (isbjørn og polarrev), hvalross og hvitfisk. Deres fangst blev kanskje især drevet som overvintringsekspedisjoner fordi pelsdyrenes skinn kun har verdi når de drepes i vintertiden.

Der foreligger ytterst få opplysninger om russernes ishavsfangst i tidligere tid, men det er sikkert at russiske overvintringsfolk blev truffet på Spitsbergen i 1766. I 1799 var 237 små fartøier med 2050 mann ute på fangst ved Spitsbergen og Nowaja Zemlja. Formodentlig har en del av disse vært knyttet til overvintringsekspedisjoner, men mange har

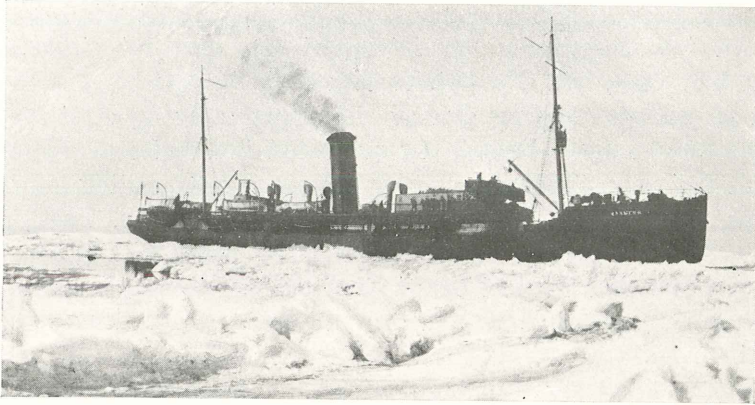

Fig. 10 b. Russisk selfangerdampskib av staal.

antagelig drevet selvstendig fangst i sommertiden efter hvalross, hvitfisk, bjørn, storkobbe og ringsel ved kystene. Russernes fangstbedrift må av en eller annen grunn ha fått et hårdt knekk straks efter, ti fangstskibenes antall var i 1802 sunket ned til kun 4 skibe med ialt 47 mann. Imidlertid fortsatte de sin vinterfangst på Spitsbergen inntil 1830, senere høres i allfall intet om dem der, men derimot hører vi at de i 1830-årene hadde en flåte på opptil 80 fartøier som drev fangst ved Nowaja Zemlja. Denne flåte svant inn til 6 skibe i 1859 og 1860. Efter denne tid har russerne kun hatt få skibe ute på fangst og det ser således ut til at ishavsfangsten ikke har vært særlig lønnende. I de seneste år har russerne gått over til å benytte de store ståldampskibe som blev innkjøpt fra Nyfunnland. Disse skibe innskrenker sig til å søke drivisen i Hvitehavet og dets munning om våren, hvor de med sine store besetninger gjør svære fangster.

Ishavsfangst blev forsøkt fra det nordlige Norge i 1795, men kom dog ikke ordentlig i sving før omkring 1820. De første forsøk ytret sig

som vinterekspedisjoner til Spitsbergen efter russisk mønster, men snart gikk man over til sommerfangst med små seiljakter med 8—10 manns besetning. År om annet blev samtidig også vinterekspedisjoner utsendt til Spitsbergen. Det var fra byene Hammerfest og Tromsø at ishavsfangsten foregikk og i mindre utstrekning fra de øvrige byer i Finnmark. Hammerfest hadde ledelsen helt op til 70-årene, men fra den tid tok Tromsø ledelsen.

De statistiske opgaver over ishavsfangsten fra det nordlige Norge er dessverre også i høi grad mangelfull. Fra 1835 til 1874 finnes nesten ingen opgaver, men det er sikkert nok at fangsten blev drevet uavbrutt også i de år hvor opgaver helt mangler. Heldigvis har vi endel opplysninger fra 1830-årene som viser at det først og fremst var hvalrossen som den tids fangstmenn var interessert for, men litt storkobb og isbjørn blev også tatt. De fartøier som søkte til Spitsbergens vestkyst samlet på småøene egg og dun av ærfuglenes reder og skjøt ren inne i fjorddalene. I årene 1830 til og med 1834 innbragtes av 18 fartøier med ialt 167 mann til Hammerfest og Tromsø gjennemsnittlig årlig 1425 hvalross, 170 kobber, 7 isbjørn, 110 ren og 1435 kg. dun. Fangsten på hvalross og storkobb blev benevnt »storfangst«, mens de skibe som søkte inn i fjordene efter ren, sel og på dunplukkning ute på holmene drev »småfangst«. Sistnevnte uttrykk benyttes også nu for den slags virksomhet.

Skibene holdt sig i en lang tid kun til isen rundt Svalbard, og tildels i Vesterisen, således besøkte et Tromsøfartøi drivisen ved Jan Mayen allerede i 1838 for fangst av storkobbe. Det seilet derfra direkte til Spitsbergen og fortsatte fangsten i drivisen der. Efterhvert som hvalrossen blev sjeldnere tiltok fangsten av storkobbe. I 1867 besøkte fangstskutene visstnok for første gang drivisen ved Novaja Zemlja og Kolguev og fra den tid blir dette fangstfelt årvisst benyttet. Nogen få år senere blev også isen i Hvitehavets munning almindelig søkt. Fra 1867 av kan vi regne at grønland-selen blir gjenstand for fangst av skibene fra Troms og Finnmark og i 80-årene begynner denne selart å spille en vesentlig rolle for dem som fangstedyr. Fra omtrent den tid blev nemlig hvalross og storkobbens skinn forholdsvis mindre verdifullt enn tidligere. Nedenstående tabell viser hvilke fangstfelter skibene fra Troms og Finnmark søkte i 1884 og deres fangstutbytte:

Fartøier	Hvalross	Sel alle slags	Bjørn	Rens- dyr	Dun kg.	Fangstfelt
24	128	6 180	140	272	666	Spitsbergen
1	12	957	9	—	72	Nowaja og Spitsbergen
12	150	6 318	30	3	41	Nowaja Zemlja
7	9	6 390	2	7	—	Hvitehavets munning
44	299	19 845	181	282	849	

Ennvidere var 3 fartøier dette år på hvitfiskfangst under Spitsbergen og fanget henholdsvis 13—91—45, ialt 149 hvitfisk.

Årsfangstene steg noget i 90-årene samtidig med at flåten øket endel. Også i de følgende år inntil verdenskrigens begynnelse foregår en videre utvikling av fangsten i Østerisen. Under krigens par siste år øket deltagelsen voldsomt, men på grunn av alle vanskeligheter i den tid, rasjonering av brensel til maskinene, hindringer i seilasen og lignende blev årsfangstene ikke øket i tilsvarende grad. Fra 1919 begynner sunnmørske selfangere å innfinne sig i Østerisen.

Østeriscn: Nordisen—Nowaja Zemlja—Hvitehavets munning.

*Norske skibes fangster av grønland-sel, klappmyts og storkobbe.
(Hvalross ikke medtatt).*

År	Far- tøier	Antal sel	År	Far- tøier	Antal sel	År	Far- tøier	Antal sel
1821	3	—	1856	—	—	1891	60	26 246
22	4	—	57	—	—	92	59	30 293
23	4	—	58	—	—	93	53	24 148
24	8	23	59	—	—	94	53	28 950
25	5	10	1860	—	—	95	46	32 995
26	9	17	61	—	—	96	57	27 099
27	8	40	62	—	—	97	63	34 978
28	7	3	63	—	—	98	72	36 957
29	11	46	64	—	—	99	73	36 213
1830	20	60	65	—	—	1900	59	38 210
31	17	208	66	44	—	01	60	58 665
32	17	91	67	44	—	02	67	78 932
33	18	527	68	44	—	03	65	65 972
34	16	66	69	44	—	04	67	32 506
35	—	—	1870	44	—	05	70	53 358
36	—	—	71	58	—	06	71	42 619

År	Far-tøier	Antall sel	År	Far-tøier	Antall sel	År	Far-tøier	Antall sel
37	—	—	72	42	—	07	77	66 161
38	6	502	73	45	—	08	78	65 712
39	—	—	74	38	—	09	88	103 025
1840	—	—	75	—	8 458	1910	90	106 959
41	—	—	76	—	9 076	11	—	—
42	—	—	77	—	6 344	12	—	84 547
43	—	—	78	—	5 856	13	—	85 789
44	—	—	79	—	5 615	14	—	108 024
45	—	—	1880	—	8 384	15	84	118 358
46	—	—	81	—	3 134	16	125	91 914
47	—	—	82	—	5 839	17	168	74 921
48	—	—	83	42	9 254	18	169	99 353
49	—	—	84	44	19 845	19	203	113 737
1850	—	—	85	46	9 858	1920	105	154 250
51	70	4228	86	47	16 969	21	73	69 064
52			87	57	22 746	22	99	123 387
53			88	64	21 222	23	—	174 691
54			89	64	15 888	24	—	233 767
55			1890	57	21 051	25	—	343 040
						26	—	231 147

Ovenstående tabell som viser fangstene av sel (hvalross undtatt) i Østerisen fra og med 1821 er dessverre meget ufullstendig med lange årrekker uten spor av tall. Der finnes dog neppe flere opgaver enn de som her er benyttet. Til og med året 1919 er medtatt også den sel som er fanget i Vesterisen av skibe utgått fra Nord-Norge, men man tør gå ut fra at selene fanget i Vesterisen ikke utgjør nogen vesentlig del, ennskjønt noen skibe har besøkt Vesterisen også om våren fra omkring 1895. Fra og med 1920, efter sunnmøringenes sterke deltagelse i Østerisen begynte, har jeg såvidt det har vært mulig — utskilt selfangst i Vesterisen, men det foreliggende materiale — inntil det seneste år — er meget vanskelig å bearbeide på den måte og er tildels skjønsmessig behandlet.

Nedenstående tabell gir et indtrykk av ishavsfangsten alene for Nordland, Troms og Finnmarks fylker og hvad disse fylkers skibe bringer hjem av ishavsprodukter.

Fangstflåten fra Nord-Norge har alltid hovedsagelig bestått av små skibe. Omkring 1908—10 blev motorer tatt i bruk som hjelpekraft og de før så almindelige enmastede seiljakter blev fra den tid og noget tidligere erstattet med tildels noget større hekkbyggede kuttere. Nu for tiden sees ingen jakter på Ishavet.

Ishavsfangst av fartøier fra Nordland-, Troms- og Finnmark fylker:

År	Fartøier	Mand	Gr.sel	Klap-mys	Stor-kobb.	Sel ialt	Hval-ross	Hvit-fisk	Bjørn	Rens-dyr	Dun kg.
1875	40	(390)	—	—	—	8 558	941	167	82	546	901
1880	22	217	—	—	—	8 384	322	490	55	479	650
1885	41	453	—	—	—	9 858	727	177	92	427	889
1890	57	618	—	—	—	21 051	651	28	161	258	1 213
1895	46	451	—	—	—	32 995	77	304	147	594	983
1900	59	624	—	—	—	38 210	251	39	328	178	1 146
1905	70	679	—	—	—	53 358	372	280	427	?	?
1910	90	900	103 286	3673	2 178	109 137	80	10	?	?	?
1915	79	—	103 246	3780	2 332	109 568	275	1	229	159	718
1920 ¹⁾	88	—	112 456	3509	11 933	127 898	178	—	412	293	958
1925	102	1 079	133 281 ²⁾	10717	6 616	150 614	1 066	—	517	90	413

¹⁾ Oppgave for Vardø mangler. ²⁾ Heri 150 snadd.

Tidligere i seilskibstiden blev som regel fangstskibene oplagt uten å benyttes efter fangstsesonens slutt, men nu er en stor del i fart hele året, idet de blir benyttet til fiskeri, agnfart og annen virksomhet utenom fangsttiden.

Hovedmassen av skibene fra Møre er 50—70 tonn netto, mens fartøiene fra Nordland og Troms mest er 10—40 tonn netto. Fartøiene fra Hammerfest er jevnt noget større enn de fra Nordland og Troms fylker. (Et motorfartøi på 20 tonn netto er omkring 50 tonn brutto).

Fangstskibenes drektighet.

Netto tons	Nordland & Troms Antall fartøier			Ham.fest Antall fartøier 1925	Møre Antall fartøier 1925
	1914	1917	1925		
Under 10 tons	1	21	8	3	0
10—20	11	40	35	0	4
20—30	8	37	16	2	2
30—40	10	23	17	1	3
40—50	7	5	5	4	7
50—60	6	6	2	2	15
60—70	2	0	2	2	12
70—80	0	0	0	2	4
80—90	0	1	1	0	1
90—100	0	0	1	0	2
100—110	0	0	0	0	1
110—120	0	0	0	0	2

Om antallet av mannskapet på skibene fra de forskjellige distrikter gir nedenstående tabell inntrykk av. De minste har 6—8 mann og de største skibe op til 22 mann.

Fangstskibenes bemanning 1925.

Antall mann	Nordland og Troms Antall skib	Hammerfest Antall skib	Møre Antall skib
6	0	1	0
7	3	0	0
8	5	0	0
9	14	9	0
10	20	0	6
11	14	1	0
12	28	7	3
13	0	2	0
14	0	2	40
15	0	1	0
16	0	0	1
18	0	0	2
20	0	0	1
22	0	0	1

Tidligere gikk fartøiene fra Nord-Norge ut på fangst temmelig sent på våren og ennå i 1914 var det almindelig å gå ut i slutten av mars og første dage av april. Nogen fartøier gikk tidligere og andre senere ut. I de seneste år går de fleste hjemmefra allerede i slutten av februar og begynnelsen av mars, men noen går også ut litt senere og dette gjelder især de minste skibe som jo er mere utsatt enn de større, når sterke storme ryker op — som er almindelig — tidlig på året.

Den sene avgang i tidligere år viser at ikke alle fartøier har kunnet rekke å fange ungene i Østerisen, mens disse ennå holdt til på isen uten å være svømmedyktige, derimot kan flere ha kommet tidsnok til ungfangsten i Vesterisen som foregår senere. Den nordnorske fangst av unger i Østerisen har således tidligere inntil etter året 1919 for en stor del innskrenket sig til de farvede allerede svømmedyktige årsunger sammen med de eldre årsklasser grønland-sel. Men allerede i 1888 drev den store selfanger »Hecla« av Tønsberg ungfangst i Hvitehavets munning og i nogen av de følgende år søkte også andre skibe fra Østlandet dertil.

Som bekjent begynte Rusland fra slutten av 1800-tallet å hevde som russisk territorialområde hele den ytre del av Hvitehavets munning innenfor en linje trukket fra Swiatoi Nos til Kap Kanin. Selv om dette krav fra Ruslands side aldri er blitt anerkjent har dog den russiske hevdelse forårsaket adskillige hindringer i den norske selfangst på dette område gjennom årene.

Den av sunnmøringene og nordnorske fangstmenn i de senere år tidlig begynte ungfangst blev snart forsøkt hindret fra russisk side. Sovjet-Rusland utstedte den 24. mai 1921 et dekret hvorefter den russiske territorialgrense for fangst og fiske er trukket 12 nautiske mil, mot tidligere 3 naut. mil, ut fra land og 12 nautiske mil utenfor en linje trukket fra Swiatoi Nos til Kap Kanin. I 1921 og 22 blev flere norske fangstskibe opbragt av russerne i det omstridte farvann og der opstod vanskeligheter. Men i 1923 kom en ordning i stand mellem Sovjet-regjeringen og selfangerfirmaet Winge & Co., Oslo, hvorefter dette firma mot en bestemt avgift (kr. 200 000) til Sovjet-regjeringen fikk adgang til selfangst på russisk territorialområde med en fangstflåte på 55 fartøier som tilsammen ikke måtte overstige 1000 tonn.

I 1924 inngikk Sovjetregjeringen påny en lignende overenskomst med Aalesund rederiforenings selfangergruppe. Avgiften blev da fastsatt til 10 dollars pr. netto tonn av de deltagende skibe, men ikke mindre enn 40 000 dollars. Den samlede nettotonnasje måtte ikke overstige 4000 og fangsttiden var fastsatt til tiden 1. februar—15. juni. Den norske deltagelse var 90 fartøier i det år.

Også i 1925 blev inngått en lignende overenskomst som i det foregående år. Den tillatte tonnasje blev satt til 4000 nettotonn og fangsttiden 1. mars—15. juni, avgiften til 6½ dollars pr. nettotonn, dog ikke mindre enn 25 000 dollars i alt. Deltagelsen var i det år 84 skibe.

De i disse år gitte koncessjoner for selfangst på russisk område har dog ikke gjeldt selve Hvitehavet, heller ikke hele Hvitehavets ytre munning men kun utenfor en linje trukket mellem Orlof fyrårn og Kap Konushin.

Den av sunnmøringene og nordnorske fangstmenn i de senere år tidlig ningen av handelstraktaten mellem Sovjet-Rusland og Norge. Sovjet-Rusland forbeholdt sig dog rett til å kreve, at den norske fangsttonnasje måtte bli å redusere i fornøden utstrekning i tilfelle av de russiske og norske spesialister, som skal studere spørsmålet om selens bevarelse, skulde komme til det resultat at den fangsttonnasje, som har fått tillatelse til å utnytte de fordele som koncessjonen gir, danner en fare for bevarelsen og formeringen av selbestanden i Hvitehavet.

Den samlede ishavsfangst fra fartøi utgjorde for Norges vedkommende i 1925 8 517 165 kg. spekk som sammen med skinn hadde verdi av kr. 7 513 118 Der deltok ialt 160 fartøier, hvorav 51 hadde dampmaskiner og 109 motor med tilsammen 1902 mann.

I 1926 deltok 135 fartøier, hvorav 50 med dampmaskine og 85 med motor. Fartøiene hadde en samlet drektighet av 6018 tonn netto og 1763 mannr. Fangstutbyttet var 6 565 000 kg. spekk som sammen med skinn hadde en verdi av kr. 3 945 419.

Tabellene nedenfor gir en oversikt over deltagelsen fra de forskjellige distrikter i Norge og fangstutbyttet for årene henholdsvis 1925 og 1926.

Norsk ishavsfangst i 1925.

Fartøienes Hjemfylker	Fartøier			Mann	Grønland-sel	Klappmyts	Storkobbe	Ringsel	Hvalross	Bjørn	Rensdyr	Spekk kg.	Verdi kr.
	Med damp	Med motor	Ialt										
Oslo	2	—	2	44	20 094	—	—	—	—	—	—	421 557	410 728
Vestfold .	1	—	1	18	1 800	1 100	—	—	—	—	—	54 560	42 820
Aust- Agder	—	1	1	21	7 900	—	—	—	—	—	—	126 000	125 420
Rogaland	1	1	2	28	4 575	500	184	—	2	23	—	120 848	114 014
Hordaln..	—	1	1	10	—	850	—	—	—	—	—	21 250	17 000
Møre	39	11	50	692	180 420	41 356	—	—	—	30	—	4 768 303	3 930 356
Nordland	1	9	10	116	13 510	4 445	48	—	10	27	—	375 860	359 089
Troms . . .	—	74	74	761	88 745	5 724	5 279	150	883	374	90	2 007 945	1 941 111
Finnmark	7	12	19	212	30 876	548	1 279	—	173	116	—	620 842	572 580
Ialt	51	109	160	1 902	347 920	54 523	6 790	150	1 068	570	90	8 517 165	7 513 118

Hertil kommer 5 overvintringsekspedisjoner, hvorav 2 på Jan Mayen og 3 på Spitsbergen. Fangst: 40 grønland-sel, 1 klappmyts, 41 storkobb, 2 hvalross, 28 bjørn, 16 ringsel, 187 hvit- og blårev og 3000 kg. spekk. Verdi kr. 78 600.

9 fartøier forliste, derav 4 i Hvitehavets munning, 2 i Nordisen, 1 ved Nowaja Zemlja og 2 i Vesterisen.

Fangstutbyttets fordeling på de forskjellige innklareringsteder (losse-plasser):

Bergen (Blomvåg)	315 910 kg.
Aalesund	4 048 723 »
Tromsø	3 521 478 »
Hammerfest	539 636 »
Vardø	91 418 »

Ialt 8 517 165 kg.

spekk med tilsvarende antall skinn.

Norsk ishavsfangst i 1926.

Fartøienes Hjemfylke	Fartøier			Drekthet netto tons	Mann	Grønland-sel	Klappmyts	Storkobbe	Hvalross	Bjørn	Spekk kg.	Verdi kr.
	Damp	Motor	Ialt									
Oslo	2	1	3	397	68	12 876	1 300	—	2	—	280 000	186 294
Vestfold	1	—	1	89	18	1 000	1 157	8	—	9	46 000	26 802
Aust-Agder . . .	—	1	1	86	21	1 200	—	—	—	—	23 000	15 097
Rogalnd	1	1	2	129	29	1 115	—	—	—	—	22 000	13 884
Hordaland . . .	1	—	1	68	15	1 500	—	—	—	—	25 000	15 000
Møre	37	11	48	2 718	728	111 415	44 524	—	—	—	3 766 000	2 141 313
Nordland	1	7	8	359	98	17 760	2 500	64	2	1	391 000	252 277
Troms	1	55	56	1 400	604	84 073	2 687	1 233	33	87	1 449 000	960 194
Finnmark	6	9	15	772	182	27 809	941	914	143	37	563 000	334 558
Ialt	50	85	135	6 018	1 763	258 748	53 109	2 219	180	134	6 565 000	3 945 419

Hertil kommer 3 overvintringsekspedisjoner, hvorav 2 på Spitsbergen og 1 på Jan Mayen. Fangst: 112 bjørn, hvorav 7 levende, 123 hvit- og blårev, 700 kg. spekk, 1000 kg. dun. Verdi kr. 39 600.

7 fartøier forliste, derav 3 i Hvitehavets munning, 2 i Nordisen og 2 i Danmarkstredet.

Fangstutbytets fordeling på de forskjellige innklaringssteder (losse-plasser):

Bergen (Blomvåg)	198 000 kg.
Aalesund	2 678 000 »
Kristiansund	51 000 »
Tromsø	3 115 000 »
Hammerfest	497 000 »
Vardø	26 000 »
Ialt	6 565 000 kg.

spekk med tilsvarende antall skinn.

Den norske ishavsfangst 1926 fordelt på Østerisen og Vesterisen.

	Grønlands-sel		Klappmyts	Storkobb.	Hvalross	Bjørn
	Gamle	Ungdyr				
<i>Fangsten i Østerisen.</i>						
Av fartøier fra Nordl., Troms og Finnmark . .	37 190	77 113	553	1 724	180	76
Av fartøier med hjemsted sønnenfor	22 490	89 799	2 270	8	—	—
Østerisen ialt	59 680	166 912	2 823	1 732	180	76

	Grønlands-sel		Klapp- myts	Storkobb.	Hval- ross	Bjørn
	Gamle	Ungdyr				
<i>Fangsten i Vesterisen.</i>						
Av fartøier fra Nordl., Troms og Finnmark..	2 406	13 099	5 576	487	—	49
Av fartøier med hjemsted sønnenfor.....	4 615	12 036	44 710	—	—	9
Vesterisen ialt	7 021	25 135	50 286	487	—	58
Østerisen „	59 680	166 912	2 823	1 732	180	76
Norsk fangst ialt:	66 701	192 047	53 109	2 219	180	134

Endelig har jeg utarbeidet nedenstående tabell som fremstiller all fangst fra fartøier av grønland-sel og klappmyts på alle selfelter i atlantisk-arktisk drivisområder i 1925 og 1926.

Fangst fra fartøi av grønlands-sel og klappmyts på alle selfelter.

	Grønlands-sel		Klappmyts	
	1925	1926	1925	1926
Østerisen, norsk	335 492	226 592	1 364	2 823
— russisk.....	ca. 125 000	ca. 125 000	—	—
Vesterisen, norsk.....	14 400	32 156	53 158	50 286
Nyfunnland	120 375	211 504	7 507	27
Fangst ialt fra fartøi...	595 267	595 252	72 029	53 136

For å få det samlede antall grønland-sel og klappmyts som fanges årlig i atlantisk-arktisk område må man også legge til den fangst som foregår fra land i Hvitehavet, Nowaja Zemlja og der omkring, Grønland, Labrador, Nyfunnland og St. Lawrencebukten. Muligvis kan denne fangst rent anslagsvis settes til omkring 150 000 dyr årlig.

Den siste nyhet i selfangstens utvikling er å bruke flyvemaskiner for å lete op hvor i drivisen de store selmasser har lagt sig op. I de par siste år har flyvere vært benyttet for dette øiemed både ved Nyfunnland og av russerne i Hvitehavets munning. Det er selvfølgelig av stor interesse for skibene å vite hvor selen finnes og derved kan anledning til regnings-svarende fangst sikres endel. Især kan kanskje de store skibe med tallrik besetning trygge sin drift på den måte.

Drivisen i Hvitehavets munning 1925.

Et godt begrep om utstrekningen av Hvitehavets munning vil man få ved at samligne dette område med et mere kjent havområde nemlig Skagerak. Det område som koncessjonen omfatter, nemlig farvannet mellom en linje trukket 12 nautiske mil utenfor og parallellt med linjen Swiatoi Nos—Kap Kanin og sydover til linjen mellom Orlof fyrstårn og Konushin, tilsvarer omtrent hele Skagerakk innenfor en linje trukket mellom Hanstholm (Jylland) og Songvår (litt vest for Kristiansand). Begge disse farvann danner sectorer, men mens sectoren Hvitehavets munning åpner sig utover så er det motsatte tilfelle med sectoren Skagerak. Avstanden mellom Swiatoi Nos og Kap Kanin ca. 85 nautiske mil tilsvarer avstanden mellom Torbjørnskjær i Oslofjorden og Göteborg, mens avstanden mellom Orlof og Konushin (ca. 59') tilsvarer omtrent linjen mellom Hanstholmen og Songvår (ca. 56').

Den indre del av det område koncessjonen omfatter, især farvannet mellom Kap Orlof og Kap Konushin er opfyllt av grunde banker der som regel har en lang og smal form med lengderetning nord-nord-vest, omtrent parallellt med den vestlige landside. Også utenfor og innenfor det omtalte farvann finnes slike grunnbanker som i alle fall de større fangstskibe blir stående på hvis de er så uheldig å støte på dem, især ved lavvann. Forøvrig er hele området fra de ytre nes (Swiatoi Nos og Kap Kanin) og innover grundt vann hovedsakelig mindre enn 20—30 favner. Langs vestlandet er det jevnt dypest og rent farvann, og der er den vanlige skibsled under sommerfarten på lasteplassene inne i Hvitehavet. Å ferdes i den indre del av fangstområdet er ikke behagelig for fangstfolkene på grunn av alle disse grunnbanker og grunnstøtninger hører da heller ikke til sjeldenhetene. Forskjellen mellom høi- og lavvann er temmelig stor og tidevannsstrømmen sterk med op til 3 knops fart ut og inn. Da flere store floder munner ut i Hvitehavet og Mezenbukten er overflatevannet opblandet med ferskvann og beveger sig — med de variasjoner som opstår ved tidevannet — i det hele tatt ut nordover.

Isen i fangstområdet dannes i koldt og stille vær, men hyppige storme om vinteren og den sterke tidevannsstrøm bryter stadig isen op efter at den har lagt sig. Efter min erfaring blev ny-isen i 1925 sjelden mer enn omkring 12 tommer og jevnt mindre i tykkelse for den blev brutt op. Først sprekker ny-isen og danner store rettskårne skarpkantede flak som — efter at de er kommet i bevegelse — gnisser innpå hinannen så de blir mer og mer avrunnet og en voll av knust is avleirer sig ovenpå langs kantene. Er bevegelsen riktig voldsom på grunn av storm eller sterk tidevann brytes de store flak snart op i mindre. Alle disse flak er da i stadige kollisjoner med hinannen. Mange blir

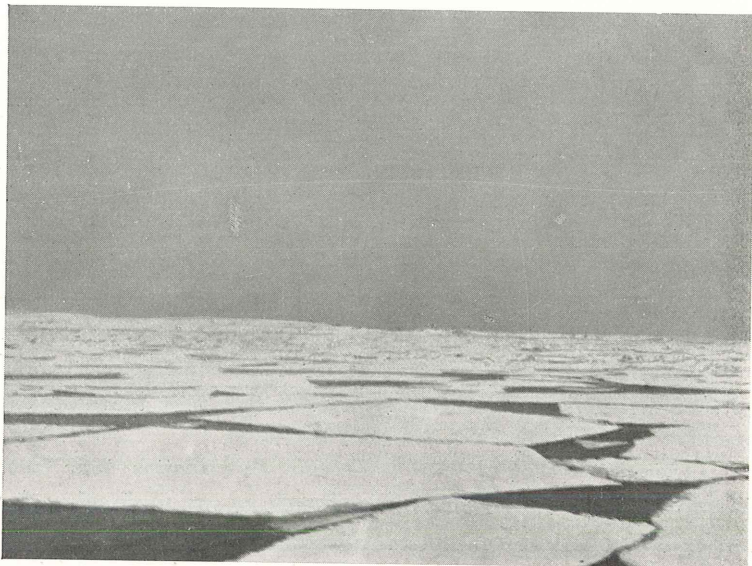

Fig. 11. Nylig brutt nyis med rett skårne kanter. Foto av forf.

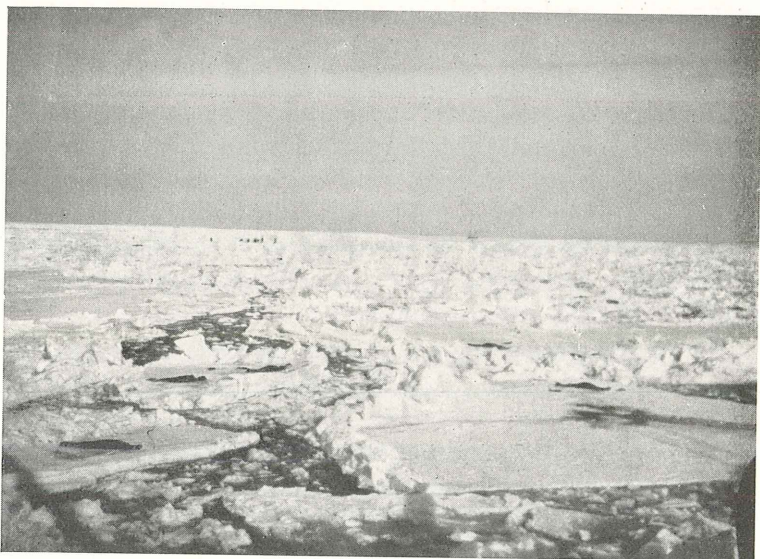

Fig. 12. Nyis med voll av knust is langs kantene. Foto av forf.

knust i småstykker og til »issørpe« og mange veltes over og tvinges ovenpå eller under naboflakene så disse fordobles og kan yde større motstand og yderligere underlegger sig de svakere under sin stadig svivende drift. Ligger man med et skib en stund stille i is som er i bevegelse vil man merke at de forskjellige flak stadig skifter stilling. De dreier sig rundt og bytter plassen. Finnes land eller annen fast hindring i le demmes ismassene opp med ennu sterkere trykk mot hinannen og de kraftigste flak blir ytterligere styrket ved å underlegge sig andre, det vil si at de blir tykkere og høyere over vannflaten. Men så løier kanskje vinden noget og sterk kulde setter inn, da vil store partier av

Fig. 12 b. I „Skrugaris“. Foto av forf.

ismassen — som nu er kommet i ro — fryse sammen til større sammenhengende flak med en overflate full av »knultre« og »skrugarer«. Hvis vi videre forutsetter at snevær med vind inntreffer så vil fordypningene etterhvert gjenfylles og flakene får en jevnere overflate å se til. Under inntredende stille koldt vær vil det åpne farvann — som under stormen blev rensed for is — atter fryse til og det samme gjentar sig med oppbrekning og drift når sterk vind og strøm setter inn — der dannes nye drivmasser.

I det hele tatt er drivisen i fangstområdet en umåtelig mengde forholdsvist små flak av 25 til 2000 kvadratmeters størrelse med mindre stykker og issørpe mellom flakene. Innimellem treffes meget store flak — ofte dannet som ovenfor nevnt — ved sammenfrysning av mange små — og disse store flak kalles »florer«. Gjennomgående er drivisen ikke

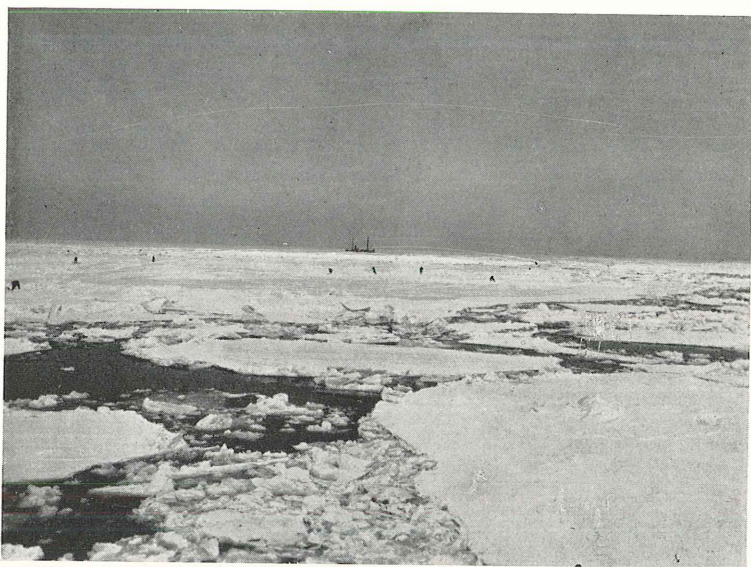

Fig. 13. Guttene arbeider paa en „flore“ av nyis. Foto av forf.

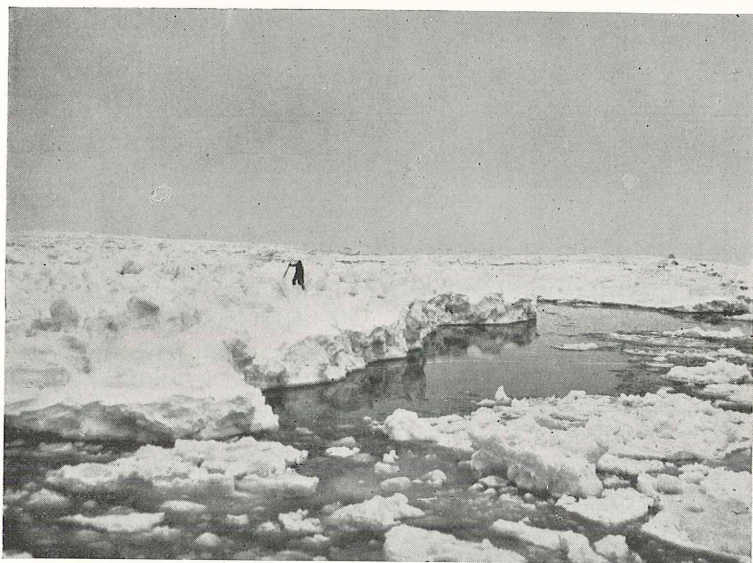

Fig. 14. Stor is frembrakt ved sammenstuvning av mindre flak som er frosset sammen. Foto av forf.

mere enn 20—50 cm. høi over vannet, men kan tildels bli 1.5 til 2 meter, sjelden 3 meter høi over vannet.¹⁾ Når skibet med full fart renner inn i høi is og flakene ikke er større enn at de ved støtet presses litt tilside vil man få se at der myldrer frem fra flakenes underside massevis løse isstykker av forskjellig størrelse, mange med avrundete kanter og nesten helt runde av form. Får man et slikt høit flak i litt kraftig bevegelse, myldrer der frem småis i så stor mengde at man kan se flaket bli betydelig lavere på vannet etter at det har mistet sitt underlag av løs is. Ofte hender det under arbeide med å stange gjennom slik høi is at al denne løsis fra undersiden av flakene danner en ugjennemtregelig tykk issørpe,

Fig. 15. En „Klare“ i drivisen. Foto av forf.

som fenderer av og minsker skibets støtkraft i den grad at det ikke kommer videre frem og blir liggende »fast« av den grunn.

Issørpen er i det hele tatt — når den er riktig tykk — blandt de værste hindringer for skibenes fremkomst. Den ytre kant av drivisen som vender mot havet vil alltid i en storm — som står rett på den — komme i voldsom bevegelse av sjøgangen. Isflakene i den ytre del blir da maset til bitte små stykker og ofte hopet sammen til en meget generende tykk issørpe. I en »klare« — det vil si åpent farvann inne i drivisen — eller utenfor nær drivisen kan der også dannes issørpe på følgende måte. I pent vær med sterk kulde fryser sjøen lett, men blåser det op nogen små vindråser av og til — som almindelig hender i godt vær — vil den nylagte tynne issørpe brekkes op i bitte små flak av små-

¹⁾ $\frac{1}{8}$ av isen regnes at ligge over vandflaten.

bølgene og disse små flak opfører sig likeens som store flak. De driver mot hinannan, vugger og skumper mot hinannen så lenge at de blir ganske runde og der avsetter sig et lag med knust is rundt kanten.

Fig. 16. Sjellis. Foto av forf.

Fig. 17. Sjellis stuves sammen til „issørpe“. Foto av forf.

Denne slags is blev av selfangerne på Østlandet i gamle dage kalt »tallerkenis« på grunn av dens utseende og ringe størrelse. Sunnmøringene benevner den som »sjellis«. De enkelte stykker kan være fra nogen få tommer til nogen fot i tvermål og er meget vakre når de ligger

spredt utover en stor, blå flate. De er helt uskyldige så lenge de driver omkring uten press av vind, men blåser der op en stiv bris føres hele massen mot kanten av selve drivisen og kan der presses sammen til en mange fot tykk og seig, riktig vemmelig issørpe.

Ute i den kant av drivisen som vender mot åpne havet er flakene som regel av sjøgangen brutt op i småstykker. Når vinden står mot kanten pakkes isen sammen til en ofte ugjennemtregelig masse, mens den i godt vær som regel siger fra hinannen og da er fremkomsten lett.

Inne i drivismassen er isen skiftevis »tett« og »slakk«. Det er især tidevannet som forårsaker denne forandring i isforholdene men været

Fig. 17 b. Ute ved iskanten i godt vær. Foto av forf.

griper også her inn. I slakk is sprer isflakene sig mer eller mindre, da kan skibene nokså lett komme frem, mens de i tett is møisommelig må arbeide sig meget langsomt frem, hvis da ikke isen ligger så tett at fremkomsten er helt umulig selv for et stort skib med kraftig maskin. Fangstskibene blir ofte helt fast i isen flere gange i døgnet og tildels kan de bli holdt fast hele døgnet eller flere døgn. Når skibene er uheldige og kommer op i en drivmasse som av en eller annen årsak har den tilbøielighet å holde sig sammenpresset i lengere tid, kan de bli fast optil flere uker — med kanskje litt moving frem nogen få hundre meter fra tid til annen —. Ofte blir skibene fast like i nærheten av åpne klarer og det er kanskje bare nogen få meter is som skiller dem fra det friere farvann. Det er i slike tilfeller, at dynamitt blir anvendt til å sprengte bort hindringen.

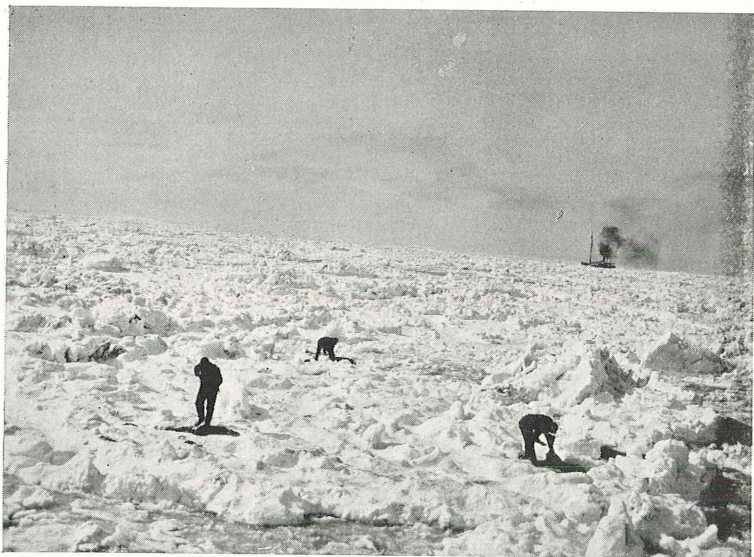

Fig. 18. „Tætt“ is. Foto af forf.

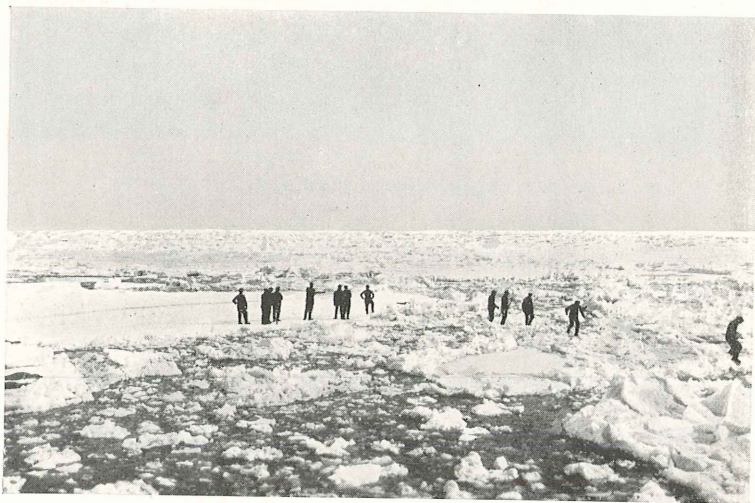

Fig. 19. Isen „slakner“. Foto av forf.

Drivisen i Hvitehavets munning er i det hele tatt mer sammensatt av småis og sne og derfor mindre hård for skibene å stange baugen mot enn isen i Vesterisen, og da fangstfeltet i Hvitehavets munning på flere sider er beskyttet mot sjøgang, ansees det også av den grunn for bekvemmere å arbeide her, enn i Vesterisens fangstfelt. Men isskruingen kan være meget slem somme år i Hvitehavets munning og mange skibe er da også blitt skrudd ned i løpet av de senere år. For skibenes besetning er dog tapet av fartøiet som regel mindre farlig her hvor det meget ofte er mulig å nå tillands med båtene, mens forliste folk i Vester-

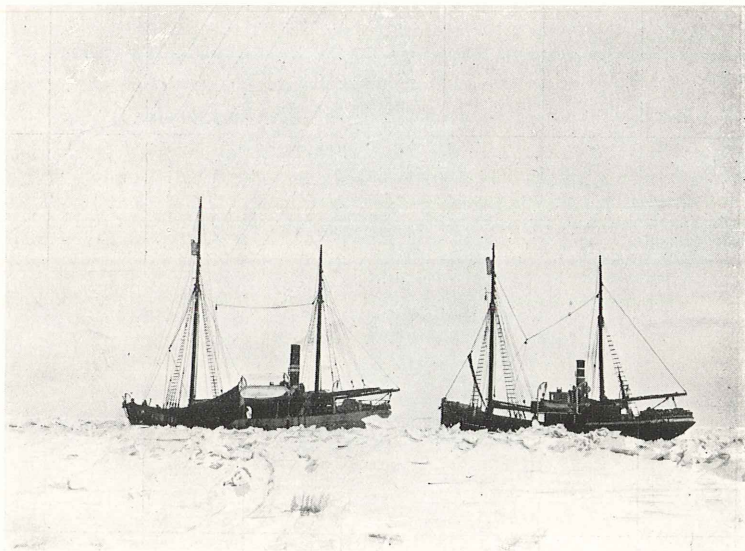

Fig. 20. „Fast“ i isen. Foto av forf.

isen, hvor avstanden til Grønland eller Norge er så stor, må søke å finne frem til andre fangstskuter og det er ofte meget vanskelig og lykkes heller ikke alltid.

Det er naturligvis umulig med nogen større nøiaktighet å angi drivismassens bevegelse og mektighet til forskjellige tider uten spesielt organiserte undersøkelser, men under mitt opphold i Hvitehavets munning holdt jeg nøiaktigst mulig greie på skibets seilas og gjorde notater om alt som vedkom isen og dens drift. På grunnlag herav har jeg utarbeidet 2 karter, fig. 21 og 22, som i meget grove trekk viser drivismassens bevegelse og mektighet våren 1925.

Det er vinden som spiller den avgjørende rolle på isens bevegelse. Drivisen seiler avsted for vinden med betydelig fart. I løpet av kort tid kan hele drivismassen av en storm føres fra den ene til den annen side

i Hvitehavets munning. I begynnelsen av mars 1925 blåste vinden daglig fra øst en lang tid med forskjellig styrke. Den 1. mars lå drivismassen

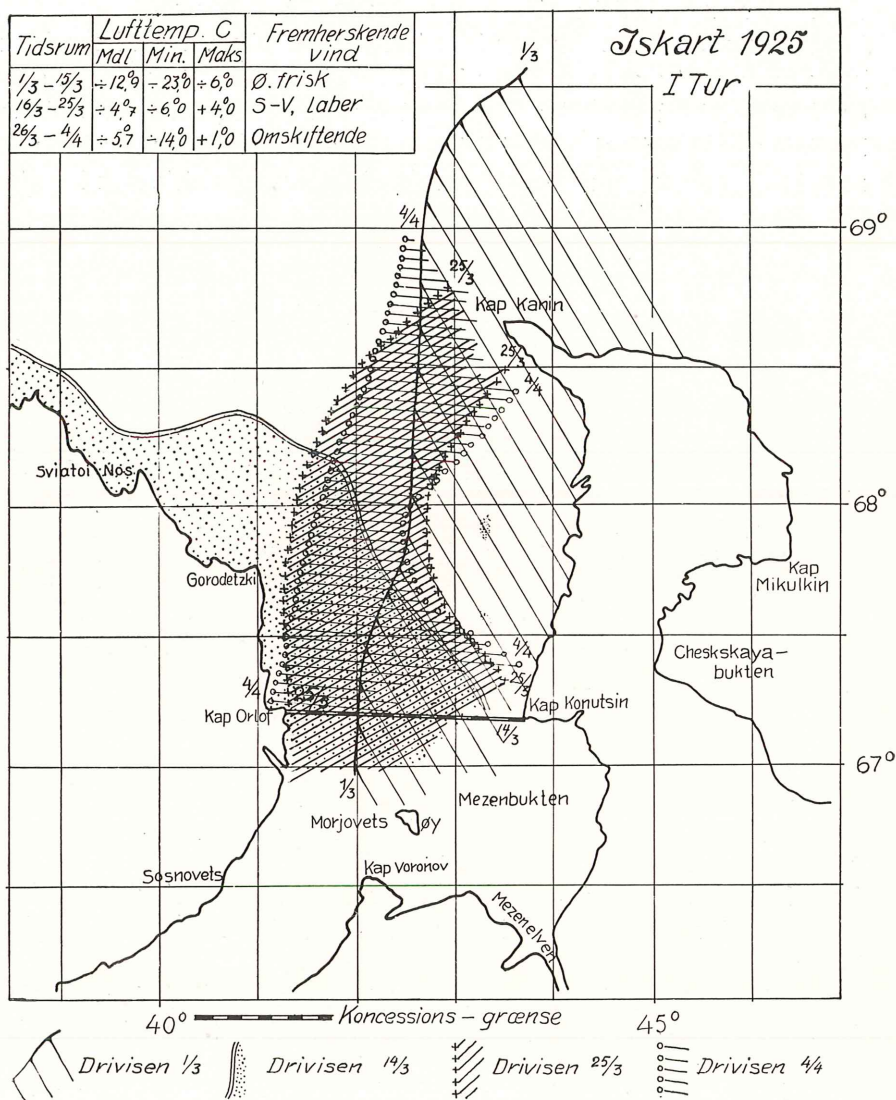

Fig. 21. Hvitehavets munning.

under østre landet, men allerede den 7. mars og antagelig noget før var stormengden av drivisen ført over mot vestsiden.

13. mars hadde vi en meget sterk storm som frembragte et sterkt press på isen mot vestlandet. Presset var så kraftig at et par skiber,

som sammen med isen blev ført mot kysten, på et hengende hår var blitt skrudd ned. Det er i slike stormer mot land at skutene blir nedskrudd

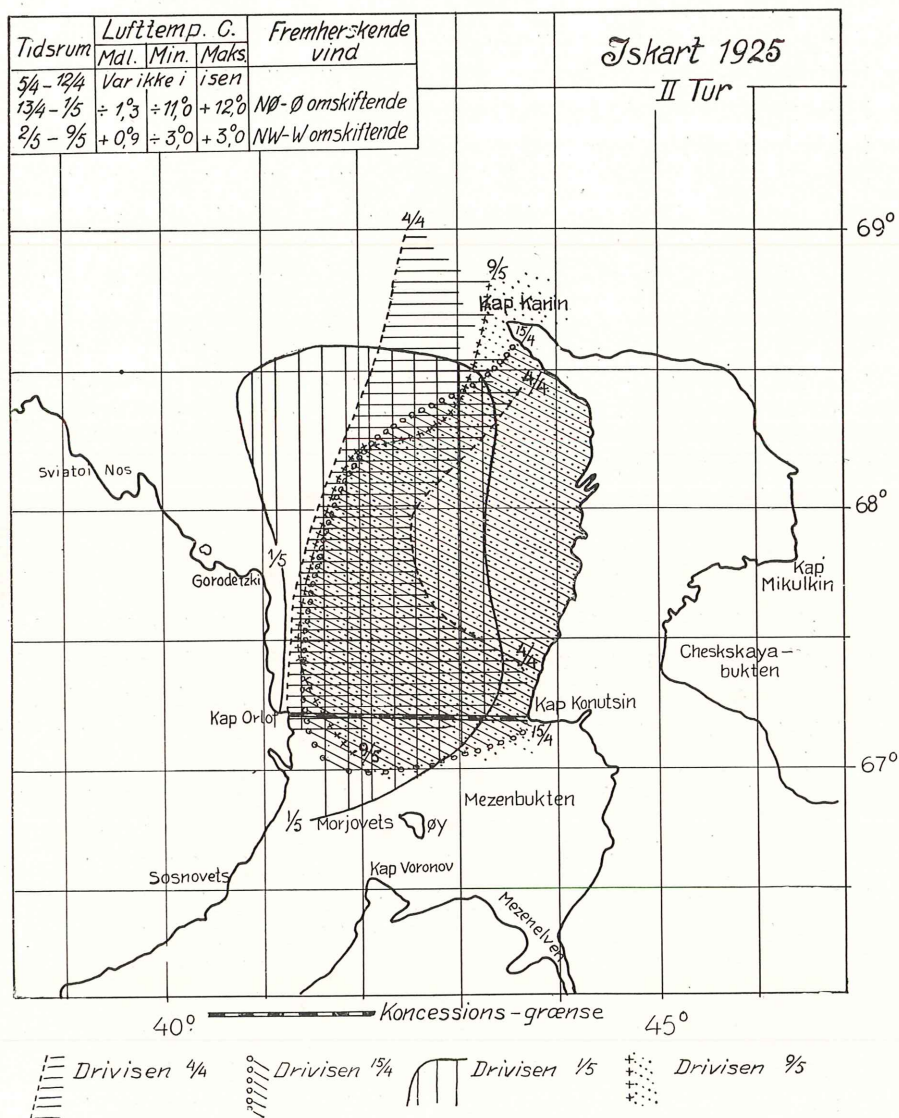

Fig. 22. Hvitehavets munning.

av isen. I denne storm blev en betydelig mengde av drivisen presset ut forbi Sviatoi Nos og videre vestover helt til Syvøene (vestenfor kartet). Da vinden igjen sprang om til vestlig, drev den utgåede is østover som selvstendige store »isstrimler«. Den mer kompakte drivismasse

blev samtidig ført østover igjen og lå som et bredt belte i en bue mot Kap Kanin den 25. mars. Den blev på grunn av det omskiftende vær liggende slik nogenlunde uforandret til 4. april.

Vi var ikke i isen mellom den 5. og 12. april, men ved tilbakekomsten den 13. april var isen blitt presset mer sydover og tettere op til østre land. Fremherskende vinde av NO og O satte atter isen i drift fra østre land så den blev liggende nogenlunde fri av begge sidens land og trykkesyd og innover den 1. mai. Vinden gikk igjen over til overveiende NV og vestlig og isen blev atter satt mot østre land. Den østgående havstrøm som stryker langs Murman-kysten og videre østover forbi Hvitehavets munning bevirker at drivismassen i rolig vær har tilbøielighet til å trykke op mot østre land samtidig med at vandet fra flodene inne i Hvitehavet skyver isen utover.

Erfarne ishavfolk vil på forhånd kunne danne sig en mening om isens beliggenhet og mektighet i Hvitehavets munning, hvis de er i besiddelse av opplysninger om de vind- og temperaturforhold som har vært fremherskende der nogen tid i forveien.

På ungselvangst.

»Veslekari« av Oslo er visstnok den største og beste selfangerskute som vi for tiden har her i landet og føreren kaptein Johan Olsen fra Ålesund er en av vårt lands dyktigste fangstmenn. Det var dette skib jeg var så heldig å komme med for å drive undersøkelser under fangsten i 1925.

Skibet er bygget i 1918 av Kr. Jensen i Aker og er 287 tonn brutto med 356 indikerte hk. dampmaskin. Den almindelige fart er 8 knop men kan presses op i 10 og skibet kan bryte fast is på 7 à 8 tommers tykkelse under stadig fremfart. Det har forholdsvis store hjelpeseil og er rigget med 2 master uten rær. Det er utstyrt både for storhvalfangst og selfangst og hadde under selfangsten 4 fangstbåter og 22 manns besetning, hvorav 3 hørte til maskinen og 2 i kabysen. Når det røynt på under storfangst hjalp forresten maskinfolk og kokkene til i fangsten med liv og lyst. Begge styrmenn samt en av det øvrige mannskap, ialt 3 mann var faste skyttere. Førstestyrmann og annenstyrmann benevntes førsteskytter og annenskytter, styrmannsnavnet blev sjelden brukt ombord. Fangstutstyret var 9 Krag-Jørgensen geværer med 20 000 patroner, dessuten 25 kg. dynamitt for issprengning når det knep.

Under dekk er skibet fylt med 15 store jerntanker som hver rummer 10—15 tonn spekk. De faste kullbakser for maskinen tar bare 50 tonn, og da der til turen trengtes meget mer kull, måtte resten fylles på spekk-

tankene. 210 tonn kull måtte der skaffes plass til ombord, foruten 10 tonn drikkevann, 8 tonn salt og dertil kom provianten. Med alt dette blev skuten nokså dypt lastet allerede ved avgangen. Dette at skibene er dypt lastet ved avgangen er tilfelle med alle selfangere som har dampmaskin. All den kull som nødvendigvis må fylles i spekktankene volder mannskapet senere på turen meget besvær. En tørn med kull-lem্পning fra spekktankene til maskinbaksene må mannskapet ta jevnt og ofte i fangsttiden, idet spekket eller de uspekkede skinn trenger plassen samtidig med at maskinen stadig forbruker kullene i maskinbaksene. Under

Fig. 23. S/S „Veslekari“ av Oslo. Foto av forf.

visse forhold kan det hende at mesteparten av kullene må styrtes i sjøen ikke lenge efter avgangen hjemmefra. Det er når skibet straks i begynnelsen av turen kommer op i storfangst av sel, og da fordrer naturligvis spekk og skinn all plassen under dekk. Dampmaskinens store kullbruk er en ulempe, men også det at der stadig må holdes damp oppe, selv når skibet ligger stille om netterne eller ligger fast i isen en tid, er en ulempe sammenlignet med motoren. Men tross disse ulemper holdes ennu dampmaskinen som mer fordelaktig enn motoren under selfangst, når det gjelder større skibe. Motoren menes snarere å tape sin fremdriftskraft ved isens seige motstand enn den pålitelige, jevnt arbeidende dampmaskine. Men adskillige store fartøier har dog fått motorer innsett i den senere tid og det er ikke utenkelig at motoren seirer i kon-

kurransen også når det gjelder selfangst med store skibe. Motorene er da nutildags også mer stabile enn i begynnelsen av århundredet, dengang de sunnmørske selfangere først forsøkte motor før de valgte dampmaskinen til sine skibe.

Efter kontrakten med Sovjet-Rusland måtte fangsten i 1925 ikke begynne tidligere enn 1. mars, men allerede 22. februar avgikk »Veslekari« fra Tromsø for å være ganske sikker på å komme frem til fangstfeltet i betids. Etter en heldig overfart med kun lite overisning nådde skibet op under Gorodetzki på vestsiden av Hvitehavets munning den 25. februar og der var ingen is å opdage langs landet sydover til Kap Orlof. Fartøier som gikk noen dage senere fikk en hård tørn med frisk vind og svær overisning under overfarten.

Sammen med flere andre norske skibe som etterhånden kom frem lå vi og ventet drivende mellom Gorodetzky og Orlof inntil 28. februar, da vi stakk inn i isen og arbeidet oss østover i retning henimot Kap Konushin. Vi var ikke så heldig å treffe på det område av drivisen hvor selen i mengde hadde kastet sine unger. Det viste sig efter senere opplysninger at vi hadde vært meget nær yngleplassen som lå noget sør- og vestenfor der hvor vi ferdedes den 28. februar til 1. mars. I håp om å finne yngleplassen lenger nord sattes kursen gjennom isen nordover til 69° 30' rett nord for Kap Kanin. Vi fant dog ingen sel og gikk sydover igjen og henimot Swiatoi Nos hvortil i mellemtiden drivisen var ført hen av østlig vind. Det var den 7. mars vi kom hit og straks traff vi op i en anselig mengde unger som lå på drivisen langs det vestre land. Denne drivis — som av vind og strøm blev satt utover forbi Swiatoi Nos og videre vestover — førte en mengde unger med sig. Der blev gjort bra fangster her noen dage, men den 13. mars røk der op en meget sterk østenstorm og »Veslekari« måtte legges for seilene ut fra land, ut av drivisen. Vi mistet den dag en av fangstbåtene som blev skyllet overbord. Mange av skibene hadde det meget slemmt den dagen. Vi traff på en tapt fangstbåt fra et annet skib og seilte en stund gjennom en mengde uspekkede selskinn som fløt omkring. Det var skinn skyllet overbord fra nogen av fangstskibene.

Senere fikk vi vite at et skib forliste i stormen og nogen av de skibe som ikke kunne komme sig ut av drivisen i betids var meget ille stedt. Av folkene på disse skibe fikk vi høre at en meget stor mengde selunger gikk tilgrunne i stormen, dels ved den sterke isskruing som direkte drepte ungene ved at de blev klemmt ihjel mellom flakene, men mest ved at isflakene blev smadret til småbiter av sjøgangen. De ennu ikke svømmedyktige unger som holdt til på disse flak blev derved tvunget ut i sjøen, hvor de druknet i massevis. Efter stormen fant jeg en selunge ligge stivfrossen på isen uten synlig sår, men ved å undersøke

den nærmere viste det sig at kroppen under skinn- og spekklaget var slitt i to deler, med ryggraden helt skilt midt på dyret. Denne unge var klemt ihjel under isskruing. Det er forøvrig almindelig kjent at en storm

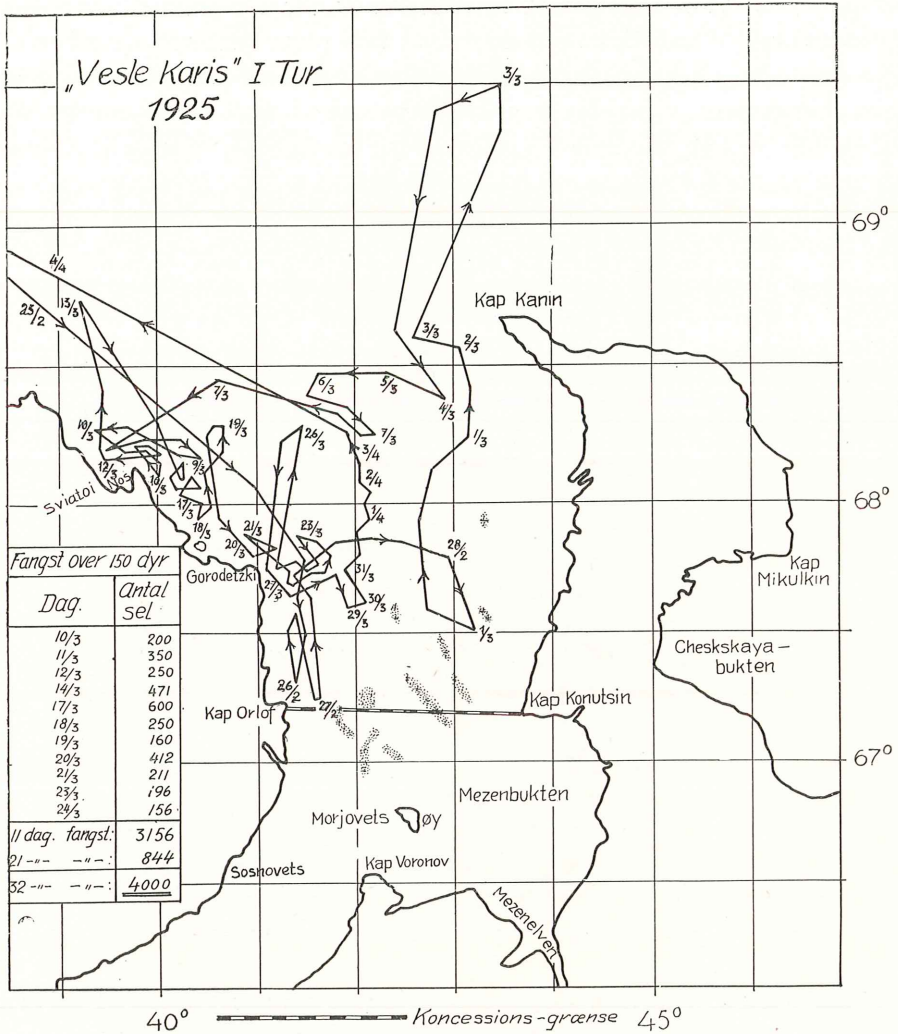

Fig. 24. „Veslekaris“ kurslinjer.

under visse forhold kan forårsake meget omfattende ødeleggeiser på de ikke svømmedyktige unger. Fangstfolk vet å berette om mange slike tilfeller også fra Vesterisen og Nyfunnlands-isens ynglefelter. Østenstormen den 13. mars trykket en mengde drivis ut forbi Sviatoi Noss og videre vesterover og sammen med isen blev også store mengder unger

ført tilhavs. Efter uværet drev denne is i løsrevne store strimler østover igjen og i disse isstrimler blev der af flere skuter gjort rike fangster.

Vi fortsatte vår fangst av unger vesentligst i isen mellem Sviatoi Nos og Gorodetzki inntil den 4. april da vi forlot isen med en fangst av 4000 dyr, vesentligst unger. Kartet fig. 24 viser skibets kurslinjer. Vi gikk til Vardø for å ta inn ny forsyning av kull og vann for ny fangsttur efter den voksne sel (gammelsel, gammelhund). Den ombordværende fangst

Fig. 25. „Spekke“ vil si å skjære spekket fri fra skinnnet. Foto av forf.

blev ikke losset fordi skibet ennda kunde rumme yderligere skinn og spekk av over 4000 dyr og det vilde antagelig ta for lang tid å gå endog til det nærmestliggende fordelaktige avsetningssted, Tromsø, for oppløsning, hvis man ikke vilde risikere å gå glipp av en god fangsttid.

Under ungfangsten tas enten ungene hele og uflådde ombord eller de flåes på isen og skinnene — som spekket følger med — dras hen til skibet. På den tid ungfangsten foregår er det så koldt at skinnene fryser og det er umulig å avspekke dem straks. »Spekke« vil si å skjære spekket fri fra skinnnet. Som regel må disse uspekkede skinn samles i

store dunger på dekk og efter hvert som de er kjølnet av eller frosset stuves de ned i spekk-tankene, hvis plassmangel på dekk nødvendiggjør det. Ofte gjør skibene så stor og hurtig ungfangst at de går til Tromsø eller hjem med hele fangsten uspekket og spekker da skinnene først ved oppløsning, men hvis et skib ligger ute så lenge som hen i april uten å ha større fangst, og det ellers har kull og proviant nok, så begynner mannskapet å spekke ombord i de dage temperaturen går op til henimot frysepunktet og skibet fortsetter fangsten efter gammelselen i april og mai uten å gå tillands.

Det er svært surt å ferdes i drivisen så tidlig på året som i første dage av mars. Er der bare god fangst såholder nok de av folkene — som er direkte optatt med den — bra varme, det gir varme å springe på isen slepende efter sig selunger. Flåingen av skinnene — tiltross for at denne foregår uten votter på hendene — gir også varme, da jo dyret er varmt, men for skipperen eller den av skytterne som har vakt i tønne opppe i mastetoppen er det nesten uutholdelig, når kulden er nede i omkring $\div 20^{\circ}$ C. Der er alltid en mann i tønne under fangst. Han gir alle ordre om styring, om fart i maskinen og om hvad der skal gjøres under selve fangsten. Det mangler som regel ikke på kommandorop fra høiden deroppe og blir tønne mannen riktig hissig regner det ned over guttene på dekk en flom av rop, banning og skjellsord. De tar forresten alt som kommer fra tønne meget gemyttlig, fordi enhver av dem vet at han selv vilde opføre sig precis likedan om han var tønne mann. Selv den roligste og sindigste mann — under almindelige forhold nede på dekk — blir så merkverdig lett hissig når han kommer op i tønne. Deroppe skal han jo finne den bekvemteste vei gjennom isen og han kikker og gjør sine beregninger om å komme frem og stadig frem mellem isflakene. Sålenge hans beregninger holder stikk så er han nokså snild og medgjørlig, men blir skibet stoppet av uberegnete hindringer skummer han av innvendig raseri og dette vil da lett gå ut over uskyldige enten det nu er maskinfolkene, rormannen eller den lille klynge fangstfolk som alltid står beredt til handling fremme på fordekket.

Det er en evindelig kommandering »hart høre«, »støddi«, »bakbord«, »halv fart« o. s. v. Den gamle rorkommando i direkte betydning og den nye brukes om hinannen. Skuten må stadig svinges i alle retninger mellem isflakene og har skibet fått svær fart i en klare og det så skal baugede et stort flak som stenger, da må farten av forsiktighets-hensyn først sakkess litt. Alt i et står skibet bom fast i isen og det må bakkess akterover for å kunne få tilstrekkelig tilsprang til et nytt støt. Under slik bakking må tønne mannen passe på at roret — som er det svakeste punkt — ikke blir ødelagt ved for hårdt støt mot isen under akterovergangen. Efter flere forgjeves forsøk på å bryte igjennem vil

kanskje de gjenstridige flak vike litt tilside og skibet sige fremover kun såvidt det kan merkes, men sålenge det bare går fremover er alt godt, isen gir sig og kanskje kan neste råk rekkes uten at skibet blir fast for alvor. Det er mange gange spennende å følge seilladsen i vrang is fra dekket, men det er uhyre mer spennende når man selv er den ledende oppe i tønne.

Det er dog ikke bare isen og den beste adkomst gjennom den som tønne mannen skal finne rede i, han må også finne selen. Sålenge ungene er helt hvite er det ikke så lett å få øie på dem der de ligger i ly av knulter

Fig. 29. Unge flaaes. Foto av forf.

og skrugarer på isen, men det fordres at tønne mannen skal opdage dem først av alle og det gjør han da også som regel fordi han befinner sig så høit og har god oversikt. Så lyder ordren fra ham: »Stopp! To mann om styrbord og en mand om bakbord!« og over rekken forut og ned ad taugleideren springer det bestemte antall mann. Ennu mens skibet siger fremover hopper de ut på isflakene, og fra dekket blir samtidig »hakapiker« kastet ned til dem. Forsynt med hver sin hakapik til å slå ungene ihjel med, en stump »drageaug« og en skarpslepen tollekniv eller jongkniv i treslire, løper de med veddeløpsfart i den retning ungene av tønne mannen er utpekt å ligge.

Er isen riktig ujevn med høie knulter må guttene på isen lete ungene op og de kan kanskje finne mange flere enn dem tønne mannen har utpekt. Straks ungene er drept med et velrettet slag av hakapiken

i hodet blir de trukket hen til skibet og ved håndmakt dradd op på dekk med »hakatauget« hvis krok blir huket fast i ungens underkjeve. De hvite ungene kan ikke sees på nogen lang avstand og det hender ofte at de slett ikke opdages av nogen ombord hvis de ligger godt i skjul av skrugaris, kanskje blir de først opdaget lenge efter at skibet har passert og da er de frelst for den gang. Det er i slakk is at ungene således »plukkes« inn ved at sende snart en mann og snart flere mann ut

Fig. 27. Drepte unger hales ombord med „hakataug. Foto av fori.

på isen eftersom der sees få eller mange unger på den tilkommelige is og skibet er saa å si i stadig bevegelse med kurser på kryss og tvers i den drivismasse hvor ungene synes mest samlet. Ungene ligger dels enkeltvis og dels to eller flere nær hinannen. Somme tider kan man treffe op i rene bøler på et flak. Slike bøler er antagelig jaget sammen ved svære bevegelser i isen under isskruinger. Når det flak som de opholder sig på blir ødelagt eller underlagt et større flak kryper ungen op på det mere solide flak. Den 12. mars fant vi på et stort flak, eller om man vil kalle det en flore ca. 250 meter i tvermål, 100 unger og

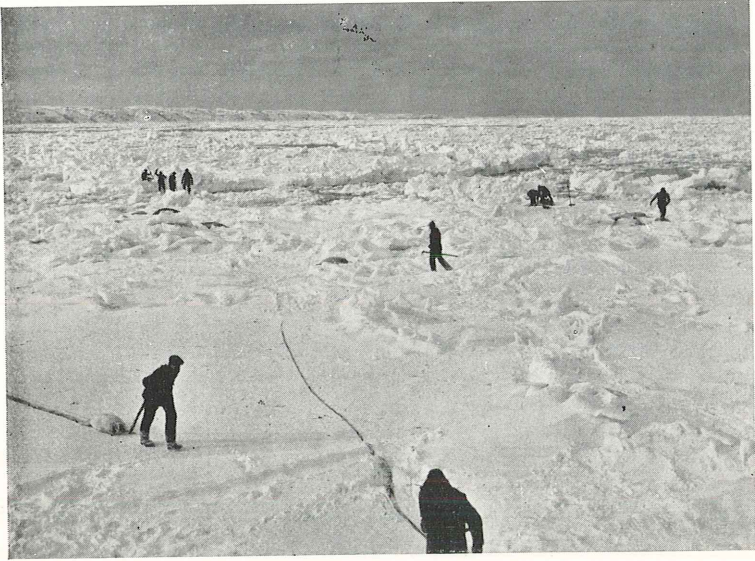

Fig. 28. Unger drages til skibssiden. Foto av forf.

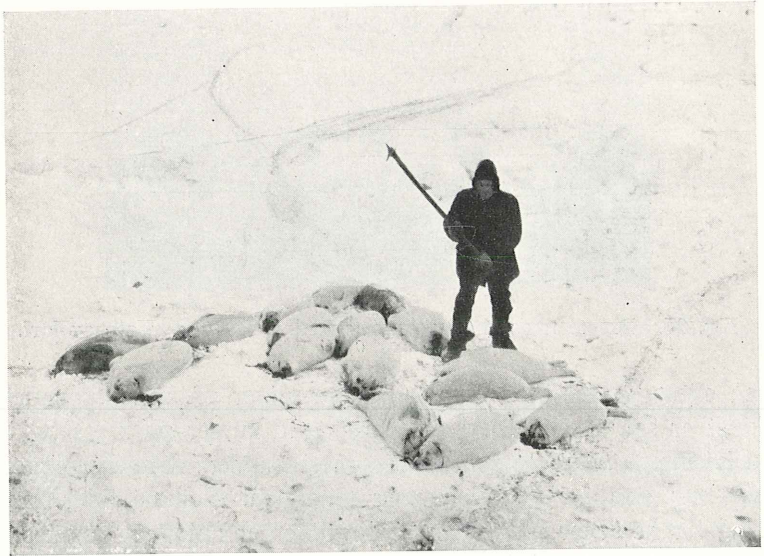

Fig. 30. En dunge unger ved skibssiden. Foto av forf.

6 gammelsel som alle blev drept. På en god fangstdag med hundredevis av dyr dradd ombord, hvor de blir flådd, vasser man i blod. Jevnt og stadig strømmer det ut gjennom spygattene på hver side. Dette blodet

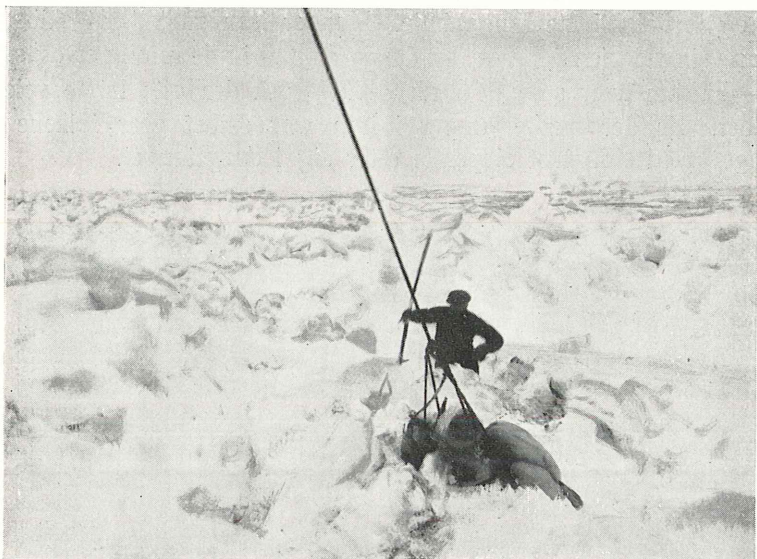

Fig. 31. Et knippe unger heises ombord med winchen. Foto av forf.

Fig. 31 b. Langveis trækking av skinn til skibet.

og alle de avflådde skottene, som kastes ut etterhvert, synliggjør tydelig nok skibets krokete vei gjennom isen.

I meget slak is hvor flakene ligger fritt blir ofte ungene »krøket« inn med kroker på lange bambusstenger idet fartoiet er under fart. Denne fangstmåte er især brukt av småfartoiene ute i driviskanten.

Hvis isen er tett nok for folk å komme frem på sendes alle mann fremover. Hver især leter da selv unger op, slår dem ihjel, får dem straks og trekker skinnene i dunger på bekvemme flak som skibet senere kan arbeide sig frem til og ta skinnene ombord. Dette er den bekvemeste og fordelaktigste fangstmåte. Men er isen så tett, at skibet ikke kan bane sig vei gjennom den, sendes folkene ut i alle retninger og samler sig 3—4 skinn hver som de møisommelig må dra ofte lange veie hen til skibet. Er der mange unger i isen nær skibet gjør folkene flere vendinger med skinnlast slepende efter sig i dragetauget.

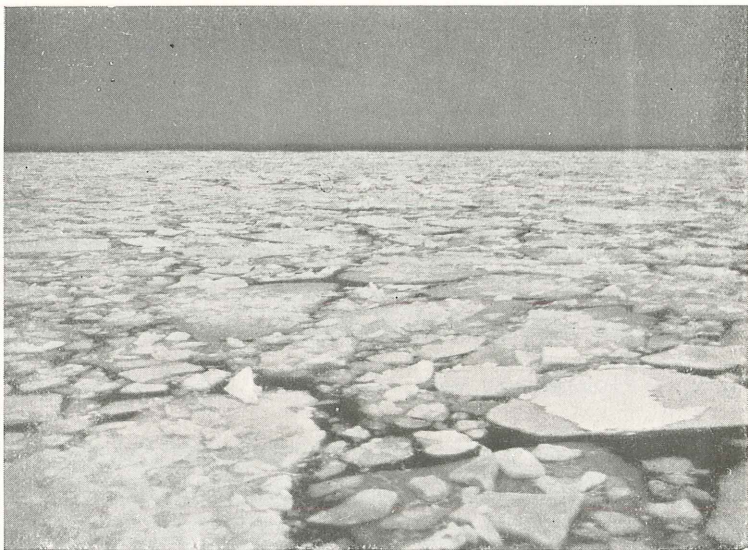

Fig. 32. Opbrekket is ved iskanten. Foto av forf.

Især efter snefall er isen forræderisk og tung å ferdes på. Mellem flakene som er trykket sammen ligger et tykt lag med sne og issørpe så det er umulig å tro annet enn at alt er holdbar is, men hvis en ikke prøver sig for med hakapiken så dumper en snart i. Det er da også almindelig at folkene kommer dyvåte ombord efter slike ufrivillige bad, men det er sjelden at ulykker hender, selv om de plumper i under forsøk på å hoppe over råker. Der er som regel nok av småis til å legge sig på og bruke som svømmebelte inntil en kan få klore sig op igjen ved egen eller andres hjelp. Der druknet riktignok en mann fra et skib i 1925, men han bar på en meget tung bør patroner i tasken over skuldrene og det må nok tilskrives disse patroner at han sank straks han plumpet i. Fangstfolkene er som regel unge og kraftige og de lærer snart isen å kjenne, men der er dog enkelte som er meget

fiinkere enn andre på isen. Det er nesten ufattelig hvor uforferdet og lett enkelte klarer å springe på bitte små flak over lange strekninger inntil et større flak nåes som kan bære sin mann. Det er ofte rent nifst å se folkene i arbeide ute i ytterste iskanten, når de springer og drar på selunger over små flak som stadig er i bevegelse av høie dønninger.

Der kan selvfølgelig kun arbeides i dagslys, og straks det blir mørkt om kvellen finner skipperen et passende stort og godt beliggende flak at legge til og ved kanten av flaket og med isankere blir så skibet fortoiet for natten som til en kai. En blir kanskje vekket midt på natten i sin deiligste

Fig. 33. De flyktende unger skytes fra bakken. Foto av fori.

sovn av et forferdelig smell, da er det drivisen som skruer med mektig kraft.

Et skib benyttet riktignok under god fangst lyskaster en tid utover aftenen, men det har sine vanskeligheter at arbeide på isen i slikt skarpt strålelys.

Alle ungene lar sig lett slå ihjel i den første halvdel av mars, og de kan for en stor del lett slås hele mars måned. Men i siste halvdel av mars begynner endel av ungene å bli sky og krabber hurtig henover isen og ut over issørpen fra flak til flak så de ikke kan forfølges av folk på isen. Da blir de ofte skutt fra skibets bakk, hvor alltid en skytter står ferdig. Senere i slutten av mars og inn i april er de fleste unger svømmedyktige og skremmes da lett og søker ut i sjøen, hvor de dukker under flakene.

I den første tid av ungfangsttiden ligger ungene gjerne stille og ser på en uten frykt, men endel prøver også da å vrikke sig vekk. Nogen krymper sig sammen, idet de trekker hodet inn så bare nesetippen raker frem av pelsen. Dette er en måte å beskytte det mest sårbare punkt, hodet, og det er virkelig også vanskeligere å slå dem ihjel når de på den måte trekker hodet inn så pelsen danner en fold over pannen.

Av et velrettet slag i hodet med hakkehammeren knuses hjerneskalen og de dør straks, men det hender, især når ungen har trukket hodet inn at slaget ikke blir godt anbragt og de ligger da sammenkrympet en stund tilsynelatende helt døde, men livner op igjen så de må slåes påny. I det hele tatt synes jeg selungene er temmelig seiglivet, og mange av dem trenger en ekstra omgang lenge efter at de burde være helt døde.

Under ungfangsten treffes ofte voksen sel enkeltvis og i små flokker på isen, både hanner og hunner, men det er mest mødre som ligger ved ungene sine. Disse gamle sele må skytes og især mødrene er ofte lett å komme på skuddhold da de nødig vil gå fra sin unge, men de flykter dog for mannen med hakken tilslutt. Hanselen bryr sig intet om ungene og er mer sky. Den voksne sel som fanges i mars måned er meget fetere enn den som fåes senere om våren.

Tildels kan gammelsel i større ansamlinger treffes også i mars. Vi traff ikke på nogen større mengde før 28. mars. Dengang var ett skib i følge med oss og det blev avgjort mellem mannskaperne å gå i samfangst for at ikke det ene skibs besetning skulde skremme flokkene for den annens ved å være altfor pågående. Flokkene var imidlertid meget sky den dag og fangstresultatet blev ubetydelig. Fangsten deltes mellem skibene i forhold til det antall mann som deltok.

For å vise hvilken tid ungene blir vanskelig å drepe med hakapik, skal jeg meddele hvad jeg har notert herom:

Den 14. mars. »Ungene er mer sky enn før. Endel av dem krabber hurtig i vannet. Det er første dagen at våre folk må skynde sig å slå før de krabber over issørpen til et annet flak, men mange ligger rolig på ryggen tross skyting og støy«.

Den 17. mars: »Ungene flykter ivrig for guttene og fartøiet, og de går hurtig i sjøen, men de dukker ikke. Bare klosset karring fra flak til flak.«

Den 18. mars: »De mørke unger går nu i vannet og blir ofte skutt, men de fleste går dog ikke i sjøen.«

Den 21. mars: »Så en hvit unge med svart hode dukke, og jeg så den ikke igjen, så den svømmet nok under isen. Det ser ut til at omtrent alle ungene nu tar sig en tur i sjøen en tid på døgnet.«

Den 22. mars: »Ungene går nu lett i sjøen, men de fleste ligger ennu trygt og venter rolig på mannen med hakken.«

Den 30. mars: »Guttene gikk på isen og slog unger. Der såes mange unger i sjøen idag.«

På gammelfangst.

Efter å ha fylt kull og vann etc. i Vardø gikk »Veslekari« ut på sin annen tur den 11. april, uten å ha losset første turs fangst. Den 13. april traff vi vestkanten av drivisen utfor Gorodetzki. Kanten lå omtrent i rettvise nord-syd med et bredt belte åpent vann sydover langs vestre land. Skibet blev arbeidet gjennom isen sydover langs kanten hvor endel unger blev plukket inntil vi kom utfor Orlof. Derfra sattes kursen rett østover for å komme dypt inn i isen til gammelsen som ventedes å ligge der nu. Fortsatte å bryte gjennom isen søndenfor grunnene inntil 16. april da vi var nådd hen under Kap Konushin, hvor vi straks kom op i uhyre masser gammelse som lå og solet sig på isen i tette flokker så langt langkikkerten kunne nå fra tønnetoppen. Rik fangst blev gjort her inntil 22. april av »Veslekari«, som dog ikke blev alene om fangsten. Først kom de svære russiske ståldampere med sine par hundre manns besetning hver, og derefter kom efterhånden en stor del av den norske flåte. Den 18. april taltes gjennom kikkerten fra tøn-
nen 24 skibe og den 22. april 40 skibe, hvorav 4 var russiske ståldampere og resten norske. Alle skibe tok stor fangst her.

Den 23. april fikk vi kuling av nordost og »Veslekari« sammen med mange andre skibe drev med isen vestover, såvidt klar sønnenfor grunnene som kunne sees ved at isflak var støtt fast og stablet op til en hel liten øy av skidd is ved lavvann. Da været bedaget sig, styrtes nordover mellom grunnene, idet skibet alt i et lå fast i isen en tid. Vi kom ikke op i nogen større selmasse igjen før den 27. april nokså langt nord i isen. Her blev gjort bra fangster et par dager i slakk is, hvor tildels fangstbåtene måtte brukes. Fra dette sted blev skibet arbeidet møisommelig gjennom isen i nordvestlig retning hen til vestkanten av drivismassen.

Den 3. mai stimedes langs vestkanten sammen med flere andre skibe påny sydover til henimot Kap Orlof, hvorfra kursen sattes østover inn i isen. Den 5. april støtte »Vesleper« som gikk like foran oss på en av grunnene, men kom heldigvis løs igjen uten skade, da havbunnen her var bløt lere. Disse grunnene er meget farlige for skibene, og der forekommer ikke sjelden grunnstøtninger ved at isen presser skibene inn på grunnene. Kursen blev påny satt nordover langs østkanten av isen

inntil Kap Kanin var såvidt i synsvidde i nordost den 9. mai. Det lykkes ikke å finne større mengder sel hele denne tid mellem 29. april og 9. mai og sistnevnte dato seiltes hjem med en ny fangst av 4580

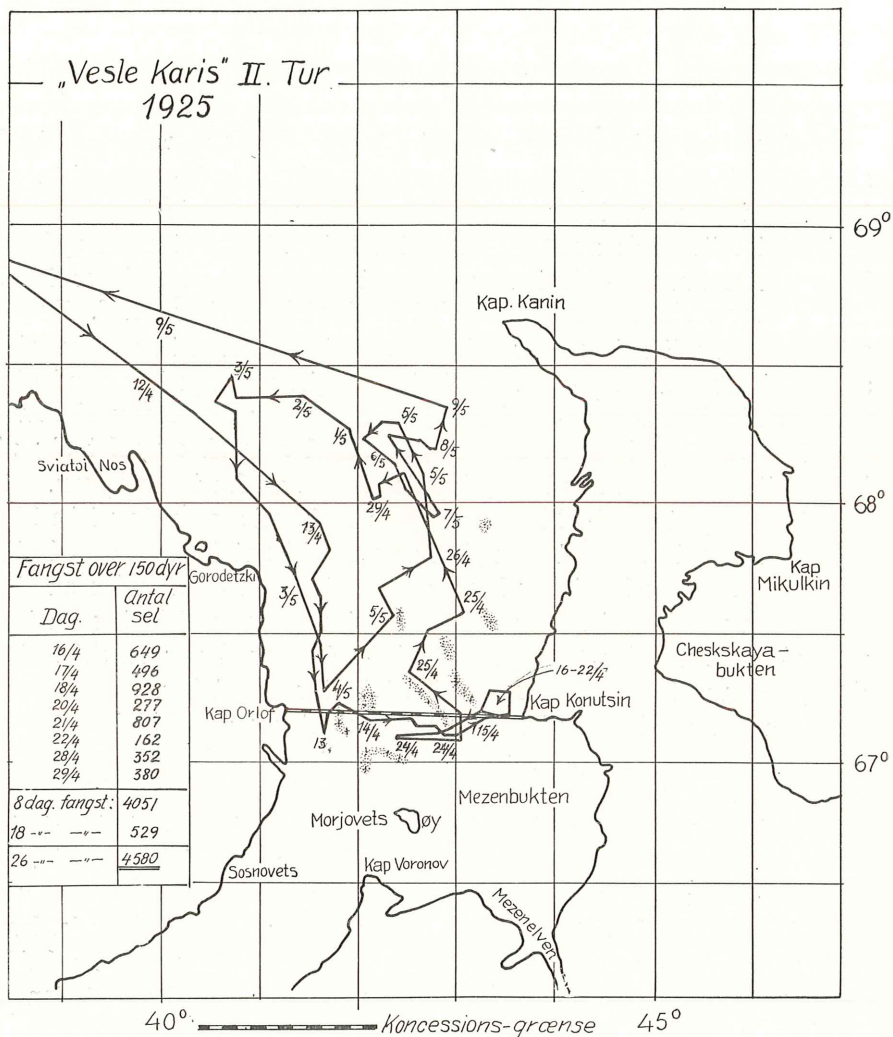

Fig. 34. „Veslekaris“ kurslinjer.

vesentlig gammelsel, som sammen med første turs fangst ialt utgjorde 8580 sel, hvormed »Veslekaris« var fullt lastet. Kartet fig. 34 viser skibets kurslinjer på denne tur.

Fangsten på gammelsel ytrer sig helt forskjellig fra ungfangsten. Gammelselen legger sig i hårskiftetiden april og mai op på isen i god-

værdsdage. Er man heldig treffes den i uhyre masser på isen, fordelt i mindre flokker på et halvt til flere snes dyr som ligger temmelig tett sammen. Når selen har ligget på isen en tid inntil den er helt tørr i hårene og været er fint, vil den nødiggå i sjøen og er da ofte meget spak og lett å komme nær. Den ligger stille, velter sig av og til og gir somme tider nogen eiendommelige dype, klagende brøl fra sig, som kan høres langt i stille vær. Til andre tider, som i fuktig surt vær og når den har vært fangstet på tidligere, kan selen være svært sky, og hele flokken går i sjøen før en kommer inn på den.

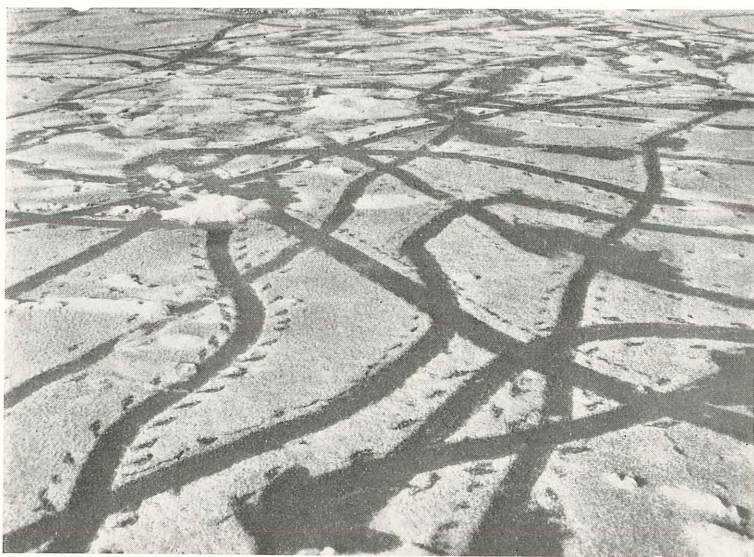

Fig. 35. Selspor på tynn, snedekket, blåis („snaddeflore“). Paa begge sidene av furene i sneen, som vises efter kroppen, sees framsveivenes spor. Foto av forf.

Selens bevegelse fremover på isen foregår på to måater. Enten krabber den frem med fremsveivene under samtidig vrikking til sidene med hele bakkroppen, det er dens trav; eller kaster den sig fremover rykkvis under vekselvis krumning og strekning av kroppen. Ryggen skytes da op og ned. Det blir en slags firsprang, men baksveivene strekkes dog alltid bakover. En mann må gå adskillig fort for å klare å holde tritt med den, når den er skremt.

Når en selmasse opdages, gjennom langkikkertten av tønne mannen på lang avstand, blir skibet manøvrert slik at det kommer på le side, hvis der er nogen vind og især må det passes nøie på at ikke røken fra skorstenen stryker henover selen. Der er intet som skremmer den lettere enn røk, sies der.

Kommet i le arbeides skibet hen imot selmassen til passende avstand — en kvartmil eller så — og alle skytterne med fulle patrontasker slippes ut på isen hvis denne er fremkommelig for folk. Skytterne diskuterer sig imellem hvorledes de skal ordne sig. Kanskje går de sammen, hvis selflokkene er store eller kanskje går de hver for sig fremover og de holder da en slags skytterlinje for å undgå å skyte i retning mot hverandre.

Når skytteren nærmer sig en flokk »et selhold« blir han forsiktig og lurert sig frem mest mulig i skjul av skrugaris eller andre forhøininger i isen. Er han riktig nær må han krype på maven henover isen, hvis det trenges. Han bør helst ikke bevege sig når selene er urolige

Fig. 36. Endel skutte sel av et „selhold“. Foto av forf.

og vente med neste fremstøt til de igjen faller tilro. Bak en isknulter 40—70 meter fra selholdet legger han sig ned og knatter løs.

Der er naturligvis stor forskjell på skytterne, dette gjelder ikke bare treffsikkerheten men også evnen til å ordne sig godt for å få flest mulig av holdet nedskutt. Det er jo oftest så at selene ligger i nærheten av en råk eller åpning i isen, hvor de kan styrte ned i uten altfor langt sprang eller vrikking fremover. En erfaren skytter tar det med ro og går plannmessig frem. Han tar for eksempel den ytterst liggende sel i flokken, kanskje den lengst borte først og får den til å dumpe hodet ned og ligge stille ved en velrettet kule i hjernen. Kulehvinet vil de andre selene, som ligger innenfor på flaket, høre nær iskanten og denne lyd avvender dem fra å søke mot iskanten for å gå i sjøen. Så bør kanskje en sel midt i flokken legges sikkert tilro av en kule og så en på den motsatte side av den først skutte. Er nu skytteren heldig med de

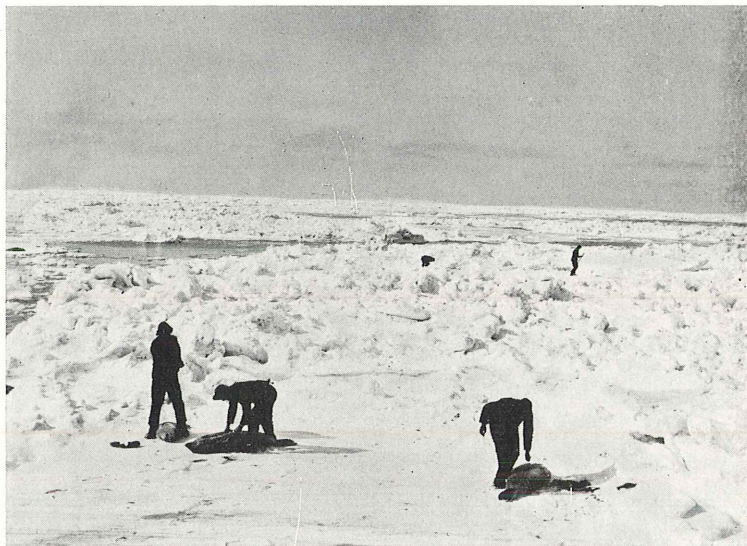

Fig. 37. Bak skytterne kommer „flåerne“ Foto av forf.

Fig. 38. Skinnene blir dradd sammen i dunger. Foto av forf.

første skudd og treffer selen i hodet så de blir liggende uten å krabbe nogen vei, da vil den øvrige del av flokken falle mere tilro. Selen er igrunnen ikke så redd smellet av rifleskudd. Den er vel vant til støi av isskruing, men den blir lett skremt av skytterens bevegelser og redd når sårede eller usårede kamerater kaster sig i sjøen.

En flink skytter kan drepe mange sel av et hold, men alle blir det nok ikke eller i al fall sjeldent. Der skal være eksempler på at en mann har kunnet skyte opptil 50 sel av et hold.

Skytteren sørger gjerne for at han ikke har en isknulter nær foran sig i kulens bane, da treffsikkerheten derved forringes. Det hender at

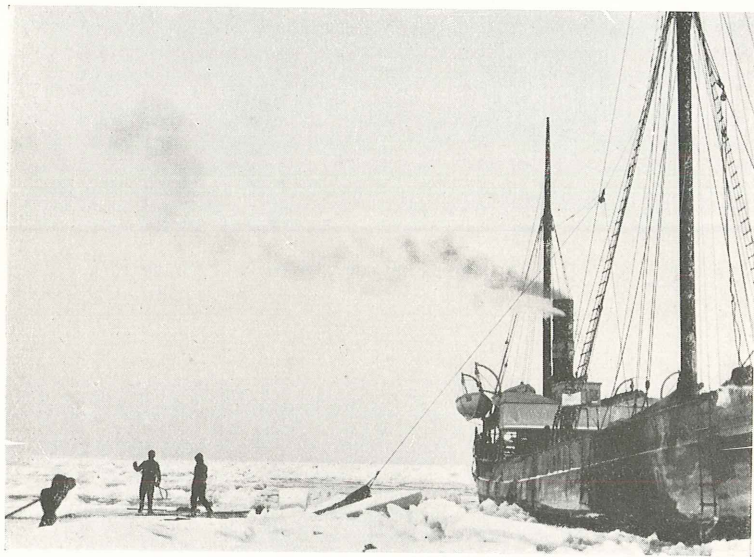

Fig. 40. Skinnene heises ombord 10—20 ad gangen. Foto av forf.

et selhold ligger godt innpå en stor isflore. Hvis da alle skytterne sammen eller en av dem sammen med nogen andre av besetningen kan samarbeide klokt, så kan selholdet jages sammen lenger inn på floren, omringes og drepes ned til siste dyr.

Som almindelig regel regnes almindelig 1 sel på 3 patroner for hele turen. Der er jo mange tilfeller hvor en sel såres og må skytes på både en og to gange før den dør og dessuten går mange skudd bom, da selhodet i grunnen er en nokså liten blink. Selen må skytes i hode, både fordi en kule der er sikrest dødbringende og fordi et kulehull i skinnen bakkenfor fremsveivene betinger prisnedsettelse.

Selfangsten er i grunnen en slags slakteri i stor stil, men skytterne er dog alltid ivrige og fornøiet, når de skal ut å skyte og de er sikkert

også opfylt av sportglede. Det er vel det å skyte og treffe alle disse blinkene som tilfredsstillt mest, men som før nevnt skal der jo også omtanke til og ikke bare treffsikkerhet.

Når det første selhold dels er skutt ned og dels skremt ut i sjøen, søker skytterne hen til neste hold som kanskje ligger temmelig nær, men som allikevel ikke er blitt skremt vekk av rifleknallene. Bak i kjølvannet av de fremrykkende skyttere, men i ærbødig avstand kommer »flåerne« det vil si den øvrige del av besetningen, som tar fatt på flåingen av de skutte dyr. Skinnene blir etter hvert dradd sammen i dunger på et snes til mange snes skinn. Etter en tids forløp har kanskje både

Fig. 41. Skinndunge med kjenningsflag. Foto av forf.

skyttere og flåere arbeidet sig langt fremover i en retning efterlatende sig mange skinndunger og da kan skibet begynne å gå frem fra dunge til dunge og laste skinnene inn med dampwinchen. Mellem mastetoppene er ophengt en blokk med en smekker, men sterk taugtrosse og i fokkestaget er ophengt en lignende blokk med trosse. Disse trosser eller taugløpere er optil et par hundre favne lange, og brukes som lastetakler. Med disse kan man rekke hen til skinndungen selv om denne ligger på den motsatte side av et flak over 100 favner vekk og 10—20 skinn kan hives inn ad gangen. Under storfangst besørger gjerne lastningen av maskin- og kokkepersonalet. På en og annen skinndunge setter flåerne op en bambusstang med kjenningsflagg, dels for at skibet lettere kan finne dungene igjen og dels for å antyde hvilket skib dungen tilhører

når flere skiber fangster ved siden av hinannen. Det er også almindelig å snitte inn med kniven skibets navn i spekket på det øverste skinn i hver skinndunge, så de ikke skal forveksles med andre skibes dunger som kanskje ligger like i nærheten.

Å ta et annet skibs skinndunge fra isen ansees naturligvis som tyveri, og slikt hender sjelden, men fristelsen kan av og til være stor og det er heller ikke helt uhørt at slikt tyveri kan finne sted.

Fig. 42. Under båtfangst. Foto av forf.

»Veslekari«s beste fangstdag var den 17. april under Konuskin, da skibets 3 skyttere nedla ialt 1424 dyr, men vi klarte ikke å få alt ombord samme dag.

Når isen er slakk, kanskje med klarer mellom strimler, da er det umulig å drive fangsten på denne måten. I det tilfelle må fangstbåtene settes ut. Bemannet med en skytter og 3—4 mann roes båtene hver til sin kant hvor selen ligger oppe på småstrimler og større isflak. Det er alltid om å gjøre å komme på le-siden hvis der er vind og skytteren kryper op på isen og søker å komme inn på passende skuddhold. Tildels må skytningen foregå fra selve båten men helst søkes op på den støe isen. Selholdet blir skutt ned og alle mann går straks igang med flåingen og drar skinnene ombord i båten. Således roes fra sted til sted hvor der finnes sel å fangste inntil båten er lastet med 70—80 skinn og efter at disse er blitt heist ombord i skibet går båten ut for å søke ny last. Under visse forhold losses skinnene op på et isflak i en

dunge for at skibet skal ta dem ombord direkte fra isen og båten kan da forsette fangsten.

Båtfangsten er meget mer besværlig og ikke så effektiv som fangst med alle folkene gående fremover i isen, ialfall er dette tilfelle for de store skibers vedkommende, men for de mindre fartøier som hovedsakelig arbeider i den ytre del av drivisen og i isstrimlene er båtfangst almindelig benyttet under fangst på gammelsel.

Gammelselvangsten må vel sies å være mer interessant og mannskapene synes visstnok bedre om den enn om ungfangsten, kanskje især fordi gammelselvangsten i motsetning til ungfangsten foregår i de lange vårdage, ofte i vakkert og mildt vær, men det er jo betydelig tyngre å arbeide med disse store dyr enn med ungene og det røyner godt på når flere skinn henger bak i drage-tauget og isen er ujevn og vanskelig.

Under skyting av sel på isen kan det av og til gå litt vilt for sig når flere skuters mannskaper fangster på samme selmasse. Det er ikke så sjelden at skytterne især, men også flåerne må springe i skjul av skrugarer fordi kuler begynner å hvine om ørene på dem. Det er kuler fra bomskudd av andre skibes skyttere som befinner sig så langt vekk at de ikke er oppmerksom på at der finnes folk på isen i skuddretningen. Merkelig nok synes det å være sjelden at slike villkuler forårsaker ulykker, men av og til hender noget galt med geværer blandt skytterne, således blev en skytter ombord på en motorkutter drept utfor Hvitehavet på en sørgelig måte i 1925. Skytteren og en kamerat skulle hoppe over fra et flak til et annet. For ikke å risikere å miste geværet om spranget mislykkedes skulde kameraten først løs og ledig hoppe over og derefter ta mot geværet. Han kom også vel over og tok mot geværet som blev rakt ham ved hjelp av hakapiken, uheldigvis var geværet ikke sikret og på en eller annen måte gikk skuddet av og traff skytteren dødelig.

Den forulykkede het Johan Storli og kutteren var »Blåfjeld« av Rossfjord. Johan Storli som var medeier i »Blåfjeld« deltok i 1923 som bestemann med mig på fiskeriundersøkelser ved Svalbard. Han var en sjelden bra mann og en uforferdet sjømann i sin beste alder, avholdt og ansett ombord og i sin hjembygd. Jeg fikk høre om min fordums skibskamerats triste skjebne i Tromsø senere på sommeren og jeg måtte uvilkarlig tenke tilbake på alle de gange denne mann ved sin energi og godhet så tydelig viste, hvor gjerne han vilde at vår ekspedition med »Blaafjeld« skulde bli vellykket.

I »Veslekari«s store fangstdage omkring 19. april blev en så veldig mengde uspekkede skinn tatt ombord, at skibets store dekk var toppfullt.

En svak slingring da vilde ha veltet en masse av skinnene overbord, men sjøen var smul som den alltid er langt inne i drivisen. I de dage var det travelt og liten hvil for folkene som — når de ikke arbeidet med selve fangsten — måtte tømme kullene ut av spekktankene og klemme på med å avspekke skinn i alle ledige stunder. Der måtte jo skaffes plass for fangsten som kom inn og der var grenser for hvad dekket kunde rumme.

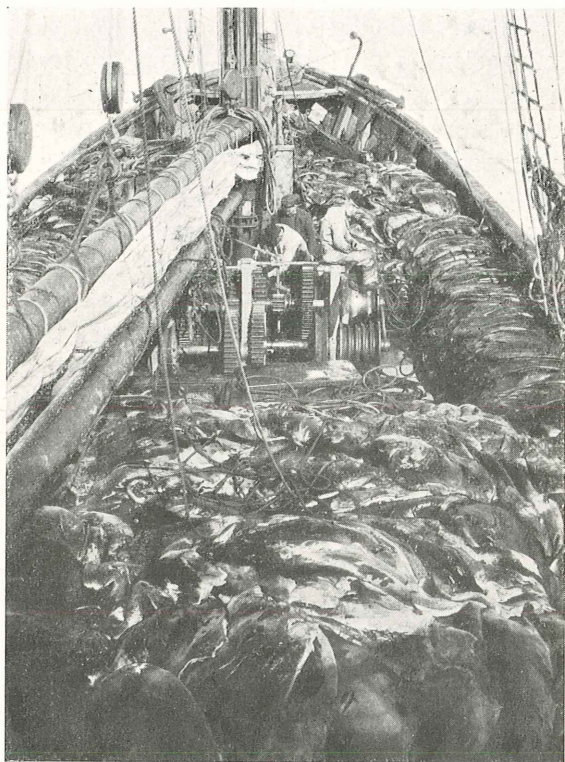

Fig. 43. Skinn på dekk etter storfangst. Foto av forf.

Under skibets første tur i ungfangst blev avspekning av skinn for første gang påbegynt 2. april i -2° C. Efter den tid blev spekning foretatt en lengere eller kortere tid nesten hver dag, når ikke annet arbeide la hindringer i veien eller temperaturen var for lav. Ennu den 16. april da storfangsten på gammelselen begynte var ikke alle skinn fra første tur avspekket, men fra tiden 23. april og utover blev der mange gode og ledige dager for spekk-arbeide og innen avgangen fra drivisen den 9. mai var den samlede fangst undtagen 179 skinn avspekket. Alle spekktankene var da så fulle at de ikke kunne rumme mer.

Under arbeidet med avspekking av skinnene må noen mann rense skinnene fra kjøttet, disse folk »kjøtter«. Alle skytterne og noen av de mest erfarne og flinke av det øvrige mannskap ialt 6—8 mann foretar avspekkingen med brede hårkvasse knive (omtrent som brødknive). Der fordres stor øvelse for å kunne spekke hurtig og godt. Et uvorrent kutt med kniven kan lett gi et risp i selve skinnen og det har da tapt noget av sin salgsverdi. Et par mann passer på at hver »spekker« får et nytt uspekket skinn op på sin plass av »spekkebenken« efterhvert som

Fig. 44. Skindunge tas inn på overfylt dekk. Foto av forf.

han blir ledig og roper »skinn«! De avskårne spekkbiter som faller ned under spekkbenken blir av en mann efterhvert kastet gjennom en åpning i dekket ned i spekktankene.

En mann avspekker et skinn av en unge på 2 min. og et voksent skinn på 3 min., litt mer og litt mindre tid efter ferdighet og ivrighet.

Når avspekking av skinn er ferdig for dagen blir de rensede skinn plattet med hårsiden ned i store binger under dekk og saltet med ca. 1 liter salt pr. skinn, litt mer og mindre efter skinnenes størrelse. Småskutene bruker som regel ikke egne spekktanker men store trefat for opbevaring av spekket og ombord i dem blir de rensede skinn hver for sig saltet og rullet sammen i en bunt og stuvet ned i lasterummet, hvor der best er plass.

I tilfelle nogen av de uspekkede skinn er helt eller kun flekkevis frosne, må de kastes tilside og tines op. Det er umulig å avspekke frosne

skinn uten å risikere å snitte inn i selve skinnen. Under avspekking av et frossent skinn kan vedkommende som utfører arbeidet ikke føle med kniven forskjell på det bløte spekk og det underliggende skinn, som når det er optinet er seigt og lett følbart med kniven.

Under avspekking av skinn fra dyr fanget i solskinsdage vil man uvegerlig treffe på mange skinn som er »isbrent« det vil si at selve skinnen mer eller mindre flekkevis er hårdt og mørskent, så det tildels lett kan rives i stykker med bare fingrene. Sterkt isbrente skinn er helt verdiløse og kastes overbord straks under avspekkingen, mens lettere

Fig. 45. Kaptein Johan Olsen betrakter sin last. Foto av forf.

isbrente er selgelig for redusert pris. Under kjøp og besiktigelse av rå selhuder brukes et bukkehorn som støtes kraftig inn i skinnen for å prøve om det er isbrent eller om dets naturlige seighet er ødelagt på annen måte.

Den 17. april var en solskinsdag og en god fangst dag. Jeg var ute på isen og arbeidet med mine målinger og undersøkelser av drepte dyr, og jeg innsamlet hele og gode selhoder for vitenskapelig undersøkelse av kraniet. De fleste hoder av drepte sel blir sprengt i stykker av projektilet, men noen kan ha ubeskadigede kranier, fordi kulen har truffet halshvirvlen eller annet dødbringende sted utenom hodet. Under denne min vandring fra dyr til dyr kom jeg over adskillige isbrente og jeg fant at de undersøkte dyr var isbrent på den del av kroppen som vendte mot solen og ikke på den del som lå i skyggen eller vendte mot isen

(den del som berørte isen). På det isbrente sted var skinnen oppløst og limaktig (likesom skinnen på solbrent klippfisk) og jeg kunde skrape av med neglen den øvre del av skinnen sammen med hårene. Etter disse iakttagelser kunde det synes berettiget å si »solbrent« i stedet for isbrent, men mine undersøkelser var naturligvis ikke inngående nok til å fastslå bestemt om det er solen alene som fremkaller isbrand. Jeg har hørt

Fig. 46. Skinnene „kjøttes“. Foto av forf.

fangstfolk påstå at isbrente skinn også kan forekomme i vær uten solskinn. Det er mulig at isen sammen med solen frembringer gunstige betingelser for isbrand på drepte dyr og kanskje har isbranden noget å gjøre med den indre varme som oppstår i drepte dyr under bestemte forhold. Det er merkelig at ikke alle drepte dyr under tilsynelatende like forhold blir isbrent. Dette spørsmål om isbrand på drepte selers skinn er av adskillig interesse for fangstfolkene og det må antagelig kunne fullt utredes ved inngående undersøkelser.

Spekklaget på de voksne dyr varierer sterkt i tykkelse i løpet av året. Etter at dyrene har opholdt sig langs isen etsteds nordpå og

frådset i krepsdyr og annen god mat om sommeren er de fete om høsten og tidlig på vinteren. Men ungekastningen, parringen og hårskiftningen tærer sterkt på spekket og det ser nesten ut til at dyrene i den tid heller ikke tar vesentlig næring til sig. Jeg undersøkte endel dyrs mavesekker flere gange i løpet av fangsttiden, men det lyktes mig ikke å finne noget mat i mavene. Imidlertid så jeg den 16. mars marflu (selåte, selreke) i en sprekk langs skibet og fanget endel av dem. Dagen efter fortalte en av mannskapet at han hadde funnet marflu i maven på en nesten

Fig. 47. „Spekking“ av skinn som hænges over spekkbænken. Foto av forf.

grå unge. Den 2. april så jeg igjen marflue mellem isflak og da blev også en håkjerring sett.

De forskjellige dyr er også svært uens med hensyn til spekkmengde. På 166 undersøkte skinn av voksne dyr, fanget i slutten av april varierte spekklagets tykkelse mellem 5.0 cm. og 1.3 cm., middeltykkelsen var 2.6 cm. Jeg undersøkte også 61 skinn av gråsel hvis spekk varierte mellem 5.0 cm. og 1.7 cm., middeltykkelse 3.1 cm. Gråselen er som tidligere nevnt de årsklasser som ligger mellem årsungen og den voksne sel med saletegning. Den almindelige opfatning blandt fangstfolk er at grønland-selen er voksen i sitt 4. år. Efter dette er ungdyr som kommer til yngleplassen 2. og 3. året (1 og 2 år gamle) gråsel. Jeg tør ikke ha nogen bestemt mening om fangstfolkenes antagelse er riktig. Jeg vet bare at det ikke er lett å ta ut dyr og si om de er 1 eller 2 år gamle. Når jeg spurte om en bestemt gråsel, som jeg hadde tatt ut, var 1 eller

2 år, da var sjelden alle enig om alderen, nogen mente at dyret var 1 år og andre at det var 2 år. Ved bedømmelsen tar de hensyn til størrelsen og haardraktens farvetegning.

Forskjellige iakttagelser.

Den tidligste ungekastning i 1925 synes å ha foregått 20.—22. febr. idet nemlig de første unger som blev fanget den 1. mars efter hårdragten å dømme måtte være kastet i den tid. Det er sannsynlig at den hovedsakelige ungekastning foregikk mellom 20. februar og 1. mars, men for en del fant ungekastningen sted også senere, det viser den samtidige fangst av unger med meget forskjellig hårdrakt og den kjensgjerning at der helt til den 24. mars forekom unger med uthengende navelstreng, som neppe kan ha vært mer enn 1 à 2 dage gamle.

Noget fyldig materiale for bestemmelsen av ungekastningens forløp i 1925 fikk jeg ikke samlet, fordi vi ikke tidlig nok kom op i større ungefangst. I 1924 hadde derimot kaptein Johan Olsen på »Veslekari«, en utmerket anledning til å følge ungekastningens gang, og jeg skal her gjengi hvad han har meddelt mig herom.

»Veslekari« kom i 1924 inn i isen ved grundene utfør Konushin den 19. februar, hvor der var en mengde gammelsel. Fartøiet blev fast i isen like fra 20. februar til 8. mars med litt moving i isen hver dag. Skibet drev med isen først endel vestover og senere nordover forbi Kap Kanin og østenfor denne landpynt og der først kom det løs av isen den 8. mars. I denne tid tokes god fangst, ialt 4550 unger og 1850 gammelsel, tilsammen altså 6400 sel. Den 19. februar såes ingen unger, men der blev tatt unger ut av skutte hundyr. Den 20. februar fangedes nyfødte unger samtidig med at der fantes unger i hundyr. Den 8. mars var mange av ungene i hårskiftning, hvite med svart hode og svarte sveiver og kun en og annen unge holdt sig da ved moren.

I 1923 kom kaptein Johan Olsen med »Veslekari« inn i isen vest for Kap Kanin den 6. mars og blev drevet med isen nordover og rundt forbi Kap Kanin til hen imot Kolguev som ligger langt østenfor. Den 6. mars fanget han nesten helt hårskiftede samtidig med nyfødte unger. Den 16. mars var skibet atter vestenfor Kap Kanin og her fanget han da nesten utelukkende nyfødte unger.

Det fremgår herav at betydelig ungekastning kan foregå over et tidsrum av 3 uker à 1 måned og man tør kanskje gå ut fra at ungekastningen årviss begynner omkring 20. februar.

Det er umulig med sikkerhet å opgi hvor lenge moren dier sine unger, fordi man på en fangsttur flytter fra sted til sted og får unger

av forskjellig alder. Der måtte spesielle undersøkelser med eget skib og heldige omstendigheter til for heit ut å klargjøre det spørsmål. Under forhold som på »Veslekari«s tur i 1924, hvor skibet lå fast i isen midt i tykkeste selmassen måtte det antagelig ha latt sig gjøre å holde øie med bestemte merkede dyr i tilstrekkelig lang tid. Mitt inntrykk er som allerede nevnt at ungen dier sin mor 12—14 dage og at den er helt pelsklædt lys sålenge diingen varer, men ikke helt hårfast mer enn omkring halvparten av den tid. I den første del av fangsttiden horer man

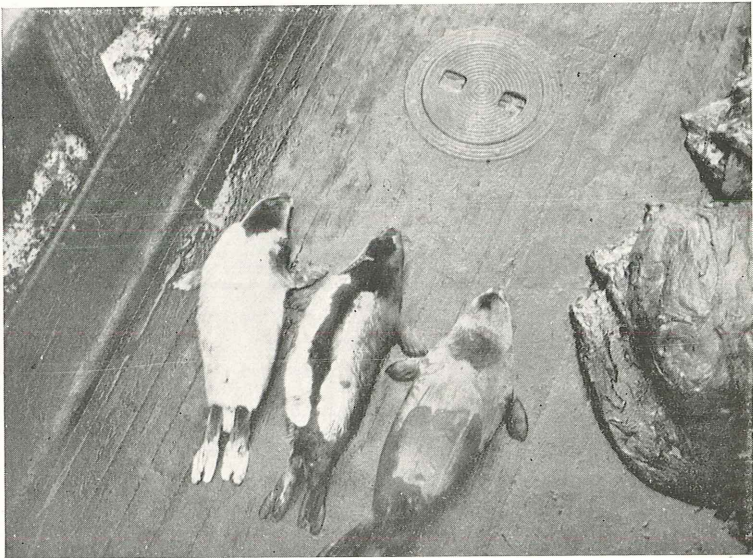

Fig. 48. Unger i forskjellige stadier av hårskifte. Foto av forf.

ofte ungens jamrende skrik før man kan få øie på den, senere ophører denne skrikingen. Såvidt jeg skjønner skriker ungen i den tid den dier og ophører med det når moren helt har forlatt den.

Efter at ungen har ophørt å die begynner hårskiftningen for alvor. De hvite bløte hår faller av i tafser etterhvert som de strie grå gror frem. Hodet blir almindeligst først mørkt og nesten samtidig sveivene, så den øvre del av ryggen og tilslutt blir den helt gråfarvet. Når ungen er ca. 1 måned gammel er den vesentligste hårskiftning ophørt og den søker allerede noget tidligere i sjøen som svømmedyktig.

Jeg skal nedenfor gjengi hvad jeg har notert om ungenes farvedrakt til forskjellige tider:

1. mars: »Fangst 16 dyr, 15 unger og 1 hunsel, hvis unge var gulfarvet med uthengende navelstreng. Denne unge antokes være 1 à 2

dage gammel. Flere av ungene antokes å være ca. 8 dage gamle efter hådrakten å dømme.«

7. mars: »8 kvitinger og 1 gul unge med navelstreng.«

8. mars: »110 unger. Ungene var hvite og færre av dem var hårfaste enn tidligere. Der var endel med små mørke flekker i hode og på sveivene. 1 unge var langt kommet i hårskiftet. Nogen få var gule med navelstreng.«

10. mars: »200 dyr, hvorav endel gammelsel og et-års gråsel, men hovedsakelig unger. Ungene er idag store og ennu er mesteparten helt hvite. Mange er mørke på hode og på sveivene. Enkelte er i fremskreden hårskifte. 1 unge med navelstreng.«

14. mars: »471 dyr, hvorav 50 gammelsel og resten unger. Ennu er det overveiende antall unger helt hvite, men flere enn tidligere er mørkflekket. Endel av ungene er mer sky.«

17. mars: »600 dyr, nesten utelukkende unger. Idag er de aller fleste i fremskreden hårskifte og adskillige nesten helt grå. Mange er dog helt hvite. Ungene flykter ivrigere.«

18. mars: »250 nesten utelukkende unger. Har ikke sett nogen helt hvit idag. Alle har mørke flekker. Nogen har kun en liten svart flekk på hodet, ellers hvit også på fremsveivene. De mørke halvskiftede går nu i vannet, men de fleste går dog ikke i sjøen.«

19. mars: »160 dyr. Idag hovedsakelig svart-hoder, men endel halvskiftede og vel så det. Enkelte temmelig hvite.«

20. mars: »422 dyr, hvorav 4 gamle, resten unger. Ungene idag mest svart-hoder. Mange omtrent skiftet. Nogen helt hvite og 4 å 6 unger med navelstreng.«

21. mars: »211 unger, som nu er jevnt store og søker vannet. De er idag almindeligst halvskiftet og flere mer grå enn igår. Enkelte hvite med nogen små flekker på hodet.«

22. mars: »85 dyr. Ungene idag er hovedsakelig halvskiftet. Mange nu næsten helt grå. Enkelte hvite med flekker på hodet. 1 unge helt hvit, hvis mor samtidig blev skutt og denne hadde fullt av melk i jurene.«

23. mars: »196 unger. Idag mest halvskiftet. Mange grå, men også mange svarthodet. 1 unge med navelstreng.«

24. mars: »156 dyr. De fleste unger idag var visstnok nesten skiftet å se til (tynt belegg av hvitt hår ovenpå det grå). 1 helt hvit. 1 unge med navelstreng.«

26. mars: »134 dyr (ute i iskanten). Her ved kanten synes ungene å være betraktelig mindre i størrelse enn inne i isen. De er idag mest skiftet. Mange halvskiftet. Enkelte nesten hvite. En mor var ved en unge, som antagelig diet den.«

29. mars: »124 unger. Ungene her inne i isen er tilsynelatende større enn de ute i kanten. De er mest grå. Nogen næsten helt hvite.«

3. april: »30 dyr. Ungene er grå. 1 svart-rygget.

4. april: »5 unger. Disse er grå undtagen 1 svarthodet.«

Ungenes størrelse er meget forskjellig selv de som antas å være av samme alder efter hårdrakten å dømme.

Den minste gule unge med navelstreng som jeg har målt var 88 cm. lang fra snute til halespiss, 52 cm. rundt kroppen bak sveivene. 11 kg. i uflådd rund vekt. Vekten av det avflådde skinn med spekk og kjøtt var 3.75 kg. En annen unges avflådde skinn med spekk og kjøtt var 3.7 kg., hvorav kjøtt 0.3 kg., rent skinn 1.5 kg. og rent spekk 1.9 kg.

Den største gule unge med navelstreng var 100 cm. lang, 68 cm. i rundmål, 19.5 kg. rund vekt med 9 kg. skinn, kjøtt og spekk, som jeg har beregnet ga 7 kg. rent spekk.

4 unger med navelstreng ga beregnet gjennomsnittlig 3.8 kg. rent spekk.

3 hårfaste hvite unger ga beregnet gjennomsnittlig 7.5 kg. rent spekk og 3 kg. rent skinn.

23 ikke hårfaste hvite unger ga beregnet gjennomsnittlig 17.32 kg. rent spekk og 3.35 rent skinn. Av disse var 18 stykker gjennomsnittlig 105.4 cm. lang, 85.7 cm. rundt kroppen og hadde en vekt av 33.1 kg. i rund uflådd tilstand.

33 unger i hårskifte av forskjellig grad ga beregnet gjennomsnittlig 15.1 kg. rent spekk og 3 kg. rent skinn pr. dyr. De var gjennomsnittlig 107.6 cm. lang, 80.6 cm. rundt kroppen og veiet 29.5 kg. i rund uflådd tilstand.

5 helt grå unger ga beregnet gjennomsnittlig 12.5 kg. rent spekk og 2.9 kg. rent skinn. De var gjennomsnittlig 105 cm. lang og 74 cm. rundt kroppen. Veiet i rund uflådd tilstand, hver 26.2 kg.

Skinnene er tunge sålenge ungene har tett og lang hårdrakt, der som regel blir våt av vann eller blod før de veies.

Det fremgår av disse opgaver at ungen er liten og mager ved fødselen, fetner hurtig under diingen, er fetest ved diingens ophør, magres av under hårskiftningen efter diingen og er betydelig minsket i vekt, når den er blitt helt grå. Et fyldigere materiale vil kanskje gi andre tall, men de opgitte mål stemmer utmerket godt med det inntrykk man får bare av å se på dyrene under selve fangsten. De stemmer også med hvad der er rimelig når man går ut fra at dyrene ikke eller nesten ikke spiser nettop i den tid hårskiftningen foregår.

Av 2 utvalgte særlig store unger, hvite med svart hode, begge handyr, var den ene 121 cm. lang, 91 cm. i rundmål, 46 kg. i rund tilstand med 30.5 kg. uspekket skinn og beregnet 26.5 kg. rent spekk. Den annen

var 119 cm. lang, 106 cm. i rundmål, 51 kg. i rund tilstand med 33.5 kg. uspekket skinn og beregnet 29.5 kg. rent spekk. Disse sammenlignet med de ovenfor angitte mål av unger i hårskifte viser hvor store variasjoner der kan være i ungenes størrelse.

Parringen hos grønland-selene foregår ikke lang tid etter at ungen er født. Den almindeligste opfatning blandt fangstfolkene er kanskje at den foregår etter diingens ophør, men mange tror at den foregår ennå mens ungen dier. Man treffer ofte hansel sammen med hunselen på isen, mens hunnen ennå holder sig til ungen og hanselen kan ses å kurtisere hunnen, men selv om kopulasjonen må antas å foregå svært enkelt, har jeg vanskelig for å dele den opfatning som er fremholdt av forskjellige forfattere — at parringen foregår på selve isen. Jeg har selv sett adskillige tilfeller av kurtise på isen, men aldri parring og jeg

Fig. 49. Helt grå årsunge av grønland-sel. Foto av forf.

har ikke truffet nogen fangstmann som har påstått med sikkerhet å ha iaktatt parring — den almindelige opfatning blandt dem er at parringen foregår i sjøen. Folk flest interesserer sig jo sterkt for dette spørsmål og skipper og skyttere danner ingen undtagelse. De har så mange gange anledning til på forholdsvis lang avstand gjennom den gode langkikkert å iaktta nøie selenes opførsel på isen og de vilde sikkert meget ofte ha sett parring, såfremt denne hadde foregått på isen i dagslys, men der er jo den mulighet at parringen kun foregår i mørke — og skulde det være tilfelle vil problemet aldri kunne løses.

Grønland-selene — som er så smidige i sine bevegelser i sitt rette element, sjøen — er på isen meget tunge og klossete og jeg har vanskelig for å tro at de overhodet kan utføre parring, når de befinner sig på isen.

Erfaringer fra pelsseleens liv — som forlengst er meget inngående studert — viser at disse seler parrer på land kort tid etter at ungene er født og jeg må innrømme at denne kjensgjerning svekker mine innvendinger mot at grønland-selene parrer på isen, men pelsseleene er på mange måter så forskjellige fra grønland-selene i bygning og levevis.

Såvidt mig bekjent foreligger der ikke helt sikre iakttagelser over grønland-selenes parring og sålenge det er tilfelle er spørsmålet åpent for diskusjon og undersøkelser.

I den første tid av ungfangsten er det ikke sjeldent at isen, der hvor sel har ligget — er mer og mindre rødfervet av blod og man vil lett sette disse blodflekker i forbindelse med parring på isen, men disse blodflekker skriver sig fra rifter i dyrenes hud. Ialfall har jeg sett hundyr med rifter på rygg og sidene, hvorfra der er piplet litt blod ut og der skal jo ganske lite blod til for å farve temmelig sterk den hvite is, når en sel med rifter i huden har veltet sig på den en stund. Disse rifter er rimeligvis frembragt av hanselens tenner eller dens fremsveivers klør under parring i sjøen. Nogen tid omkring 8. mars så jeg slike blodflekker på isen.

De voksne dyr er også meget uensartet i størrelse, hvilket vil fremgå av nedenstående mål.

Det lengste målte handyr var 200 cm. lang og 119 cm. rundt kroppen					
» korteste	—»—	166	»	»	» 110
» tykkeste	—»—	190	»	»	» 137
» tynneste	—»—	177	»	»	» 108

målt bak sveivene.

35 målte voksne handyr var gjennomsnittlig 179.4 cm. lang og 120.4 cm. rundt kroppen.

Det lengste målte hundyr var 180 cm. lang og 117 cm. rundt kroppen					
» korteste	—»—	158	»	»	» 127
» tykkeste	—»—	172	»	»	» 136
» tynneste	—»—	163	»	»	» 106

målt bak sveivene.

16 målte voksne hundyr var gjennomsnittlig 170 cm. lang og 119 cm. rundt kroppen.

Jeg har samlet kun nogen få vektogaver av voksne dyr.

2 hundyr med melk i jurene, fanget 3. april hadde gjennomsnittlig 29.4 kg. rent spekk og skinn veiet gjennomsnittlig 7.3 kg. rent avspekket.

1 voksent handyr fanget 3. april hadde 60.7 kg. rent spekk og 10.5 kg. rent skinn.

1 handyr, fanget 14. mars, var 178 cm. lang og 135 cm. rundt kroppen, veiet 142 kg. i rund uflådd tilstand med 73 kg. uspekket og ukjøttet skinn. Beregnet hadde dette dyr 62.5 kg. rent spekk og 10.5 kg. rent avspekket skinn.

1 handyr, fanget 14. mars, var 181 cm. lang og 131 cm. rundt kroppen, veiet rund og uflådd 135 kg. Det uspekkede og ikke kjøttede skinn veiet 58 kg. med beregnet 47.9 kg. rent spekk og 10.1 kg. rent avspekket skinn.

2 gråsel, anslått til 1 år gamle, skutt 13. april var gjennomsnittlig 127 cm. lang, 91 cm. rundt kroppen og veiet i rund uflådd tilstand 46.5 kg. Mengden av rent spekk var 20.5 kg. og skinnen alene 2.6 kg.

1 gråsel, anslått til 2 år gammel, skutt 13. april var 137 cm. lang, 97 cm. rundt kroppen og veiet i rund uspekket tilstand 56.5 kg. Mengden av rent spekk var 23.8 kg. og skinnen veiet 3.8 kg.

Gråselene kan ofte treffes sammen med gamledyrene langt inne i drivisen, men som regel holder de sig mest ute i iskanten og i de fritt-drivende isstrimler hvor også de helt grå årsunger er mest å finne, når det ligger ut på vårparten.

Fangstfolkene mener at der alltid er flere handyr enn hundyr blandt årsungene. Jeg undersøkte 162 unger i fleng og fant at 91 var handyr og 71 hundyr. Dette stemte jo godt med fangstfolkens inntrykk.

Det er skinnene av de yngste dyr med tynnest skinn som har størst handelsverdi. Dette vil fremgå av nedenstående tabeller over skinnpriser i en rekke år.

Nedenstående opgave, som er meddelt av skinnhandler, viser gjennomsnittspriser for usortert vare ved levering fra fangstskib til skinnkjøper.

Pris pr. skinn	1914 kr.	1923 kr.	1924 kr.	1925 kr.	1926 kr.	1927 kr.	
Witecoats ¹⁾ haarfast og } Papir ...	—	9.00	13.95	15.25	9.90	9.40	
små — gjen.snitl. 1.7 kg. } Guld	6.50	5.94	7.16	9.13	7.98	9.02	
Ungsel	Papir	—	8.10	8.50	8.20	5.30	3.55
	Guld	5.50	5.34	4.36	4.94	4.27	3.40
Sadlers ²⁾	Papir	—	3.00	3.40	5.15	4.10	3.55
	Guld	6.25	1.98	1.74	3.10	3.30	3.40

¹⁾ Witecoats = kviting. ²⁾ Sadlers = voksen sel.

Som eksempel på sortering og priser gjengis nedenfor de priser et bestemt skib opnådde ved levering av sin fangst efter første og annen vartur fra Hvitehavets munning i 1924. 1 £ = kr. 31.54.

1924 Pris pr. skinn	1ste tur		2den tur	
	Engelske £	Norske kr.	Engelske £	Norske kr.
Witecoats haarfast prima	0-11-9	18.53	—	—
— „ — sec. (\div 20 %) . .	—	14.82	—	—
— „ — vrak	—	6.00	—	—
— „ — „	—	4.00	—	—
— „ — „	—	0.50	—	—
Små gj.snitl. 1.7 kg. pr. skinn . . .	0-9-0	14.19	—	—
Ungsel prima	0-8-0	12.62	0-6-6	10.25
„ sec. (1. tur \div 20 % 2. tur \div 25 %)	—	10.10	—	7.69
„ vrak	—	—	—	4.00
„ isbrent	—	—	—	0.50
Sadlers prima	—	4.00	—	3.75
„ sec. (2. tur \div 25 %)	—	3.00	—	2.81
„ vrak	—	1.00	—	1.00
„ isbrent	—	—	—	0.30

Inne i drivisen i Hvitehavets munning ser man lite av dyr av nogen art utenom grønlandsel.

En sjelden gang såes en storkobbe og ennu sjeldnere hvalross ligge på isen.

Den 3. april kom en hvalross op av sjøen like ved baugen, med en selunge i favnen. Vi fikk selungen som den i sin frykt kastet fra sig. Selungen var levende da vi tok den og det viste sig at den hadde et hull i skinnen og at en stor del av tarmen hang ut, antagelig krystet ut ved hvalrossens kraftige favntak. Efter kaptein Olsens utsagn og efter andre opplysninger som jeg tidligere har erholdt herom er det nok ikke så sjelden at hvalrossen tar sel. Der er således ofte funnet rester av sel i hvalrossens mave.

Isbjørn såes aldri og er visstnok i det hele tatt meget sjelden i dette drivisområde.

Kaptein Olsen oplyste mig om at der nu for tiden heller ikke på Jan Mayen-feltet treffes isbjørn i ungfangsttiden, men den skal ha vært almindelig der tidligere. Nansen meddeler fra 1882 i sin bok »Blandt sæl og bjørn« at der gjerne var mange nok av isbjørn i ungfangsten i Jan Mayen-havet.

Heller ikke fugl treffer man på i drivisen i Hvitehavets munning før det lider hen imot april og senere. Inne i selve drivisen er der lite

også i april, men ute ved iskanten nordpå, altså nærmere den varme havstrøm utenfor, kan man sist i mars og senere treffe en og annen havhest, krykje, endel stormåse og flokker av isryper. Den 28. april så vi fra skibet en hvitrev som hadde forvillet sig langt ut på drivisen og det er ikke så sjelden at hvitrev treffes her om våren. Den 9. mai såes små flokke hvitfisk i de større åpne klarer nær iskanten. Straks efter at iskanten var forlatt såes ute på åpne havet store alkeflokker og rikt dyreliv i sjøen.

Hvitfiskens har i meget lange tider vært gjenstand for fangst i arktiske egne, blandt andre steder også på Vest-Spitsbergen, hvor den også nu for tiden fanges i større mengde år om annet. Fangsten foregår ved hjelp av meget lange stengenøter som settes langs med stranden, slik at hvitfiskflokkene — når de stryker tett op langs landet — ledes inn i disse stengenøter, hvor de drepes. Hvitfiskens skinn er bekjent for sin store styrke og er en ettertraktet handelsvare. Kaptein Johan Olsen fanget i 1919 3 voksne hvitfisk, som hver ga gjennomsnittlig 30 kg. skinn i fullsaltet stand og $2\frac{1}{2}$ hl. spekk. Skinnet med spekk flåes av dyret delt (likesom hvalrossens) i to flenger med kutt langs rygg og buk. Når skinnet er avspekket blir det lagt i salt 2 à 3 dage og derefter må det »korkes«. Det er nemlig under huden som er fast og seig (skinn), mens over huden (korken) er et $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ tommes belegg av en gummiaktig hvitfarvet masse. Og denne ytre masse (kork) må skrapes av med en eke-spade. Narrhvalen har også slik »kork«, men denne er sort og hvit-spraglet av farve. De øvrige arter hvaler har ikke underhud (skinn) av den beskaffenhet som hvitfisk og narrhval, og den mørke gummiaktige masse som danner de andre hvalers overhud er i almindelighet ikke så tykk heller. »Korken« på hvitfiskens tilsvarende vesentlig det som eskimoene benevner »mattak« og denne »mattak« regnes blandt dem som en delikatesse både i rå, kokt og saltet tilstand. »Korken« skal smake som nøttekjerne og ansees for å være et utmerket middel mot skjorbuk. Eskimoene bruker almindelig å tilberede »mattak« av hvitfisk således opskåret at »korken«, skinnet og en del av spekket sammen danner små terninger. Knølhvalen har såpass tykk »kork« at den av eskimoene brukes til »mattak«.

En springhval (*Delphinus albirostris*) blev på hjemturen skutt og harpunert fra skibet utfor Tanahorn i Finnmark. Jeg tok en mengde mål av kroppen og saltet hodet. Dette sammen med målene blev oversendt Bergens Museum. Nogen av målene og andre opgaver gjengis nedenfor:

Springeren var et hundyr 2.38 cm. lang og 1.46 cm. i omkrets, målt like bakenfor ryggfinnen. Den hadde 84 ryggghvirvler, hvorav 12 tilhørte halepartiet, 46 tenner i overkjeven og 48 tenner i underkjeven. Dens

spekk var gjennomgående 2.5 cm. tykk og veiet ialt 47 kg. Innvollene veiet 34 kg., den avkjøttete skrott 62 kg., rent kjøtt 64 kg. Ialt veiet den rund 207 kg.

Den nuværende selfangst er basert på kun utnyttelse av dyrenes spekk og skinn, men det vilde ha vært ialfall mer tiltalende om også de flådde skrotter kunne ha blitt nyttiggjort. I krigstiden samlet selfangerne kjøtt av dyrene og saltet det ned, da der dengang var marked for selkjøtt, men under normale forhold tas ikke mer kjøtt enn nødvendig for fersk kokemat til skibenes besetninger. Det er langs ryggraden man finner de beste kjøttstykker, men det er forholdsvis lite rent kjøtt på grønland-selen. Til skibsmat brukes mest ryggkjøtt og fremsveivene av unger.

Der har vært planer oppe om å utruste skibe for fangst og samtidig kokning av spekk og selskrotter, men det er en vanskelig kombinasjon. Under ungfangsten kan man lett få skrottene ombord i mange tilfeller, men værforholdene i den tid og selve fangsten vil sikkert gjøre det vanskelig å koke spekket fersk og utvinne gjødning eller fôrstoffer av skrottene på fangstfeltet. Det vilde ialfall fordre et så stort skib og så mange mann ombord at det neppe vilde bli lønnende.

Under fangsten efter gammelsel vil det visstnok bli altfor besværlig og altfor tidsspillende samtidig å samle inn avflådde skrotter. Disse måtte jo likesom tilfelle er med de avflådde skinn trekkes sammen i større eller mindre hauger for at skibet kunde ta dem ombord, da skrottene ligger enkeltvis spredt utover isen. Å trekke på en avflådd skrott av et voksent dyr henover en knultret is, vilde neppe være bare en manns arbeide, fordi skrottene ikke glir lett på isen som skinnene gjør. Folkene på et slikt innrettet skib vilde uvegerlig under fangst kun tenke på å drepe ned og ta ombord de uspekkete skinn og når der ingen fangst var, være optatt med å søke efter levende dyr. En skulde tro at isen var tett overstrødd med skrotter efter en storfangst av mange skibe, og det er den nok også en kort tid, men skrottene må forsvinne i sjøen temmelig snart efter, ti det er forbausende lite av gamle skrotter man finner under seilassen i drivisen. Jeg tilskriver drivisens stadige bevegelse og flakenes hurtige ødeleggelse eller forandringer — som beskrevet tidligere — denne hurtige forsvinnen av skrottene.

Været i løpet av fangsttiden 1925 må i det hele tatt karakteriseres som godt.

Kuling eller storm har jeg notert 4 dager i mars, 7 dager i april og 1 dag inntil 12. mai.

Sne har jeg notert 7 dager i mars, 8 dager i april og 3 dager inntil

12. mai. Sneværet var som regel kortvarig og lett uten større snefall nogen gang.

Litt regn og snedryss merkedes 19. mai og 1. mai. Tåke inntraff kun 1 dag, nemlig 15. april. I det hele tatt var der meget klarvær, endel skyet, men lite nedbør.

Efter at varmegrader med solskinn inntraff den 16. april, fikk drivisens overflate en annen karakter, nemlig fra å være snedekket hvit til å bli glatt og isbelagt mange steds med en mer blå eller blågrønn grunnfarge, og de enkelte mørke eller skitten-gule isflak — som engang hadde vært i berøring med bunn eller stranden eller kanskje dannet i grumset vann i flodenes munning — blev tydeligere synlig enn tidligere.

S u n d h e t e n blandt mannskapet på »Veslekari« var utmerket, når man ser bort fra svullefingre. Ishavsfangst kan nok tildels være meget besværlig og forbunnet med risiko for livet, men er ellers i det hele tatt et friskt og sunt virke for unge, kraftige folk. Kosten ombord i skibene er kraftig og god, når man bare har en god kokk, og det har vel de fleste, men ikke alle.

Det er merkelig hvor lett der setter sig vondt i ubetydelige knivskår og stikk i hendene. Jeg synes folkene i sine fristunder var særdeles omsorgsfulle med å holde sine hender rene, men allikevel var der stadig endel med svullefingre, og det manglet heller ikke på tilfeller av blodforgiftning. Værst er en egen slags betendelse i leddene som går under navn av »spekkfinger« som spesielt folk i selfangst er plaget med, og det var især tilfelle under fangsten på gammelselen, så det ut til. Under arbeide med hvalspekk er man på langt nær så utsatt for »spekkfinger«.

Omtrent hver dag efter arbeidets ophør om aftenen måtte skipperen eller en annen av de overordnede ta en tårn med behandling av svullefingre, eller stille med sår for å avverge dannelse av betendelse. Det var bra at medisinkisten inneholdt mere av forskjellig slags stoffe enn lovbestemt; ti forbruket var stort av gazebinn, gummipapir, blyvann, bordvann, ren sprit, propylalkohol, jodd og lignende.

En »spekkfinger« er især meget vanskelig å få bukt med, og det tar lang tid før den lekes. Skiftevis gikk en mann som regel omkring med armen i binn og var ialfall halvt arbeidsudyktig. Han kunde som regel ikke settes til noget annet arbeide enn å hjelpe til ved rattet under styring i isen. Som regel trengtes to mann til styring av »Veslekari« i isen, men halvannen manns krefter kunne til nød også klare det.

Mannskapet er for de flestes vedkommende interessert i f a n g s t - u t b y t t e t, det er kun annenmaskinist, fyrer, stuert og kokk som utelukkende har fast m å n e d s h y r e.

Efter at utgifter til koncessjon, salt og de faste hyrer — som første-, annen og tredje skytter har — er trukket fra den hele fangsts bruttoverdi, blir resten delt med 76 pct. til rederiet og 24 pct. til fangstmennene som i denne forbindelse er de ovennevnte 3 skyttere og 13 matroser (fangstmenn) altså ialt 16 mann. De 3 skyttere har foruten sin faste hyre også 1 mannspart, mens de øvrige 13 mann kun har part (lott).

Skipper og førstemasinist har fast hyre og en viss procent av bruttofangsten samt fri kost som betales av rederiet.

Annen masinist og fyrer har fast hyre og fri kost, betalt av rederiet.

Stuert og kokk har fast hyre og fri kost. Både hyre og kost betales dels av rederiet og dels av de 16 fangstmenn.

De samlede utgifter til kosthold for 22 mann sammen med utgiftene til hyrer for stuert og kokk opdeles i 20 like deler, hvorav rederiet overtar de 4 og fangstmennene hver sin av de gjenværende 16 deler.

Denne hyre- og fordelingsmåte av fangsten er almindelig på de store fartøiene fra Møre. Forskjellen på de store og mindre fartøiers hyre- og fordelingsmåte er kun den som følger av besetningens ulike størrelse og selve fordelingen av fangstens verdi mellom rederi og fangstmenn.

På de største og kraftigste skibe med damp fordeles fangsten som ovenfor med 76 pct. til rederi og 24 pct. på fangstmennene.

På de mindre skibe med damp tar rederiet 72 pct. og fangstmenn 28 pct.

På de mindre motorskibe tar rederiet 70 pct. og fangstmenn 30 pct.

Det kan ofte være en fordel å gå som fangstmann med de mindre fartøier som har mindre mannskap, men på den annen side har fangstmenn ombord på de større skibe chance til å få større utbytte under heldige fangstture.

Troms- og Finnmark-skibene har sine egne hyre- og fangstfordelingsmåter.

Våre større ishavsfartøier er ikke bedre og sterkere — hvad skroget angår — enn de som bruktes av østlendingene i siste halvdel av forrige århundre — tvertimot — men de har forholdsvis kraftigere maskin, som unødiggjør den besværlige, uhendige skværseilsrigg og det er en stor fordel. Propellakslingen har ekstra store dimensjoner og rekker aktenfor propellen med bærelager også bak i rorstevnen. Dette i forbindelse med at propellen nu er støpt av stål gjør at maskingreiene på skiber med damp er mere holdbare og effektive i isen enn tidligere. Roret, som er et av de ømmeste punkter på et ishavsfartøi — er der under bygningen ikke gjort meget for å beskytte. Materialet i roret er riktignok nu stål i stedet for tidligere tre, men for beskyttelse av ror og rorhengsler er

fartøiets form det avgjørende. Under gang akterover og under isskru-ning er det om å gjøre at trykket av isen ikke treffer roret direkte, men at det optas av selve skroget. Dette kan kun opnåes ved at fartøiet har en dyptliggende (sid) hekk eller krysserakterende. »Veslekari« har f. eks. en høit løftet hekk med rorstammen liggende helt åpen og derfor var hun særlig utsatt for rorskade, hvilket er tilfelle med altfor mange av våre ishavsskuter for tiden. En sid akterende er kanskje ikke akkurat smukk, men den er særdeles praktisk for ishavsfartøier. Enkelte av far-

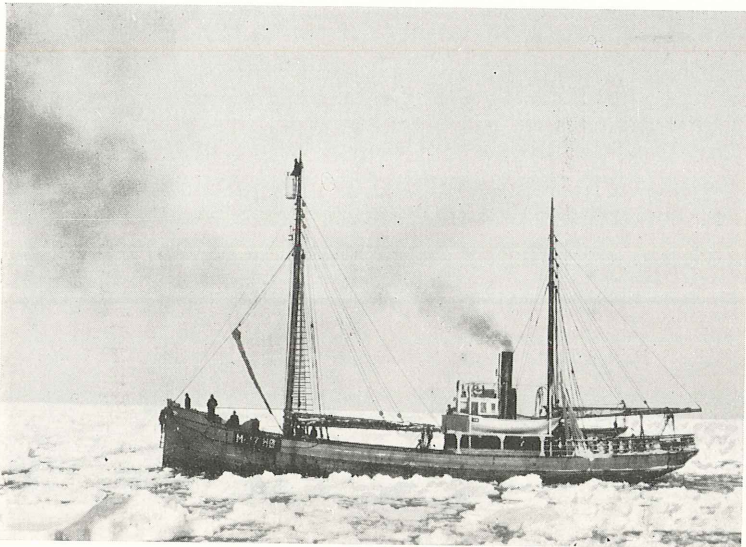

Fig. 50. „Sælbarden“ av Herøy. Typisk søndmørsk selfanger med dampmaskin. 133 brutto og 59 netto tons med 120 HK maskine. Foto av forf.

tøiene har så sid og fordelaktig akterende at de kan bryte gjennom nyis bedre når de går akterover enn når de går forover på almindelig vis.

De mindre motorfartøier — som til andre årstider brukes til fiskeri, hvor det trenges at fartøiet kan manøvreres så det holder sig på ett sted eller næsten på ett sted — benytter, som almindelig, tobladet propell med vribare blade, men den oprindelige metallaksling og propell skiftes med stålaksling og stålpropell til ishavsturen. Forøvrig har det vist sig at propell med vribare blade vanskelig greier den store påkjønning i isen og derfor benyttes mest propell med faste blade til ishavsbuk. Skiftningen av propellens gang fra forover til akterover skjer da ved hjelp av reverseringsgear når ikke selve motoren er omkastbar og således kan gå begge veier.

Når det gjelder om å komme frem i tett is — hen til god fangst eller kanskje ut av isen etter langvarig og ufrivillig fangenskap — da er det især at man stiller overdrevne fordringer til maskinen og da synes denne alltid å være så altfor liten. Men enhver maskin har jo sin begrensning og man må spekulere ut andre midler som kan hjelpe skibet fremover. Mindre fartøier eller skiber med forholdsvis svak maskin kan ofte hjelpes ved at mannskapet går ned på isen og skyver generende flak tilside eller på lignende måte gjøre adkomsten gunstigst mulig. Dynamitt-

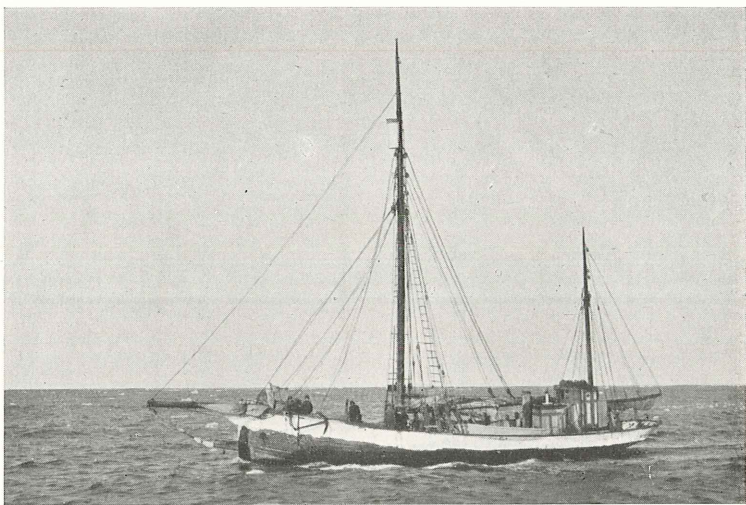

Fig. 51. Motorkutter fra Nord-Norge på selfangst. Foto av fori.

sprengning kan i enkelte tilfeller være effektiv, når det kun gjelder å bryte gjennom et smalt stengende isbelte.

Meget ofte kan man se flere skiber spredt i isen søke fremover med samme sted som endelig mål og hver av dem blir manøvrert frem i råker som tønne mannen finner fordeltaktigst, men især skiber med svakere maskin har en tilbøielighet til å skjære inn i et kraftigere skibs kjølvann. Det er betydelig lettere å gå i et annet skibs kjølvann, sålenge det bakre skib kan holde sig nær op til det ledende skib. Hvis det følgende (bakre) skib kommer for langt bak, går kanskje isen i kjølvannet atter sammen og kjølvannsseilassen må da opgis. Men ønsker skipperen på det ledende skib å hjelpe det følgende, så vil han sakke på farten og vente på det.

Det er almindelig å se en rekke på 2—3 og flere fartøier sno sig gjennom isen i kjølvannet av det største og kraftigste av dem. Bli det ledende fartøi stoppet av ugjennemtregelig is, prøver kanskje et av de følgende å bryte gjennom på et annet svakere sted i den sperrende is,

eller man blir enig om å forene alle skibenes hestekrefter til samlet fremdrift. De bakre skiber blir da lagt etter hinannen i en linje med baugene mot de foranværende fartøiers akterender og alle skibers maskiner blir med full kraft samtidig satt i arbeide, hvorved det forreste blir hjulpet og skøvet frem av alle dem bakenfor. Denne måte å samarbeide på er så almindelig at man stadig treffer et eller annet skib med skadet hekk — en følge av kraftig trykk av et annet fartøis stevn, men det lønner sig nok i mange tilfeller bedre å ha omkostningen med reparasjon av hekken enn å risikere å bli liggende fast i isen.

Hensikten med de undersøkelser av grønland-selens biologi — som nu er igangsatt fra norsk og russisk side — er å bringe en rekke spørsmål på det rene. Nogen av dem har jeg i det foregående berørt. Av dem som danner kjernepunktene kan nevnes:

Tilhører den masse av grønland-seler, som hvert år besøker de kjente store yngleplasser — drivisen i Hvitehavet og dets munning — Jan Mayen-feltet — Nyfunnlandsisen — St. Lawrencebukten — egne stammer som hvert år i sin levetid er knyttet til samme yngleplass?

Hvor rik på individer er gruppen grønland-selen eller eventuelt de enkelte stammer av den?

Kan bestanden uskadt bevares i fremtiden med den årlige reduksjon som nu finner sted ved naturulykker og fangst?

Det er en meget vanskelig oppgave å utrede og besvare disse spørsmål — det vil til en viss grad denne min beretning gi et inntrykk av — og det vil kreves langvarige, inngående undersøkelser og ihærdig arbeide av kompetente menn for at oppgaven skal kunne løses tilfredsstillende.

De undersøkelser av pelsseleene på Pribiloføene i Beringhavet, som fra De Forenede Staters side blev påbegynt i 1872 og senere fortsatt tildels under kontroll av andre interesserte landes forskere, har tilfredsstillende klargjort de spørsmål som blev opstillet av hensyn til denne selbestands sterke avtagen. Men det var sikkert uhyre enklere og lettere å drive disse undersøkelser av sel, som om sommeren i yngletiden er knyttet til land, enn undersøkeser av grønland-selen som utelukkende ferdes i sjøen eller på den alltid drivende is og hvis yngletid faller inn under den kolde og mørke årstid.

Litteratur.

- Bugge, Kr.: Aalesunds historie, I—II. Aalesund 1923—24.
- Collett, R.: Norges pattedyr. Kristiania, 1911—12.
- Cordon, M. E.: The fisheries and resources of Newfoundland, St. Johns 1925.
- Duc d'Orléans: A travers la banquise. Paris, 1907.
- Grebnitzky, N. A.: Commander Islands. Dpt. of Agriculture. St. Petersburg, 1902.
- Hatton, J. and Harvey, M.: Newfoundland. Boston, 1883.
- Hjorth, Joh. und Knipowitsch, N.: Bericht über die Lebensverhältnisse und den Fang der nordischen Seehunde. Rapp. Procès-Verbaux d. Cons. Intern. p. l'Exploration de la mer. Vol. VIII. Copenhagen 1907.
- International fisheries exhibition, London, 1883. The fisheries exhibition literature, London, 1884.
- Isforholdene i de arktiske have. Det danske meteorologiske Instituts Aarbøger.
- Leunis, Joh.: Synopsis der Thierkunde. I. Hannover, 1883.
- Liljeborg, W.: Sveriges och Norges ryggradsdjur. Däggdjuren. Senare afdelingen, Uppsala, 1874.
- Nansen, Fridtjof: Blandt sel og bjørn. Kristiania 1924.
- Norges Fiskerier, utgitt av Departementet for det indre — Det statistiske Centralbureau — Fiskeridirektøren.
- Norsk Fiskeritidende, utgitt av Selskapet for de Norske Fiskeriers Fremme. Bergen.
- Osgood, Wilfred H., Preble, Edward, A. and Parker, George H.: The fur seals and other life of the Pribilof Islands, Alaska, in 1914. Bull. Bureau of Fisheries, Vol. XXXIV. 1914. Washington, 1915.
- Report annual of the Newfoundland Department of marine and fisheries. St. Johns. Newfoundland.
- Schultz, Alexander: Notice sur les pêcheries et la chasse aux phoques dans la mer Blanche, l'Océan Glacial et la mer Caspienne. Ministère des domaines. St. Petersburg. 1873.
- Wollebæk, Alf: Über die Biologie der Seehunde und die Seehundjagd im europäischen Eismeer.
- I Hjorth und Knipowitsch: Bericht über die Lebensverhältnisse und den Fang der nordischen Seehunde Rapp. et Procès-Verbaux Cons. Intern. l'Exploration de la Mer. Vol. VIII. Copenhagen, 1907.
-

